

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ТЕХНИЧКИ ФАКУЛТЕТ – БИТОЛА

м-р Милица Аврамовска
дипл. инж. по софтверско инженерство

МОДЕЛ ЗА ПРИМЕНА НА SCRUM РАМКА
ВО МАШИНСКАТА ИНДУСТРИЈА
НА ОСНОВА НА ИСКУСТВОТО ОД ИТ ИНДУСТРИЈАТА

докторска дисертација

Битола, 2025 година

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ –
БИТОЛА**

**ТЕХНИЧКИ ФАКУЛТЕТ – БИТОЛА
ОТСЕК ЗА ИНДУСТРИСКО ИНЖЕНЕРСТВО И МЕНАЏМЕНТ**

АКАДЕМСКИ СТУДИИ ОД ТРЕТ ЦИКЛУС

м-р Милица Аврамовска

дипл. инж. по софтверско инженерство

**МОДЕЛ ЗА ПРИМЕНА НА SCRUM РАМКА
ВО МАШИНСКАТА ИНДУСТРИЈА
НА ОСНОВА НА ИСКУСТВОТО ОД ИТ ИНДУСТРИЈАТА**

докторска дисертација

Битола, 2025 година

Ментор:

ред. проф. д-р Елизабета Христовска

Технички факултет — Битола

Членови на комисијата:

ред. проф. д-р Елизабета Христовска

Технички факултет — Битола

ред. проф. д-р Митко Костов

Технички факултет — Битола

ред. проф. д-р Соња Чаламани

Технички факултет — Битола

ред. проф. д-р Силвана Ангелевска

Технички факултет — Битола

ред. проф. д-р Иво Кузманов

Технички факултет — Битола

ТЕХНИЧКИ НАУКИ – ИНДУСТРИСКО ИНЖЕНЕРСТВО И МЕНАЏМЕНТ

ПОСВЕТА

Докторската дисертација како круна на досегашниот труд, работа, посветеност и истражувања, им ја посветувам на моите непрежалени родители што ненадејно прерано ме напуштија и заминаа од овој свет. Не го дочекаа денот да ја доживеат одбраната на темата, но се надевам дека од некаде го гледаат тоа. Докторските студии ми дадоа нови знаења и ми помогнаа да го поминам тешкиот период од нивното заминување. Оваа книга би сакала да остане како спомен во нивна чест.

БЛАГОДАРНОСТ

Најпрвин, огромна благодарност до мојот ментор, проф. д-р Елизабета Христовска, за целосната поддршка, разбирање и посветеност на мене и на моите студии. Благодарам што, пред сè, наидов на човек, а потоа на професор и на професионалец. Жена со огромно знаење, истрајност и трпеливост, која во целост ме насочи на вистинскиот пат до завршувањето на студиите. Благодаревјќи на неа не им потклекнав на предизвиците што ми ги носеше животот во текот на студиите.

Огромна благодарност до мојот сопруг, Владица, кој ми пружи несебична поддршка и огромно разбирање низ целиот пат што го поминавме заедно. Му благодарам што ми дозволи од отстапам од одредени приватни работи за да им се посветам на студиите. Ми овозможи да успеам и на приватно и на професионално поле. Жртвуваше и одложуваше свои успеси и обврски за да можам јас да истраам и да успеам да ги завршам студиите.

Огромна благодарност до моите деца, Јована и Исидора, затоа што се трпеливи и имаат разбирање за мама во моментите кога најмногу им е потребна. Тие беа со мене од самиот почеток до крајот на студиите. Соработуваа со мама, беа најмирни кога таа ги спроведуваше клучните истражувања и внимателно слушајќи ги разговорите, како да ги разбираа, иако се бебиња.

Благодарност до компаниите-соработници во истражувањата, кои несебично го споделија своето искуство. Ги издвојуваме ФАКОМ АД – Скопје и Сивус, кои беа учесници во најголемиот дел од истражувањето, како претставници од машинската и од ИТ-индустријата.

АПСТРАКТ

Традиционалниот менаџмент е истакнат и доминантен начин на кој вработените се имаат навикнато да работат, особено во компаниите од машинската индустрија. Секој период носи свои предизвици и начини на работа и тие се разликуваат во секоја индустрија, што е евидентно со анализата на машинската индустрија, како постара, и на ИТ-индустријата, како понова индустрија. Сепак, секогаш и во сите индустрии условот за успех е комуникацијата меѓу луѓето и нивното задоволство. Секоја работа, производствена и услужна, и во денешно време, кога дигитализацијата достигна високо ниво, се врши од луѓе. Иако присуството на машините е зголемено, сепак, со нив управува човек. Значи, постои соработка помеѓу машината и човекот, па поради тоа многу е важно на кој начин тие работат и колку е човекот мотивиран во својата работа за да може успешно да го заврши својот дел. Денес, сè повеќе луѓето се третираат како работи, но реалноста е сосема различна, и тоа заслужува истражување.

Организацијата на работата во производствените компаниите зазема многу важно место при изработката на одреден производ. Во таа организација софтверските решенија, кои, главно, доаѓаат од ИТ-индустријата, сè повеќе се користат во машинската индустрија, а со тоа се зголемува и соработката помеѓу двете индустрии. Поради тоа, по примерот на ИТ индустријата, која ги користи агилните методологии во своето секојдневно работење, целта на докторската дисертација е да ги истражи можностите за нивната примена и да постави модел за нивна успешна примена во машинската индустрија. Во таа насока, спроведени се повеќе истражувања во домашни и во странски компании од машинската и од ИТ-индустријата, со кои се потврди можноста и потребата од примена на нови принципи на организација во компаниите од машинската индустрија, по примерот на ИТ-индустријата. Во оваа докторска дисертација е презентиран модел за примена на Scrum рамката, со која може да се воведо нов начин на организација на работата во компанија од машинската индустрија. Ваквата реорганизација на работата повлекува употреба на современи софтверски алатки за организација на работните задачи, со што се обезбедува детално следење на производствениот процес и на продуктивноста и задоволството на вработените, а тие софтверски алатки се анализирани и презентирани во докторската дисертација, и се применети во конкретна компанија од машинската индустрија. Овој начин на организација на работата ѝ обезбедува доминантно место на одредена компанијата на конкурентскиот пазар, ѝ го подобрува квалитетот на производите, го зголемува нејзиниот профит, но и го подобрува задоволството на вработените, што се потврди и во компанијата од машинската индустрија во која се тестираше поставениот модел во докторската дисертација, што укажува на веродостојноста на моделот.

ABSTRACT

Traditional management remains a prominent and dominant approach in which employees, particularly in the machine industry, are accustomed to working. Each era brings its unique challenges and work methods, which vary across industries. This distinction is evident when comparing the machine industry, an older sector, with the IT industry, a newer one. However, in all industries, effective communication and employee satisfaction are always essential for success. Whether in production or service, and especially in today's highly digitized world, it is people who carry out the work. Despite the increased presence of machines, they are still operated and managed by humans. Therefore, cooperation between humans and machines is crucial, making it essential to consider both the working conditions and the motivation of the workers to ensure they can effectively fulfill their roles. Nowadays, people are increasingly treated like robots, but the reality is quite different, and it deserves further research.

Work organization in production companies plays a crucial role in the manufacturing of products. In this organization, software solutions from the IT industry are increasingly utilized in the machine industry, thereby enhancing collaboration between the two sectors. Therefore, inspired by the IT industry's use of agile methodologies in daily operations, this doctoral dissertation aims to explore the potential for applying these methodologies and to develop a model for their successful implementation in the machine industry. In this regard, several studies have been conducted in both domestic and international companies within the machine and IT industries. These studies have confirmed the possibility and necessity of applying new organizational principles in machine industry companies, modeled after the IT industry. This doctoral dissertation presents a model for applying the SCRUM framework to introduce a new method of work organization in machine industry companies. This reorganization involves employing modern software tools for managing work tasks, which enables detailed tracking of the production process, as well as employee productivity and satisfaction. The doctoral dissertation analyses and presents such software tools and illustrates their application in a particular machine industry company. This approach to organizing work helps a company achieve a leading position in the competitive market, enhances product quality, boosts profitability, and improves employee satisfaction. These benefits were confirmed in the machine industry company where the model from the doctoral dissertation was tested, demonstrating the model's reliability.

СОДРЖИНА

ПОСВЕТА	2
БЛАГОДАРНОСТ	3
АПСТРАКТ	4
ABSTRACT.....	5
1. ВОВЕД.....	11
1.1. Општ вовед.....	11
1.2. Вовед во докторската проблематика	12
2. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	14
3. МИКРОМЕНАЏМЕНТОТ КАКО НАЧИН НА РАБОТА ВО ИНДУСТРИЈАТА	15
3.1. Работа под притисок.....	16
3.1.1. Притисок од член во тимот	17
3.1.2. Притисок од засегнати страни.....	18
3.1.3. Модели на работа под притисок.....	18
3.1.4. Дали флексибилното работно време го намалува притисокот?	19
3.1.5. Примена на Scrum за намалување на притисокот	20
3.2. Мотивација во секојдневното работење.....	21
3.2.1. Мотивациски фактори за продуктивност	23
3.2.2. Ефективност и ефикасност	25
3.3. Квалитетот на производите и услугите во машинската и во ИТ-индустријата .	26
3.3.1. Стандардизација	36
3.3.2. Улогата на факторите за квалитет	40
3.3.3. Методологија за унапредување на квалитетот	45
3.3.3.1. Пример за методологија за проактивно унапредување на квалитетот ..	48
3.3.3.2. Пример за употреба на Пи-ди-си-еј (PDCA).....	51
3.3.4. Важноста на управувањето со квалитетот во современиот менаџмент	52
3.4. Задоволството кај вработените	53
4. ДОСЕГАШНИ ИСТРАЖУВАЊА ВО ОВАА ОБЛАСТ	55
5. ПОСТАВУВАЊЕ МОДЕЛ ЗА НОВ НАЧИН НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА РАБОТАТА ВО ИНДУСТРИЈАТА	58
5.1. Scrum-рамка.....	58

5.2. Зошто Scrum?	63
5.3. Scrum-аспекти	65
5.3.1. Организација	65
5.3.2. Деловно оправдување (Business Justification)	66
5.3.3. Квалитет	67
5.3.4. Промени	68
5.3.5. Ризик	68
5.4. Фази и процеси во Scrum	69
5.5. Scrum-принципи	71
5.5.1. Емпириска контрола на процесите (Empirical process control)	72
5.5.2. Самоорганизација	75
5.5.3. Соработка	76
5.5.4. Приоретизација на вредности	78
5.5.5. Временско ограничување	79
5.5.6. Итеративен развој	80
5.6. Важноста на улогите во тимот	81
5.6.1. Дали е добро да имаме повеќе улоги?	83
5.6.2. Сите улоги се мои!	84
5.6.3. Како да се реши проблемот на поседување на сите улоги кај лидерите и кај менаџерите?	85
5.7. Како се формира тим?	86
6. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ И ПРАКТИЧНИ ИСТРАЖУВАЊА	90
6.1. Истражување 1	90
6.1.1. Цели на истражувањето	91
6.1.2. Хипотези на истражувањето	95
6.1.2.1. Хипотези за машинската индустрија	95
6.1.2.2. Хипотези за софтверската (ИТ) индустрија	95
6.1.3. Анкета	96
6.1.3.1. Компании што се учесници во истражувањето	96
6.1.3.2. Анкетни прашања	98
6.1.4. Дискусија за резултатите од анкетата	100
6.1.4.1. Резултати добиени од машинската индустрија	100

6.1.4.2. Резултати добиени од ИТ-индустријата	107
6.1.5. Споредба на резултатите од машинската и од ИТ-индустријата	112
6.1.6. Предлог-методологија за работа	115
6.1.7. Предлог за зголемување на продуктивноста на вработените	119
6.1.8. Заклучок од истражувањето 1	122
6.2. Истражување 2	123
6.2.1. Карактеристики на Џира (Jira).....	124
6.2.2. Џира (Jira) во машинската индустрија	128
6.2.2.1. Интеграцијата на Џира (Jira) со други алатки од машинската индустрија	130
6.2.3. Експеримент – практична примена на Џира (Jira) во компанија од машинската индустрија.....	131
6.2.3.1. Истражување на начинот на досегашната организација на работата .	132
6.2.3.2. Практична примена на Џира (Jira) во работата на компанијата	133
6.2.4. Џира (Jira) во ИТ-индустријата	142
6.2.4.1. Резултати добиени од спроведеното истражување	143
6.2.5. Заклучок од истражувањето 2	146
6.3. Истражување 3	146
6.3.1. Алокација на ресурси во машинската индустрија	148
6.3.1.1. Алокација на вработени	148
6.3.1.2. Алокација на машини	151
6.3.1.3. Алокација на финансиски ресурси.....	153
6.3.2. Практично истражување во компанија од машинската индустрија.....	153
6.3.2.1. Алокација на ресурси и временска естимација за изработка на хала од 500 m ²	154
6.3.3. Алокација на ресурси во ИТ-индустријата.....	156
6.3.3.1. Алокација на вработени	157
6.3.3.2. Алокација на опрема	159
6.3.3.3. Алокација на финансиски ресурси.....	160
6.3.4. Практично истражување во компанија од ИТ-индустријата	161
6.3.4.1. Изработка на банкарски систем за електронско плаќање.....	161
6.3.5. Споредба на алокацијата на ресурси во машинската и во ИТ-индустријата	163

6.3.6. Заклучок од истражувањето 3	165
7. ЗАКЛУЧОК.....	167
7.1. Општи заклучоци	167
7.2. Конкретни заклучоци	168
8. ПРЕДЛОЗИ И НАСОКИ ЗА ПОНАТАМОШНИ ИСТРАЖУВАЊА.....	171
9. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	173

КОРИСТЕНИ ОЗНАКИ/КРАТЕНКИ

Scrum - 'име на рамката';

Agile - 'име на методологијата за организација на работата';

Sprint - 'име за временска итерација';

Lean thinking - 'начин на размислување';

Stakeholders - 'засегнати страни';

Vendors - 'клиенти';

Prioritized Product Backlog - 'подредени работни задачи според приоритет';

Release Planning Schedule - 'распоред за планирање на издавање нова верзија';

Scrumboard - 'работна табла во електронска форма';

Burndown Chart - 'шеми за следење на работата';

Daily Standup Meetings - 'дневни состаноци';

Sprint Review Meetings - 'состаноци за преглед на сработеното во спринт';

Sprint Retrospective - 'состанок по рамката за ретроспектива на спринт';

Scrum Master - 'назив за водичот на тимот';

Product Owner - 'назив за одговорниот што е врска помеѓу тимот и клиентот';

Artifacts - 'артефакти';

Project vision - 'проектна визија';

Product backlog - 'листа со работни задачи';

1. ВОВЕД

1.1. Општ вовед

Овој дел е дефинитивно омилен дел на секој докторанд. Одговорно тврдам дека секој мечтае да дојде овој момент кога, конечно, долго истражуваната тема ќе може да се преточи во зборови и да се испише на хартија. Долгогодишното вложување во себе и во своето образование, конечно, со докторската дисертација ќе биде крунисано. Оној што тргнал по овој пат се стреми кон тоа и се надева дека еден ден ќе може да го преточи своето знаење и истражување во ваков труд. Но, пред да започнеме со пишување мора да се запознаеме со основните правила на пишување и формирање докторска дисертација, за таа да биде квалитетна и да даде научен придонес.

Сè во кое што се вложуваме себеси на крајот треба да добие признание кое што останува за цел живот. Ништо не сме направиле доколку почнеме нешто и не го завршиме, сепак крајот го краси делото. Почнувајќи од матурскиот проект во средното училиште, продолжувајќи со дипломската работа, па магистерската теза и на крај, како финално во нашата држава – докторската дисертација, го крунисуваме нашето образование. Докторската дисертација е дело на кое што можеме да бидеме горди, да го изградиме со помош од професионалци и доктори на науки во оваа област, кои универзитетската установа ни ги овозможува за да нè насочат и да ни го олеснат патот кон целта. Возбудата е голема кога оваа печатена книга ќе ја држиме в раце, а знаеме колку љубов и труд се вложени во неа. Може да им ја подариме или да им ја покажеме на најблиските, на кои ќе им дадеме задоволство да го споделат моментот со нас. Во време кога сите одат надолу, никој со ништо не сака да се заморува, да вложува, сите очекуваат дека ќе добијат нешто без ништо да дадат од себе, покрај нас лично и нашите најблиски, додека сè уште се со нас, ќе можат да уживаат во овој момент на неизмерна радост. На крајот, ќе имаме и можност сработеното усно да го презентираме пред стручна комисија и пред најблиските, односно последниот испит од овој дел на нашето образование да го полагаме јавно.

Докторската дисертација е завршен труд од докторските студии. Таа е печатена книга, напишана од наша страна, која избобилува со теоретски и практични примери и докази од нашето истражување, изработена под надзор од нашиот ментор. Тоа е пишано дело, наменето за широка јавност, во кое ние ги докажуваме, ги потврдуваме или ги негираме нашите хипотези во однос на темата за која повеќе години истражуваме. Нејзиното значење е уште поголемо ако работите што ги презентирате се применливи во практиката и извршиле свое влијание.

Живееме во време на дигитализација, време во кое писменоста доаѓа на пониско ниво во однос на други неморални вредности. Животот се сведува на пишана комуникација

без правопис по социјалните мрежи. Време во кое сите многу мислат, но малку знаат. Ерата на дигитализација и не е многу нова, полека исчезнуваат генерациите што немаа допирни точни со дигиталното општество. Преголемиот опсег и пристап до информации наместо да ни го олесни животот, нè направи не снаодливи и незнајковци како да се справиме со толку, наеднаш дојдени информации. Со текот на годините се разликуваат само оние што се вклопиле во новото општество и оние што се родени и израснале во него. Токму поради наведеното, секоја нова докторска дисертација, како квалитетен научен труд, каде што е применета дигитализацијата, но и правописно напишана, ќе го надмине своето време.

1.2. Вовед во докторската проблематика

Моето лично дејствување во ИТ сферата, проткаено со континуирана едукација и осознавање на нови нешта, создаде кај мене потреба за искажување на лично видување и анализа во поглед на предизвиците и појавите што го нарушуваат нормалното работење на тимот и благосостојбата што би требало да биде присутна во него, и како тоа влијае понатаму на квалитетот на крајниот производ или услуга. Токму поради тоа, ја добив идејата за вакво истражување во мојата докторска дисертација, а со менторот размислувавме и подалеку, како тие искуства да ги примениме и во друга индустрија, како што е машинската, со цел да се влијае на традиционалниот начин на менаџирање во организацијата на производството за да се постигнат повеќе крајни ефекти.

Најголемиот фокус на истражувањето за докторската дисертација е ставен на предизвиците во однос на поседувањето и на прераспределбата на улогите во тимот. Разработени се однесувањата и околностите што водат кон овој проблем, а и зошто тој нема позитивен ефект кон индивидуата и кон самиот тим и како овој проблем може да се надмине. Анализата е поткрепена со механизми и со знаења што постојат во Scrum-рамката. Се разгледува како оваа рамка може да помогне во дефинирањето и во распределбата на улогите, имајќи предвид дека станува збор за широко прифатена практика во денешното време. Овие активности се реализирани со проучување на многубројна современа литература од оваа област и со спроведени истражувања во повеќе домашни и во странски компании од ИТ-индустријата што ја користат оваа методологија на работа.

Сеопфатното истражување покажа дека поделбата на улогите во тимот значително може да придонесе во справувањето и во намалувањето на стресот што се појавува во тимот, кој може да биде од внатрешна или од надворешна природа. Јасно поделените улоги во тимот посредно создаваат околности за моделирање и за создавање интерни процеси што служат како патека или како начин на работа и на функционирање. Ваквиот начин на функционирање оди во прилог на воспоставување на ред и на благосостојба, со други зборови создава поволна средина за работа, каде што членовите во тимот ќе можат да се

фокусираат на своите задачи и на областите што создаваат реална вредност наместо на трошење енергија во водење на канцелариски политики. Исто така, се покажа дека ваквата работна атмосфера на крајот создава поквалитетна услуга или производ и дека продуктивноста на вработените е далеку поголема. Тоа, пак, доведува до поголема конкурентност на пазарот и до поевтин краен производ.

Општиот заклучок од ваквата организациона поставеност е дека успешната тимска работа и синергијата се клучни за успехот, не само на компаниите од ИТ-индустријата туку и на другите индустрии. Во тимот е голема улогата на вистинските лидери, чија енергија треба да е насочена кон водење успешен тим, кој би се стремел да го даде најдоброто од себе.

Основната идеја на истражувањето, спроведено во компаниите од машинската индустрија, беше да се добијат податоци за состојбата во оваа индустрија во однос на примената на наведената организација на работењето во ИТ-индустријата и дали има волја и можност за примена на агилните методологии што се користат во ИТ-индустријата при секојдневното работење (поставување на работните процеси и организација во тимови) во тие машински фирми.

Мотивацијата за воведување на Scrum рамката во машинската индустрија произлезе од увидената потреба со истражувањето, при што идејата беше да се искористат сите искуства од ИТ-индустријата, која повеќе години успешно ја спроведува рамката во своето секојдневно работење. За ова да се направи, беше потребно во докторската дисертација да се постави модел за Scrum-рамка, применлив во компаниите од машинската индустрија, со користење на сите искуства од ИТ-индустријата, и да се валидира тој модел. Валидацијата на моделот е направена со примена на тој модел во конкретна фирма од машинската индустрија, при што следени се и ефектите од примената.

Со креирањето на оваа рамка за организација на работата, целта е да се постигне оптимална примена на Scrum-рамката во секојдневното работење на компаниите од машинската индустрија. Со тоа ќе се обезбеди пониско ниво на грешки, поголема соработка и комуникација помеѓу вработените, поголемо задоволство на вработените, поквалитетен финален производ, а со тоа и поголем профит на компанијата.

Имајќи предвид дека Scrum-рамката е направена универзално, таа може да се употребува и во други компании од машинската индустрија, а и во други индустрии. Истражувањето во докторската дисертација е и во насока на потребата од воведување методологија како начин за работа во компаниите од двете индустрии, а и на микроменаџментот, кој се спроведува во многу компании, со цел: подобра организација и контрола на работните процеси, зголемување на задоволството кај вработените и разубавување на секојдневниот работен ден. Во докторската дисертација предложена е и методологија за организација на работата за двете индустрии.

2. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на истражување во оваа докторска дисертација е начинот на работа (организирање и менаџирање) во компании од машинската и од ИТ-индустријата и можноста за оптимирање на работните процеси со размена на меѓусебни искуства. Истражувањето опфаќа домашни и странски компании од двете целни индустрии и продира длабоко во начинот на кој тие работат, како ги организираат и контролираат нивните работни процеси и продуктивноста, како и задоволството на нивните вработени. Со примена на добри практики со текот на годините во ИТ-индустријата, се истражува и анализира дали тие може да се користат и во машинската индустрија. Со тоа би се обезбедиле организирани и редовно контролирани работни процеси, со минимално ниво на грешка или без грешка. Исто така, ќе се обезбеди поголемо задоволство кај вработените, поквалитетен финален производ и подобро место на конкурентскиот пазар.

Целта на истражувањето е да ја потврди или да ја негира можноста за примена на Scrum-рамката во машинската индустрија, како дел од агилните методологии применувани во ИТ-индустријата. Таа ќе повлече употреба на Џира (Jira) – веб-алатка за организација и за следење на целата работа во компанијата, која е детално објаснета во следните секции од дисертацијата.

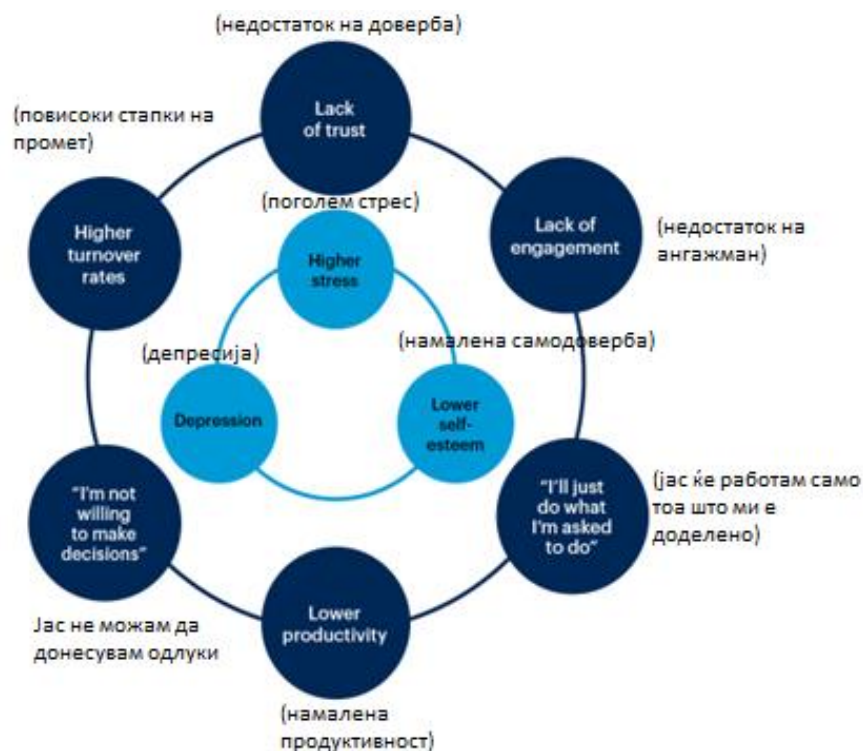
Истражувањата спроведени за оваа цел длабоко продираат во работата на компаниите од двете индустрии. Дел од истражувањата се спроведени со анонимни одговори од вработените, кои со таква можност се чувствуваат послободни да си го искажат своето мислење и досегашното искуство, а дел се спроведени со директна комуникација и учество на вработените во самото истражување.

Истражувањето започнува од досегашниот начин на организацијата на работата во двете индустрии, задоволството на вработените од него и примена на поставена нова методологија за организација на работата, со прераспределба на работата меѓу членовите во тимот и временска процена на работните задачи. Истражувањето продолжува со тоа колку навистина во практиката се користи Scrum-рамката во ИТ-индустријата и алатките што ги поддржува таа, и тоа во домашни и во странски компании. Истражувањето ја испитува можноста за примена на Scrum-рамката во машинската индустрија и за креирање модел на таква рамка, по примерот од ИТ-индустријата, и завршува со проверка (валидација) на креираната рамка во конкретна фирма од машинската индустрија.

3. МИКРОМЕНАЦМЕНТОТ КАКО НАЧИН НА РАБОТА ВО ИНДУСТРИЈАТА

Микроменацментот во досегашниот начин на работа е сеприсутен и сè повеќе остава негативни последици врз вработените. Секој работоспособен човек треба да е свесен за своите работни обврски на работното место. За жал, дел од вработените не го почитуваат тоа, но, секако, решението не е *константен мониторинг врз работата на човекот или така наречениот микроменацмент*. Дури и вработените што коректно си ја извршуваат својата работа, честопати се изложени на микроменацмент од страна на нивниот претпоставен, што со текот на времето преминува во мобинг, односно злоставување. И психички најстабилните луѓе со текот на времето потклекнуваат и го доживуваат како „изживување“ врз нив кога претпоставениот постојано им „дише во врат“. Понатаму се јавуваат различни последици, кои произлегуваат како резултат од овој начин на работа. Едноставно, на вработениот му се нарушува квалитетот на живот. Произлегуваат разочарувања, психички растројства, преиспитување дали добро си ја врши работата, односно му се намалува самодовербата; почнува да живее под стрес, да не може да се организира, целосно ја губи мотивацијата да се докажува, работата почнува да ја внесува во приватниот живот и, едноставно, му се намалува и желбата за живот (Слика 1. Ефектите на микроменацментот). Под такви услови, човекот не може да му се посвети на семејството, станува робот за задачите што требало да бидат готови до вчера. Накратко, наредениот свесно уништува човечки животи. Тоа трае сè додека човекот да се освести, некогаш со месеци, години, некогаш и цел работен век. Колку порано излезе од нездрава работна средина, толку подобро за него, но не секогаш имаме храброст за промена, особено кога се работи за прво вработување. Дури и кога ќе се спасиме од претпоставениот што нè микроменацмира, последиците од преживеаното остануваат трајно. Во зависност од стабилноста на лицето, тие последици се, повеќе или помалку, изразени во текот на понатамошниот живот. Дел од луѓето што се соочиле со микроменацмент никогаш нема да го направат тоа врз некој друг, а дел од нив истото ќе го повторат кога тие ќе дојдат во улога на претпоставен. Секој на свој начин го интерпретира доживеаното во понатамошниот живот.

Имаме голем број примери каде што микроменацментот може на различни начини да им ги наруши мирот и спокојот на вработените, а со тоа и целата работна атмосфера. Микроменацмент може да се спроведе во сите области, почнувајќи од семејството, па сè до угледни компании. Факт е дека, долгорочно, овој процес може да ѝ наштети и на целата компанија, не само на одредени индивидуи. За жал, микроменацментот им станува и начин на живот на одредени луѓе.

Слика 1: Ефектите од микроменаџментот врз тимот¹

3.1. Работа под притисок

Секој човек барем осум часа дневно поминува на своето работно место. Некои од нас направиле избор, некои биле приморани, но, во целина, голем дел од населението работи на некоја работа и заработува. Не се очекува секој ден да биде совршен на работа, но очекувано е барем да има нормална работна атмосфера. Секој ден е различен и кога се работи во тимови со повеќе луѓе очекувано е барем на некој да не му се погоди денот, но тоа не е причина другите да го трпат неговото расположение. Голем дел од луѓето не сакаат да работат под притисок, а дел добро се носат со тоа, односно се навикнати да работат на тој начин.

Основното прашање што се наметнува е од каде потекнува притисокот? Една од основните работи што мора да се разберат е од каде доаѓа притисокот, дали некогаш и вработените сами го создаваат без потреба?! Од каде и да е, мора да постои решение за негово намалување или целосно разрешување. Една од најчестите причини за промена на работно место е токму притисокот и микроменаџментот. Дали воопшто постои притисок

¹ <https://shorturl.at/c6iJt>

што може да се дефинира со зборови или се заснова на начинот на кој се интерпретираат и доживуваат зборовите?

Еден од многуте начини да се наметне притисок потекнува од одговорниот, односно од менаџерот. Во зависност од личните карактеристики, тој може вербално да создава притисок и да микроменаџира со членовите од тимот до степен неговиот притисок да премине во лични навреди; да бара вработениот да извршува вчерашна работа, да го обвинува дека не е добро или не е навреме завршена работата; да мери колку време вработените се на пауза, во тоалет, по разни лични потреби итн. По одредено време овој начин на работа започнува да влијае многу негативно врз психата и, генерално, врз здравјето на вработениот. Нервните клетки се стегаат од стрес и брзање и човекот почнува да чувствува главоболки, болки во желудникот, гадење, немоќ, разочарување, целосно е без мотивација, без желба да се докаже, започнува да губи чувство за други работи, дури и изразот на лицето му се менува. Сето ова веднаш се одразува и врз неговиот приватен живот, врз неговото семејство, врз пријателите и, општо, околината го чувствува неговиот недостиг бидејќи станува само физички присутен. Тој притисок може да биде создаден од самиот менаџер или и нему да му вршат притисок, па тој само да го пренесува од едно на друго ниво. И во двата случаи мора да постои мера до каде и колку може да се оди и да се неутрализира притисокот. Идеално е да се најде изворот на овој притисок, но тоа се случува ретко, па пожелно е некој од ланецот да се обиде да го намали. За тоа се потребни обуки што сите треба да ги посетуваат за да знаат како да се справуваат со притисок и да не го пренесуваат на другите.

3.1.1. Притисок од член во тимот

Во некои случаи, членови од тимот или поединци чувствуваат и предизвикуваат притисок што, реално, го нема. Тоа е лична карактерна особина, едноставно, на кој било начин да се комуницира со човек, тој чувствува притисок, паничи и шири таква работна атмосфера низ целиот тим. Дури и луѓе што не чувствуваат притисок може да се понесат под негово влијание. Во овој случај, дел од членовите на тимот може да го игнорираат, но дел може и да потпаднаат под негово влијание. Треба да се организираат обуки за да му се објасни како да се справи со стресот и да не го измислува онаму каде што го нема. И овој притисок ја успорува работата и ја нарушува работната атмосфера.

Слика 2: Работа под притисок на член во тимот²

3.1.2. Притисок од засегнати страни

Притисокот може да доаѓа и од засегнатите страни, кои му го пренесуваат на менаџерот или на целиот тим доколку имаат директни контакти. Најчеста причина за овој тип на притисок е лоша организација, па засегнатите страни чувствуваат дека нивната работа не е завршена и се незадоволни од тимот, а не се прашуваат дали на време се наредени барањата. Од друга страна, тимот, исто така, чувствува дека не е продуктивен и така се наоѓаме заглавени во одреден синџир каде што сите се незадоволни. Од поединците започнуваат да се јавуваат психички растројства кај луѓето, тоа се пренесува од поединци кон тимови, а потоа и цели организации почнуваат да работат на тој начин. Дел од луѓето се вклопуваат и продолжуваат да функционираат на тој начин, независно колку нивното здравје се нарушува под такви услови, а дел бараат промена на тимот, некогаш и менуваат организација доколку притисокот продре длабоко во поголемиот дел од организацијата.

3.1.3. Модели на работа под притисок

Многу болести во денешницата се јавуваат како резултат на доживеан или хроничен стрес. За жал, во последно време стресот станува хронична појава поради постојана изложеност на него. Има три основни модели на стрес, според литературата за стрес и здравје:

1. стрес од околина,

² <https://shorturl.at/bRn0M>

2. индивидуални фактори што влијаат информацијата да се прими како стрес,
3. индивидуална психолошка чувствителност.

Дел од моделите се однесуваат на стрес од работата, но дел и на индивидуалните карактерни особини на луѓето за начинот на кој ги примаат и ги доживуваат информациите што доаѓаат до нив. Оваа тема е многу подлабока и поширока, ние допревме до еден сегмент. Психологијата ни ја објаснува и ни помага при решавање на вакви појави, кои станаа дел од сечие секојдневие. Периодот од 1996 до 2001 година е обележан како подем и распространување на работата под притисок во Европа. Стресот се појавува како последица на капиталистичките општества и означува нов тренд во работењето. Се наметнува како последица од повеќе фактори како: вештини, контрола во работата, нови технологии и безбедност на тековната работа, должина на работните часови. Забележана е и разлика во притисокот во различни држави, тоа се базира на работната околина и менталитетот на луѓето.

Слика 3: Влијание на поединец врз вработени³

3.1.4. Дали флексибилното работно време го намалува притисокот?

Постојат голем број истражувања на оваа тема, статистички гледано, флексибилното работно време го подобрува квалитетот на живот на вработениот доколку знае да го организира времето, во согласност со работните обврски и приватниот живот. Но, кај дел од луѓето не дава позитивни резултати, напротив, уште повеќе ги збунува и чувствуваат стрес бидејќи не знаат како да се организираат. Под флексибилно работно време подразбираме да немаме фиксно работно време во канцеларија, на пример, од 8 часот до 16 часот, туку предвидените 8 работни часа ние самите да ги организираме. Работа од дома, исто така, е дел од овој начин на работа, делумно одење во канцеларија или целосна работа

³ <https://shorturl.at/VWbad>

од дома. При целосна работа од дома, притисокот и микроменаџментот добиваат други димензии. Олеснителна околност е што тоа нема да го доживуваме во живо, од друга страна, пак, ќе бидеме изложени на постојани повици и повеќе пишана комуникација. Но, добрите работни услови од околината што ние самите сме си ја создале за себе ќе влијаат позитивно на квалитетот на работата и на личното расположение. Се намалува тензијата, големата бука и гужвата што ги трпиме на дневно ниво. Но, од друга страна, има луѓе што не можат да си дозволат пријатна работна атмосфера во домашни услови, поради просторно ограничување, број на членови во семејството, деца, стари луѓе итн. Генерално, со работата од дома се покажа дека не се намали продуктивноста кај луѓето, особено кај оние што имаат услови и знаат како сами да се организираат.

Слика 4: Самоорганизација⁴

3.1.5. Примена на Scrum за намалување на притисокот

Основната намена на Scrum-тимовите е распределување на одговорноста и распределување на притисокот врз сите наместо врз поединци, или целосно негово отстранување. Кога одговорноста е распределена, чувството на притисок е драстично намалено бидејќи никој не покажува со прст кон тебе.

⁴ <https://ctycollege.com/six-things-easier-adult-student/>

Слика 5: Начин на организација⁵

Сигурно, секој вработен е противник на работата под притисок и микроменаџирањето на ресурсите. Секој вработен е доволно совесен да си ја извршува работата, во спротивен случај, има други методи за негово санкционирање, а не со психичко злоставување. Во денешно време располагаме со повеќе методи што може да ни помогнат подобро да се организираме и да не правиме непотребен притисок врз луѓето. Што се однесува до вработените што сами си го прават притисокот, тој дел треба да се надмине со работа на себе и обуки или барем да се заложиме притисокот да не го пренесат врз другите членови на тимот. Без соодветен тим, кој ќе функционира како семејство, нема да може ни работата успешно да биде завршена.

3.2. Мотивација во секојдневното работење

Често во животот се поставуваат прашањата како: *Што е мотивација? Што мотивира?* Мотив е она што ги насочува активностите на човекот за постигнување некоја цел. Мотивираноста на човекот во производството се појавила во 1900 год. со Класичната теорија на Тејлор. Неговиот став е категоричен: *Најдобар мотив се парите*. Во 1943 год. Абрахам Маслов ја образложил својата *Теорија за хиерархија на мотивираноста*. Тој ги подредува потребите на луѓето во хиерархија според важноста, односно според нивното влијание врз мотивираноста, сликовито ги претставил како пирамида. Не случајно е избрана пирамидата — тие се поставени во пирамида, таа има основа и врв кон кој се стремат луѓето. Според Маслов,⁶ основен мотив на човекот како суштество е неговата основна цел да преживее, односно да ги задоволи, пред сè, своите основни (биолошки) потреби. Оваа дефиниција се проширува со хуманистички аспект. Таа го опфаќа поттикнувањето на општествениот развој и меѓусебната соработка меѓу луѓето. Кога ќе обезбеди храна,

⁵ <https://shorturl.at/XXU5P>

⁶ Benson, Suzanne G., and Stephen P. Dundis. "Understanding and motivating health care employees: integrating Maslow's hierarchy of needs, training and technology." *Journal of nursing management* 11, no. 5 (2003): 315-320.

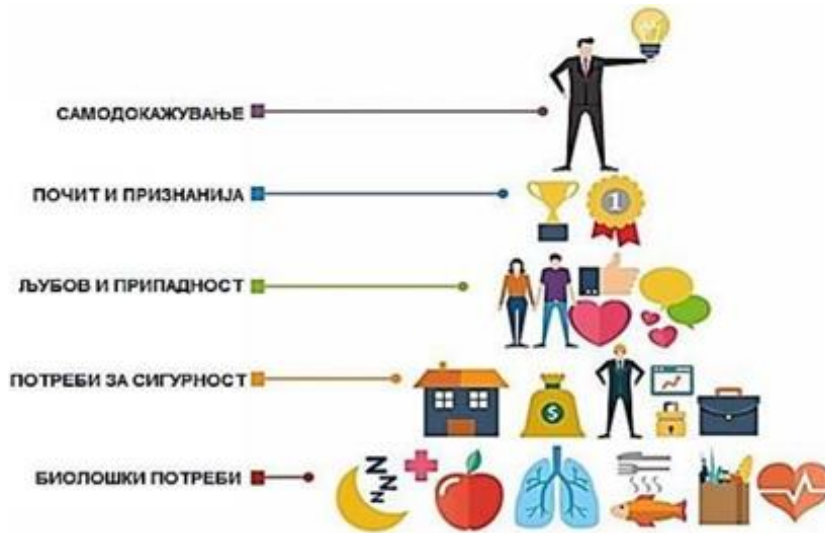
човекот почнува да размислува за стан, за облека. Дури потоа размислува за љубов и за припадност кон определена група, па за почитување и признанија, а на крајот за самодокажување. Не е едноставно да се определи мотивираноста на сите вработени за квалитетот во нивната работа, бидејќи многу променливи големини влијаат врз однесувањето на луѓето и на нивниот став кон работата. Разликите постојат од човек до човек, условени се од природата на личноста, времето и околината.

Хиерархијата на потребите, според Маслов, хуманистичкиот пристап кон мотивацијата обезбедува услови да се ценат вистинските вредности на луѓето. Според него, човекот треба да чувствува сигурност дека не се загрозени неговите основни материјални потреби за егзистенција; правда, односно ниту еден човек не смее да дозволи да биде цел на намерите на друг човек; слобода, која обезбедува услови секој човек да има можност да биде активен и одговорен член на општеството. Овие чувства ги насочуваат стремежите на луѓето кон напредок и му даваат смисла на човечкото постоење. Фактор на мотивација, првенствено, се парите и сите теории ја прифаќаат надмоќноста на економската мотивација, т.е. добивката, но мотивирачки може да влијаат и задоволството од вршењето на саканата работа, визионерството и личните квалитети на менаџерот, желбата да се работи и да се припаѓа на одреден тим, можноста за едукација, усовршување и самопотврдување, добра организација во претпријатието и соработката меѓу членовите на работниот тим.

Добриот работник има потреба да се афирмира пред својата работна група, но и пред самиот себе. Од својата работа тој треба да ги задоволи основните и другите потреби, лични и на своето семејство. Затоа, од непроценливо значење е создавањето систем што ќе овозможи објективно наградување на квалитетот и придонесување за него. Напредувањето во структурата, исто така, е мотивирачки фактор. На тој начин се гради стручен авторитет, а се добиваат и бенефиции. Во тој поглед, раководителот, односно менаџерот има значајна улога. Тој создава пријателска (колегијална) работна клима, што овозможува соработка и дополнување на можностите меѓу членовите на тимот. Затоа, најдобро решение е да се има план и програма за правците и за резултатите на мотивацијата на вработените. Тие ќе се надоврзат на планот и на програмата за унапредување и зголемување на квалитетот и на продуктивноста, односно за намалување на трошоците на работењето. Ова овозможува секој вработен да најде личен интерес. Тој ќе биде во функција на реализирање на политиката на фирмата.

Мотивираноста на вработените ги вклучува и членовите на менаџерскиот тим и менаџерот лично. Тие се, пред сè, мотивирани од порастот на продуктивноста и на економичноста. Од особено значење е зголемувањето на угледот и на рангот на претпријатието кај вработените и, на прво место, кај купувачите на пазарот, а особено порастот на довербата на раководството. И, како и во секоја анализа, патишта, начини и средства има многу. Се избираат според условите и субјектите. Шваб, кој бил повикан да ја објасни својата успешност, рекол; „Во својот живот се сретнав со многу големи луѓе, на

различни меридијани и паралели, но досега не наидов на човек што кога ќе го пофалиш, ќе работи помалку“.

Слика 6: Хиерархија на потребите според Маслов⁷

3.2.1. Мотивациски фактори за продуктивност

За менаџерскиот тим, приоритет во секој момент е успехот на претпријатието, а во крајна линија, зголемувањето на профитот. Тоа може да се постигне само со поддршка, односно со директно учество и со залагање на сите вработени. Патот и моделот за успех е избор на секој менаџер, но неговата визија треба да биде прифатена од сите вработени. Тоа значи дека сите, почнувајќи од врвниот менаџер, па сè до последниот човек во претпријатието, треба да бидат мотивирани за прифаќање на сите предизвици што стојат на патот до успешно претпријатие. Факт е дека мотивацијата води кон успех, но и успехот мотивира. *Прва асоцијација за мотивација е заработувачката.* Се разбира, постојат и други фактори, но во ерата на потрошувачкото општество, парите се сигурно еден од најголемите мотивирачки фактори. Сигурно е дека секој претпочита да ја врши работата што ја сака, да ја реализира својата визија, посакува да се покажува и само потврдува, да напредува, да соработува. Но, сите овие фактори за мотивација се само друго име за човечките потреби, а повеќето од нив може да се реализираат со парите. Материјалните форми на мотивација му овозможуваат на човекот да ги оствари своите егзистенцијални, социјални и културни потреби. Материјалните форми на мотивација не се „волшебно стапче“, но дејствуваат речиси како него. Колку што е материјалната состојба на вработениот пониска, толку дејството е поочигледно. Границите што не смее да се преминат

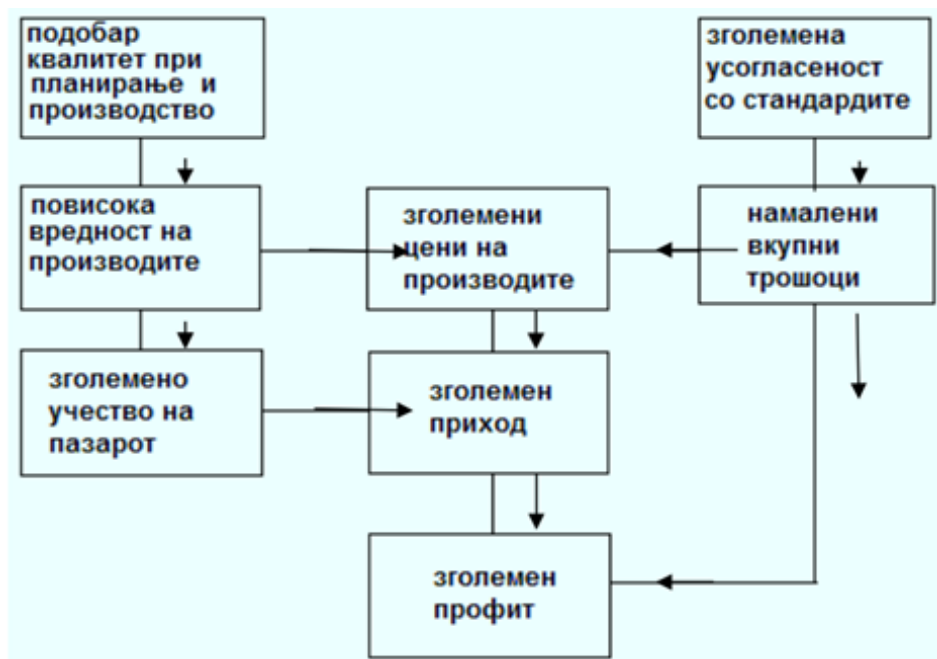
⁷ <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

сигурно, се алчност и грабежливост. Но, материјална награда, соодветна на вложениот труд и залагање, треба да постои.

Постојат повеќе фактори што се користат за зголемување и за стимулирање на залагањето на работната сила, а со тоа и зголемување на продуктивноста на целото претпријатие. Се разбира, зголемувањето на заработувачката има директно влијание врз зголемувањето на продуктивноста, но тоа мора да има економска оправданост. Економска оправданост има кога степенот на зголемување на продуктивноста е поголем од степенот на зголемување на заработувачката. Освен заработувачката, *други фактори што влијаат врз продуктивноста се: добри услови и безбедност при работа, добра организација на работата, добри меѓучовечки односи, можност за решавање лични проблеми (станбено прашање, образование и вработување членови од семејството), можност за учество во управување со претпријатието, можност за стручно усовршување, можност за напредување во кариерата.* Зголемувањето на продуктивноста во некое претпријатие треба да биде систематско и да се одвива чекор по чекор, земајќи го предвид секој фактор што има влијание врз продуктивноста. Треба да се земат предвид сите можности за зголемување на продуктивноста, но се разбира, давајќи му приоритет на квалитетот. Со воведување и доследна примена на системите за управување со квалитетот ќе дојде до зголемување на обемот на производството и на продуктивноста.

Постои поврзаност на квалитетот со профитот и очекувано зголемување на продуктивноста, бидејќи ќе се намали бројот на дефектни производи, а ќе се зголеми вкупниот број производи, за исто количество работа, без дополнителни вложувања (освен неопходните трошоци за квалитет), со што ќе се намалат и вкупните трошоци. Со тоа, довербата на потрошувачите во квалитетот на производите ќе се зголеми, што ќе предизвика и зголемување на продажбата, а со тоа, во крајна линија, ќе се зголеми и профитот. Сето ова може да се види од дијаграмот за поврзаноста на квалитетот со профитот прикажан на слика 7.

Некои можности за зголемување на продуктивноста се: зголемување на бројот на смените за работење, намалување на неработните денови, намалување на изостанувањето од работа, подобрување на хигиената и техничката заштита, елиминирање на сите видови растурање и загуба на ефективната работа, подобрување на опслужувањето на работните места, зголемување на стручноста на работниците, подобрување и осовременување на техничката опременост, оспособување на работниците да работат на повеќе работни места, подобрување на одржувањето и поправка на машините и на опремата, усовршување и осовременување на технолошките процеси, укинување на прекувремената работа.

Слика 7: Поврзаноста на квалитетот со профитот

3.2.2. Ефективност и ефикасност

Под **ефективност** се подразбира способност за производство со посакувани резултати или степен на оствареност на посакуваните цели на претпријатието. Постои и едно едноставно објаснување што е тоа ефективност, односно ефективност е кога се изработуваат вистински работи. Според ISO 9000:2000, ефективност е мера за обемот на реализација на планираните активности и достигнување на планираните резултати. Всушност, ефективен е оној процес што резултира со производ или услуга, по мера на купувачите/корисниците.

Ефикасност претставува однос помеѓу постигнатите резултати и ресурсите што се користени за нивното постигнување. Тоа е степен на намалени трошоци за производство на определен производ или услуга. Зголемување на ефикасноста се постигнува со зголемување на обемот на производство, но со исти или намалени трошоци. Ефективноста е основа за успешност, а ефикасноста е услов за одржување на успехот.

3.3. Квалитетот на производите и услугите во машинската и во ИТ-индустријата

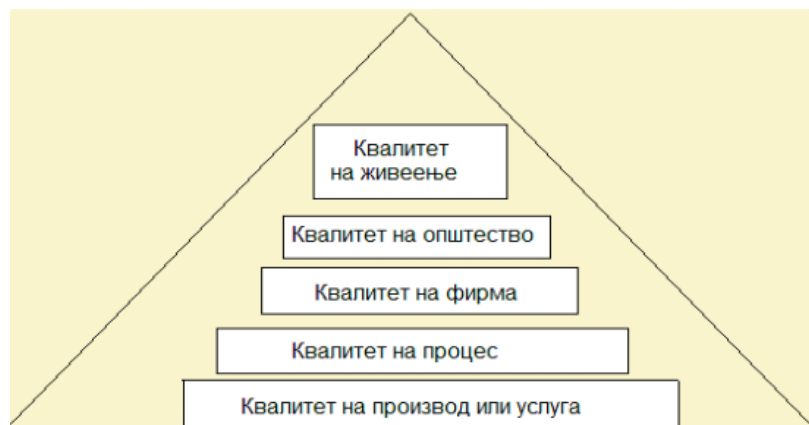
Зборот *квалитет* потекнува од латинскиот збор „qualitas“, што во превод значи „каков“, но денес квалитетот е мултидисциплинарна категорија под која се подразбира целокупност на карактеристиките на некој производ или услуга што задоволува одредени потреби. *Квалитетот* е поим што е поврзан со сите области на човековото дејствување, индустрија, трговија, сообраќај, наука, образование, туризам, и затоа има универзално значење. Квалитетот како општ поим не може да се дефинира. За да се определи што е квалитет, треба да се прецизира на што се однесува терминот. Имено, поимот *квалитет* ќе има цел ако се поврзе со објект, па тогаш се зборува за квалитет на сировини, на полупроизводи, на готови производи, или, пак, за квалитет на процеси, машини, услуги, итн. Бидејќи потребата за квалитет е присутна во секој сегмент од работењето на секое претпријатие, за секој сегмент квалитетот различно ќе се изрази.

Дефиницијата за квалитет треба да задоволи повеќе аспекти, т.е. технолошкиот, техничкиот, економскиот и психолошкиот аспект. Затоа квалитетот секогаш се разгледува како технолошко-техничка категорија во рамките на економските карактеристики на работењето на некое претпријатие. Според современиот пристап кон квалитетот, тоа е систем чии основни елементи и потсистеми се меѓусебно зависни. Освен тоа, факт е дека и дефиницијата за квалитет е менлива, т.е. се надоградува, во зависност од развојот на науката, техниката и општествените услови.⁸

Наједноставно, народски кажано, квалитет е нешто што трае барем онолку колку што се очекува во согласност со неговиот изглед. На пример, доколку некоја блуза купена од продавница трае повеќе години, може да се претпостави дека е квалитетна. Но, доколку се искине за кратко време значи дека не е квалитетна, односно квалитетот не е на задоволително ниво. Ова е едноставен пример како зборот „квалитет“ се употребува во секојдневниот живот. Ова се однесува и на услугите, доколку некој банкарски чиновник си ја работи квалитетно својата работа, клиентите ќе бидат задоволни од брзото и ефикасното извршување на услугите. Доколку клиентот остане со часови во банка и не успее да си ја заврши работата, значи дека квалитетот на услугите на чиновникот не се на завидно ниво.

Квалитетот може да се разгледува како динамичен процес што се развива паралелно со развојот на општеството и на потребите на луѓето, т.е. на нивното живеење, односно врвната цел е подобрување на квалитетот на животот, симболично прикажано на слика 8.

⁸ Коевска-Максимовска С., Калемциевски В., Контрола на квалитет, 2019.

Слика 8: Хиерархија на квалитетот⁹

Современиот пристап кон квалитетот е базиран на концептот за систем за управување со квалитетот. Управувањето со квалитетот е процес со кој се идентификуваат и се управуваат сите активности што се потребни за остварување на планираниот квалитет во едно претпријатие. Тоа е од заеднички интерес за претпријатието, како клетка на индустриско-економските гранки, но и за државата бидејќи е од интерес на граѓаните — потрошувачите. Речиси сите земји, повеќе или помалку, на сличен начин се организираат за воведување на системите за квалитетот. Принципите се исти, но некои земји тоа го спроведуваат побрзо и поефикасно. Таков пример е Јапонија, каде што има специфичен пристап кон квалитетот што ја допира суштината на концептот за квалитет.

Во Јапонија квалитетот е грижа на секој човек. Секој ја завршува работата на најдобар начин и тоа уште „првиот пат“, а тоа значи да се оневозможи појава на грешки. Можно е тоа да е условено од менталитетот и од самодисциплината на Јапонците, но, исто така, и од нивната посветеност за највисоко ниво на квалитет.

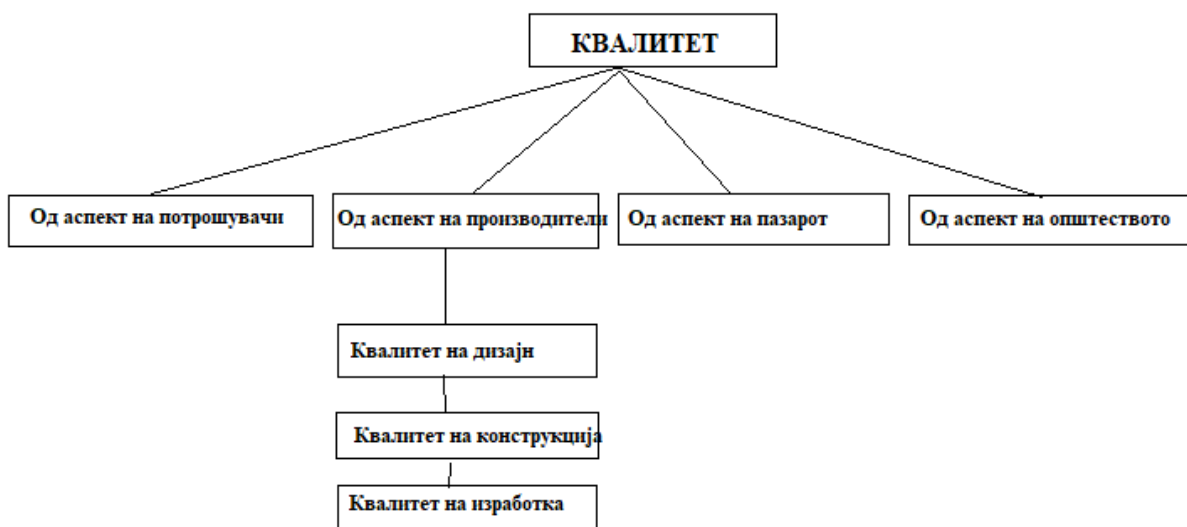
На слика 9 е прикажана состојба што е блиску до идеалната, желбите и барањата и на претпријатијата и на купувачите се интегрирани во еден производ или услуга.

Слика 9: Интереси на претпријатие и купувач

⁹ <https://shorturl.at/mw4L0>

За квалитетот на производот се бори секое претпријатие. Тој го условува неговиот опстанок на пазарот и профитот. Според едни, квалитетот на производите е нивната подобност за користење. Според други, „тоа е збир на карактеристики што се земаат предвид при одредувањето на степенот на прифаќање еден производ од страна на потрошувачите“. Според европската организација за контрола на квалитетот, тој се дефинира како „степен до кој производот ги задоволува потребите на потрошувачите“. Нивото на квалитетот на производите е условено од повеќе карактеристики. Затоа, дефинирањето на квалитетот на производот не е едноставно и за секој вид производи постојат различни мерила за определување на квалитетот.

Слика 10: Квалитет од различни аспекти

- Квалитетот од аспект на производителите е мера што покажува колку успеал производителот да произведе успешен производ што му носи профит.
- Квалитетот од аспект на пазарот е степен до кој производите или услугите ги задоволуваат купувачите во споредба со конкурентските производи или услуги.
- Квалитетот од аспект на општеството е степен до кој производите или услугите поминале низ процесот на купопродажба и се потврдиле како производи што го подобриле квалитетот на животот на граѓаните, а притоа оствариле определен профит.
- Квалитетот од аспект на потрошувачите е ниво на употребната вредност на производите или услугите со која се задоволува определена потреба на купувачите. Според купувачот, квалитетот на производот е неговата способност по најниска цена да има највисока употребна вредност.

Квалитет е мерило за употребната вредност на еден производ, кој во себе ги содржи сите корисни особини и кој е на степен на развој што ги задоволува потребите на

потрошувачите. Квалитетот на производите е, всушност, целокупност на карактеристиките на некој производ што задоволуваат одредени барања, искажани преку договори, спецификации или друг документ, а опфаќа употребливост на производот, сигурност, погодност за одржување, економичност, услови за заштита на околината и сл. Освен што подразбира усогласеност со стандардите, квалитетот опфаќа дизајн, функционалност, погодна цена за потрошувачот и профит за производителот, одреден рок и сигурност на испорака.

Основните карактеристики на услугите се: тие имаат нематеријална природа – неопипливи се; нивната цел е задоволување на потребите и на барањата на корисниците; корисникот е често и соучесник во креирањето на услугите; во најголемиот број случаи, неопходен е контакт помеѓу корисникот и испорачувачот на услугата; тие се повторуваат при што испораката може да биде еднократна или континуирана; најчесто услугата не може да се користи (да се испроба) пред да се купи; процесот на производството и реализацијата на услугата временски и просторно се поклопуваат; услугите не може да се складираат.

Во услуги спаѓаат голем број дејности што се користат повремено или континуирано: услуги во градежништвото, услуги во трговијата, угостителски и хотелски услуги, транспортни услуги, телекомуникациски услуги, финансиски услуги, образовни услуги, здравствени, комунални, дистрибуција на вода и електрична струја, рекреативни – спортски и уште многу други.

Квалитет на услуга е збир на сите карактеристики на услугата што се однесуваат на можноста за задоволување на потребите на луѓето.

Кога се работи за квалитет на мрежни услуги, кои во денешно време се најраспространети, тогаш квалитетот на услуга се однесува на неколку поврзани аспекти од телефонијата и од компјутерските мрежи, кои дозволуваат пренос на сообраќај со посебни побарувања. Поточно, голем број технологии се развиени за да овозможат компјутерските мрежи да станат исто толку добри за звучни разговори, како и телефонските мрежи, како и поддршка на нови апликации со уште построги побарувања.

Слика 11: Класификација на методите и на алатките во управувањето со квалитетот¹⁰

Методите и алатките за контрола на квалитетот може да се дефинираат како практични техники, вештини, средства или механизми што може да се применат за решавање на конкретни задачи и проблеми поврзани со системот за управување со квалитетот. Секоја алатка за управување со квалитетот има свои специфичности, додека

¹⁰ <https://safetyculture.com/topics/quality-management-tools/>

методите подразбираат примена на повеќе алатки. Постојат многу принципи во класифицирање на методите и алатките за управување со квалитетот. Една таква класификацијата, каде што методите и алатките се класифицираат во три групи е прикажана на слика 11.

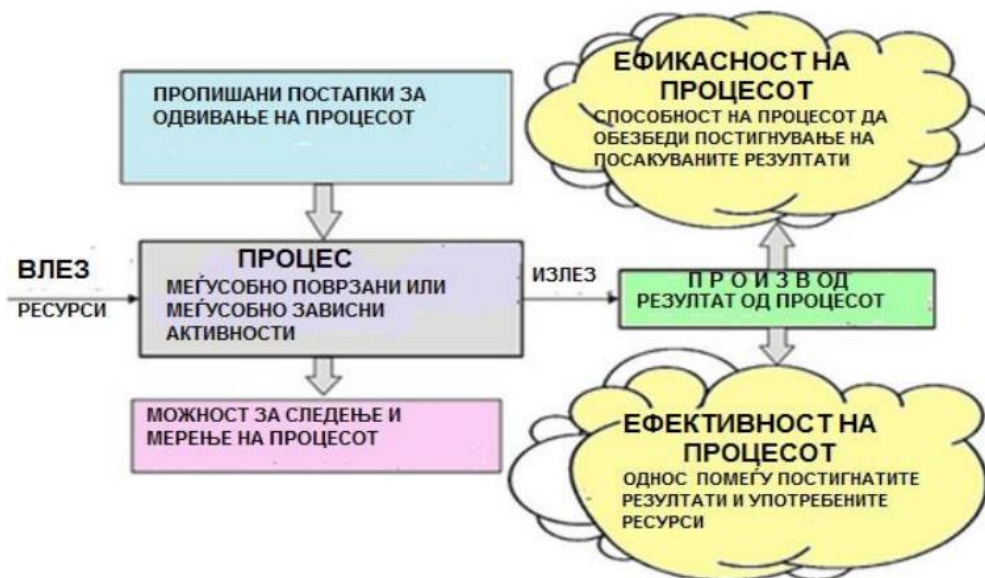
Првата група ги презентира основните алатки, кои се статистички алатки за управување со квалитетот. Тие се ориентирани во правец на решавање на проблемот и пожелно е да ги познаваат сите вработени во компанијата. Во втората група се дадени нови/дополнителни алатки, кои имаат значајна улога во планирањето на процесот, но тие може широко да се применуваат во различни области. Првенствено се насочени кон подобрување на комуникацијата (помеѓу корисници и дизајнери, вклучувајќи и инженери итн.) и систематизација на идеи, ставови и размислувања. Третата група се состои од методи со различна сложеност, кои се клучни за процесот на континуирано подобрување. Важноста на методите и алатките е во тоа дека повеќето од нив може успешно да се користат во сите системи за следење различни оперативни параметри. Практиката покажува дека повеќето од методите и алатките сè уште се користат во потсистемот квалитет. Пред сè, сите методи и алатки помагаат во навремено откривање, намалување или елиминирање на грешките. На тој начин се намалуваат или се елиминираат трошоците што настанале како резултат на настаната појава: додатна контрола и надзор, повторна работа, отпадок/дефект, реализирана гаранција, поврат на производ. Се постигнуваат големи ефекти со мали вложувања. Малите вложувања се насочени кон едуцирање кадри што ќе ги научат, ќе ги прифатат и ќе ги применат методите и алатките.

Квалитетот на производот не се создава со контролата на квалитетот, како и да е организирана, туку во производниот процес. Контролата на квалитетот на крајните производи е задоцнета ако грешките и недоследностите не се коригирани уште на почетокот или во тек на производните процеси. Најдобро е **„Do it right first time“**, односно **„Направи го добро уште првиот пат“**. Оттука произлегува фактот дека во секое производство големо внимание му се посветува на квалитетот на производниот процес.

Квалитетот на производот е во директна врска со организацијата и со реализацијата на производството, каде што се создава готовиот производ со дефиниран квалитет. Тоа значи процесот да биде најефикасно организиран, да има постојано надгледување и контрола на машините и на процесите. Тие треба да се функционално распоредени во согласност со технологијата, така што да биде возможно нивното едноставно и брзо опслужување со репроматеријал или отстранување на дефектите, ако настанат.

Квалитетот на процесот е директно зависен од неколку фактори и тоа од: квалитетот на сировините, енергијата, машините, одржувањето и на работната рака, разместеност на машините, калибрација-подесеност на работата на машините. *За изразување на квалитетот на процесите вообичаено е да се користи терминот способност на процес*

или способност на изработка. Тоа, конкретно, е синоним за изработка на полупроизводи или на готови производи со прифатлив квалитет, почнувајќи од влезот, па сè до излезот од производните хали, т.е. производството.

Слика 12: Модел на производствен процес ¹¹

Во текот на производството, а со цел производните процеси да се одвиваат без варијации во производството, непрекинато се врши контрола. На тој начин навремено може да се отстранат причините за варирање на процесите, со што би се намалиле трошоците поради настанатите грешки. Целта на претпријатијата е производните процеси да бидат стабилни, односно да се одвиваат во границите на дозволеното варирање. Контролата на квалитетот може да се дефинира како континуирано подобрување на стабилните производни процеси. Планот за контролата на производните процеси вообичаено се состои од следните чекори:

- определување на критичните точки на секој процес што се контролира;
- определување на видовите мерни методи на контрола во секоја контролна точка;
- определување на обемот на контролата;
- определување на лица за вршење на контролата.

Критичните точки треба да се определат за да може веднаш да се сигнализира за настанатите грешки и тие да се отстранат додека тоа е сè уште можно, без позначајни загуби и трошоци. Потоа се дефинираат методите на контрола, на пример, визуелна контрола во

¹¹ https://www.researchgate.net/figure/Model-of-the-production-process-of-a-building_fig4_320562225

одредено производство, или мерење одредени димензии, мерење на времето за одредена фаза од процесот итн. Се дефинира и видот на мерната опрема ако контролата се врши на тој начин. *Обемот на контрола, се разбира, зависи од видот на производството* и може да биде целосна контрола на секој производ, или примерок по случаен избор, периодична контрола – секој петти или десетти производ итн. Исто така, важен сегмент е определување на стручни и искусни лица што ќе ја вршат контролата, а тоа може да бидат и надворешни лица што се ангажираат на почеток на производството или за новите машини.

Современа контрола на процесите се врши со информатичката технологија. Информатичката револуција не го промени само пристапот кон квалитетот туку и кон производните процеси. Тие се организираат, водат и контролираат со компјутерски програми што ги согледуваат отстапувањата на процесите од планираниот тек и веднаш сигнализираат за тоа. На тој начин може навреме да се реагира за подобрување на процесите.

Значаен сегмент на производните процеси е транспортот на сировини, полупроизводи и готови производи. Транспортот треба да овозможи пренос на материјали и производи, така што максимално ќе се сочува нивниот квалитет, со минимални трошоци. Ако транспортот се одвива во процесот на производство на некој производ, како дел од тој процес, тогаш е внатрешен транспорт. Во овој случај транспортот е дел од производниот процес и тоа е споредна дејност. Ако транспортот се врши во прометот на производи и услуги, тогаш е самостојна дејност. Ја извршува претпријатие специјализирано за тоа. Значењето на транспортот е големо. Добриот транспорт овозможува произведен процес без прекин. Затоа транспортот треба да биде во доменот на стручни и оспособени лица што ќе ги реализираат целите и задачите на современиот транспорт. Тоа се: сигурност, точност, уредност, брзина и економичност.

Овие карактеристики се од големо значење за корисниците на транспортните услуги. Тие овозможуваат планско снабдување со сировини и репроматеријали, без потреба од создавање големи резерви, ниту настанување на прекини во производството. *Транспортот, исто така, е услов за снабденост на пазарот и за сочувување на квалитетот на производите.* Решавачки фактор за видот на транспортот што ќе се користи е економичноста. На пример, брзиот превоз ќе овозможи максимално сочувување на квалитетот на стоката, но ќе ги зголеми транспортните трошоци, а со тоа и цената на производот.

Склад (магацин) е простор за привремено чување на производите во ринфузна (неамбалажиран производ) или амбалажирана состојба со максимална заштита на нејзиниот квалитет. По предвиденото време, сировините, полупроизводите или производите го продолжуваат својот пат во производството или кон потрошувачот. Складот има динамичка улога на амортизер во движењето на материјалите и на производите, прифаќајќи ја на крајот на одреден производствен или транспортен процес, чувајќи ја извесно време и вклучувајќи

ја повторно во сличен или различен процес од претходниот. Во тој временски интервал во складовите може да се врши доработка, пакување или препакување (во помали количества), сушење, дезинсекција на стоката и слично. Но *често во складовите се врши и контрола на квалитетот*, особено влезна контрола на сировини и репроматеријали. Современите складови се технички опремени. Тие имаат можност за брзо прифаќање на стоката. За квалитетно складирање, складот треба да обезбеди максимални санитарно-хигиенски услови и проветрување. Бидејќи на сите производи со текот на времето им се менуваат својствата, треба да се познаваат условите под кои измените ќе бидат најбавни. Со специјална опрема, т.е. апарати и мерни уреди треба да се обезбедат контрола и регулирање на параметрите во складот. Во оваа опрема спаѓаат: барометри, манометри, термометри, хигрометри, како и други инструменти за мерење на присуство на H_2S , SO_2 , NH_3 и други лесно испарливи материи чие присуство се очекува. Каков вид мерна, контролна и заштитна опрема ќе биде инсталирана во складовите зависи од видот на материјалите што се складираат и нивните својства.

Во складот мора да има доволно простор што ќе овозможи прегледност на производите и увид во декларациите што се поставени на амбалажата. При сместување на производите се води сметка за нивното меѓусебно влијание. *Осовременувањето на работата на складот се врши со автоматизација и компјутеризација*. Во ваквите складови компјутерски се води приемот на стоката по видот и количината, се внесуваат трошоците, квалитетот, се сигнализира истекувањето на рокот на траење и слично. *Последен збор на модернизацијата е внесувањето на роботите*. Тоа ги зголемува економичноста и ефикасноста, а се разбира, и општиот квалитет на работењето на складот.

Во литературата се поврзуваат повеќе изрази за поимот *дизајн*, но најшироко распространет е „индустриски“ или „производен“ дизајн. Дизајн е пазарна карактеристика на стоките. *Индустриски дизајн е творечка активност со цел да се определат формалните квалитети на индустриските производи*. Во практиката под дизајн на производ се подразбира неговиот изглед (облик, боја, големина). Во секојдневието обично се вели дека квалитетниот производ ги задоволува потребите, желбите и барањата на потрошувачите за кои е наменет. Тоа значи дека светилката треба да свети, клучот да отклучува и да заклучува итн. Но, тоа е, всушност, поистоветување со функционалноста. Во реалноста многу производи, и покрај тоа што се функционални, купувачите престануваат да ги бараат на пазарот. Една од причините е што нивните дизајнери не им вградиле други својства покрај функционалноста, па тие станале неатрактивни за купувачите.

Задачата на дизајнерот е да ги поврзе сите особини на производот – најфункционално, со едно ликовно решение. Производот треба да биде атрактивен, поевтин, а еднакво или уште покорисен од претходните слични производи на пазарот. Затоа, при изработката на модел, дизајнерот ќе настојува да ги усогласи интересите на производителот и на потрошувачот, но ќе бидат прифатени оние предлози што се допадливи

и атрактивни. Тој при дизајнирањето ќе се стреми да ги задоволи потребите во поглед на функционалноста, технологијата, економичноста, но и на естетиката.

Добриот дизајн му создава предности на производот, кога купувачот го споредува со сродни производи на пазарот. Дизајнот придонесува за остварување поволни финансиски ефекти бидејќи влијае врз продажната цена, рентабилноста во производството, пласманот на производот и производните трошоци. Индустрискиот дизајнер, познавајќи ги сите барања од функционално значење, ќе настојува да избере допадлив и современ облик, на начин што ќе резултира со што помалку отпадоци при изработката. Потоа се преземаат чекори за идентификација на клучните предности што производот треба да ги обезбеди, и позиционирање на тие предности во однос на конкурентските. Според денешното сфаќање, преокупација на индустрискиот дизајн се:

- приспособеноста на производот за користење (употребна вредност, посебни својства, сигурност);
- едноставноста при ракување со производот;
- цената (која ги опфаќа трошоците за планирање, развој, производство, пласман и промоција на производот);
- атрактивноста на производот (во која се вклучени промотивните активности, прифаќањето на производот на пазарот, оценка на предностите во однос на слични конкурентски производи);
- изгледот на производот (димензии, линии, естетски особини, текст, боја).

Исполнувањето на наведените барања значи исполнување на целите на дизајнот и е стремеж на секое претпријатие, бидејќи за производот тоа значи долг и успешен опстанок на пазарот.

Под дејство на надворешни влијанија, својствата на производите се менуваат. *За да се зачува квалитетот на производите, тие се пакуваат во соодветна амбалажа.* Пакувањето на производите почнало во XIX век со индустриската револуција. Денес се смета дека преминот од занаетчиско во индустриско производство на некои видови производи е овозможен со решавањето на проблемот со пакување на овие производи во соодветна амбалажа. Зборот *амбалажа* има француско потекло (*emballage*) и значи „опрема на стоката“, „прибор за пакување“, „замотување“. Квалитетот на пакувањето е дел од целокупниот квалитет на еден производ. Дизајнот на пакувањето на производите заедно со другите елементи што го сочинуваат пакувањето, има улога на средство за културно комуницирање на производителот со купувачот. Благодарейќи на пакувањето на производите, овозможени се дотур, транспорт, манипулација, складирање. Ова е овозможено со употреба на таканареченото збирно пакување или транспортна амбалажа.

Затоа е пожелно пакувањето да биде функционално, оригинално, едноставно и добро дизајнирано. На потрошувачот треба да му создаде психолошко, естетско и економско задоволство. Најважен елемент на пакувањето е амбалажата, а особено онаа што има директен допир со производите. *Амбалажата е производ во кој се сместува друг производ и со неа прави интегрална целина, со цел да се сочува нејзиниот квалитет до користење, но и да ги привлече купувачите.* Таа треба да ги задоволи желбите на потрошувачите, барањата на трговијата и начинот на презентација на производите. Маркетинг-менаџерите често амбалажата ја нарекуваат безгласен продавач. Без оглед од кој аспект се набљудува, квалитетната амбалажа треба да исполнува одредени услови: облик, големина, комуникативност, материјал, функционалност, економичност, информативност, еколошка подобност. Притоа улогата на амбалажата е производот во неа да се смести, заштити и да се продаде. Елементи за квалитет на амбалажата се: способноста за сместување, амбалажата го решава основниот проблем на прометот, а тоа е заштита на квалитетот сè додека да стигне до купувачот, комуникативност, материјал, информативност, еколошки подобност, економичност.

Развојот на производството и потрошувачката, неограниченост на транспортот, условуваат употреба на нови материјали и облици, и зголемена функционалност на амбалажата. Резултатите се завиден квалитет на амбалажата, апсолутна автоматизација што ја зголемува брзината на пакување, а ги намалува димензиите на спакуваниот производ. Тоа, пак, овозможува заштеди во складишниот и во транспортниот простор. При оценувањето на квалитетот на амбалажата посебно се обрнува внимание на еколошките аспекти на амбалажата за еднакратна употреба, бидејќи таа има големо учество во загадувањето на екосистемот. Општоприфатен е заклучокот дека амбалажата е составен дел на производот и производството, средство што учествува во продажбата, влијае врз културата на потрошувачите и е извор на секундарни сировини.

3.3.1. Стандардизација

Стандардизација е процес на утврдување и на подготовка на правила, норми и насоки со цел да се регулираат активностите во определена стопанска област, во корист и со учество на сите заинтересирани страни, а особено заради остварување оптимална заштеда, водејќи при тоа сметка за функционалноста и безбедноста. Стандардизацијата (донесувањето стандарди) се темели на обединување на науката, на техниката и на практичните искуства. Често поимот „стандардизација“ се користи, не само за процесот на донесување стандарди туку и како синоним за примена на соодветните стандарди за некој производ, процес или услуга или за воведување системи за квалитет дефинирани во определен стандард. Стандардизацијата може да се однесува за секој производ на прехранбената, текстилната, автомобилската, машинската или друга индустрија, на

информациите, симболите, законите и слично. Стандардизацијата, исто така, ги опфаќа и активностите во работењето на претпријатијата, како што се: набавка, продажба, контрола, одржување и така натаму. Накратко, опфатени се сите области, производство, услуги, трговија, армија, администрација. Во прилог се стандарди на повеќе области од каде што може да се види дека стандардизацијата ги опфаќа и образованието и локалната управа, медицинските средства, а не само стопанските дејности.

Автомобилска индустрија	ISO/TS 16949:2002
Образование	IWA 2:2007
Енергија	PC 242, ISO 50001
Безбедност на храна	ISO 22000:2005
Безбедност на информации	ISO/IEC 27001:2005
Грижа за здравјето	IWA 1:2005
Локална управа	IWA 4:2009
Медицински средства	ISO 13485:2003
Бензин и гас	ISO/TS 29001:2007
Безбедност во синџирите за снабдување	ISO 28000:2007

Слика 13: Пример за стандарди

Со стандардизација треба да се постигнат неколку основни задачи и цели што се зависни и меѓусебно поврзани. Тие на производството ќе му обезбедат услови во согласност со можностите на производителот и потребите на потрошувачот, како што се: поедноставување, комуницирање, економичност, безбедност и заштита на човекот и на околината, заштита на интересите на потрошувачите и на државата. Стандардизацијата, исто така, овозможува услови за ефикасна меѓународна размена, заемно признавање на документи за квалитет. *За стандардизацијата во претпријатијата е задолжен секторот за контрола на квалитетот.* Во негова надлежност е да ги спроведува политиката на стандардизација и планот за имплементација на стандардите, да го усогласува работењето на претпријатието со националните и меѓународните стандарди, да ги координира фазите во работењето, почнувајќи од планирање, преку набавки и производство до завршна контрола на финалниот производ со стандардите. *Со стандардизацијата во производството се зголемува продуктивноста* бидејќи се овозможува заштеда на сировини и репроматеријали, се намалува работната сила која истовремено се дооспособува, а обемот на производството е во пораст. Со тоа се намалуваат трошоците, па опаѓа цената на чинење, односно цената на пазарот, што производите ги прави поконкурентни. Во трговијата, на пример, стануваат непотребни долги договарања и описи бидејќи е доволно во договорите да биде наведено името и бројот на стандардот за да се разберат договорните страни. Со тоа се избегнуваат спорови, штети и непотребни издатоци.²

Донесувањето на стандарди го вршат многу институции и тие се класифицирани како: меѓународни (ISO, IEC, ITU), регионални (CEN, CENELEC, ETSI, GOST, ARSO) и национални.

Стандард е документ подготвен со консензус и усвоен од страна на признато тело, со кој се обезбедуваат правила, упатства и карактеристики за определени активности или резултати од тие активности, чија цел е постигнување оптимален степен на уреденост во определено подрачје. Зборот *стандард* има англиско потекло и изворно значи *примерок, мерило за споредување*. Денеска овој термин означува норма, правило, пропис, дефинирана мерка. Во современа смисла, *стандард е целокупност на стопанско-технички прописи од национално и од меѓународно значење, со кои се определуваат битните својства на производот, се дефинираат одредени големини, мерни единици, наслови и постапки*. Важно е да се напомене дека стандардите се документи со доброволна примена, што значи претпријатијата, институциите немаат законска обврска да ги имплементираат, но со оглед на придобивките што се добиваат со нивното воведување, нивната имплементација станува неопходна. Стандардите ги дефинираат оние карактеристики што имаат влијание врз квалитетот. Кога производите и услугите се во согласност со очекувањата, тоа се прифаќа како нешто вообичаено и никој не е свесен за улогата и значењето на стандардите. Но, кога не би биле применети стандардите, тоа брзо би се забележало.

Зачетоците за развој на пишани процедури што имаат за цел градење на систем за квалитет датираат од 1959 година во воената индустрија во САД. Воената администрација во Соединетите Американски Држави (US Military Procurement) го издала првиот документ што ги разгледува проблемите за обезбедување на квалитет во воената индустрија под називот Ем-ај-ел-Кју-9858 (MIL-Q-9858). Десет години подоцна, пишана документација за управувањето со квалитетот позната како Еј-кју-еј-пи серии (AQAP Series), издава и НАТО. Подоцна, по моделот на САД, и други држави почнуваат со развојот на нивните национални стандарди, со цел производство на квалитетни производи и ефикасно управување со квалитетот. Силно влијание врз развојот на стандардите за квалитет имала и нуклеарната индустрија. Од 1970 година со закон е регулирана изградба на нуклеарни центри во САД со примена на методологија и процедури за обезбедување на квалитет по модел на воената индустрија. *Објавувањето на ISO-стандардите 9000 во 1987 означува нов период во историјата на теоријата и практиката на квалитет. Оттогаш квалитетот се третира како основен економски параметар и неизбежен елемент во производствените, а подоцна и во услужните компании, како и во сите сфери на животот и работата*. Интензивниот развојот на ISO-стандардите за квалитет заедно со развојот на интерните стандарди и програми за подобрување на квалитетот брзо доведува до појава на национални и меѓународни награди за квалитет. За таа цел се формираат регионални и меѓународни организации за сертификација и едукација, организирање многубројни семинари и конференции, како и голем број национални и меѓународни акции посветени на квалитетот (денови, недели и месеци на квалитет). Преку стандардите за квалитет се укажува на

важноста на слоганот: „Квалитетот не е сè, но сè е ништо без квалитет.“ Вообичаена практика и правило е ISO-стандардите да се преиспитуваат најмалку секои пет години со цел да се утврди потребата за нивните иновации или евентуалните повлекувања. Стандардите, како технички спецификации обезбедуваат компатибилност меѓу производите и услугите, соодветните нивоа на безбедност, квалитет, ефикасност и тест методи потребни за да се воспостави ускладеност со спецификациите. Стандардите се инструмент за целосна економска и индустриска интеграција, кои се потребни за управување со сложените системи и обезбедување на квалитетни производи или услуги. Во зависност од прифаќањето, стандардите може да бидат внатрешни, индустриски, регионални, национални и меѓународни, прикажани во табела 1.

Табела 1: Видови стандарди

Хиерархиско ниво	Настанување/примена	Примери на надлежни организации
Интерни	Во поединечни организации од национален и мултинационален тип	-
Индустриски	Една или повеќе индустриски гранки во една земја	VDI, VDMA, ASTM и др.
Национални	Подрачје на поединечни држави	DIN, GB, HRN, BAS и др.
Регионални	Поединечни региони во Европа, Америка и др.	Европска организација
Меѓународни	Практично важи за целиот свет	ISO

На европско ниво, постојат пет организации одговорни за стандардизацијата, а тоа се:¹²

— CEN (Европски комитет за стандардизација) — највисок регионалниот орган, кој е директно под ISO, одговорен за сите области што не се опфатени со други организации; —

¹² Collier, D.A., The Service Quality Solution, Milwaukee: ASQC Quality Press, New York. 1994.

CENELEC (Европскиот комитет за електротехнички стандарди), чија надлежност е електро технологијата;

— ETSI (Европски институт за телекомуникациски стандарди), кој е надлежен за телекомуникации. Централноевропски и источноевропските земји се придружни членови на CEN и CENELEC. Спротивно на CEN и CENELEC, членовите на ETSI не се национални делегации, но може да бидат јавни или приватни организации што се вклучени во телекомуникациите;

— AECMA (Европската асоцијација на производители на опрема за воздухопловство и вселенски програми) чија надлежност е стандардизација во оваа област;

— ECISS (Европски комитет за стандардизација, што е на кој било начин поврзан со железо и челик).

Признатите организации за стандардизација на глобално ниво се:¹³

— IEC (Меѓународната комисија за електротехника) е надлежна во областа на електро технологија;

— ITU (Меѓународната унија за телекомуникации) во областа на телекомуникациите и радиокомуникација и

— ISO (Меѓународна организација за стандардизација), е компетентна за сите други подрачја. Создадена е во 1946 година, за развој на меѓународните стандарди во различни области. Нејзиното седиштето е во Женева.

3.3.2. Улогата на факторите за квалитет

Факторите за квалитет имаат големо влијание врз животниот век на производите и на услугите. За да се придобие купувачот или корисникот на услугата, се користат сите можности на маркетингот, се нуди прифатлива цена и рок на испорака, различни попусти итн. Но, за да се задржи веќе освоениот купувач, се инсистира да се понуди квалитет на производите и услугите што ќе биде повисок од неговите очекувања. Купувачот сака да добие производ што нема да го „изневери“, кој ќе функционира или ќе се користи подолг временски период без да се расипе, односно да има долг гарантен рок, а потоа,

¹³ Chase, R.B.; Jacobs, F.R., Aquilano, N.J., Operations Management for Competitive Advantage 11th edition, New York. 2006.

сервисирањето да биде навремено и стручно. Кога купувачот/корисникот, ќе се увери во квалитетот и ќе стекне доверба во производот/услугата, во иднина многу полесно ќе донесува одлука да купува други производи и услуги од истиот производител. Сето ова треба да биде земено предвид уште при планирањето на производството или услугата. Затоа е битно да се утврдат клучните фактори од кои зависи квалитетот како услов за задоволување на желбите и на барањата на купувачите/корисниците. Квалитетот е функционално зависен од повеќе фактори, но како основни се одделуваат девет. Според англиската транскрипција, поради почетната буква м на секој од факторите, популарно се наречени „9М“. Тоа се:

man	човек
material	материјал
mashine	машина
metod	метод
measure	мерење
menagment	управување
motivation	мотивација
market	пазар и
money	пари

Слика 14: 9М-фактори

Тоа се поими што опфаќаат повеќе аспекти, односно, иако 9М-факторите се директни, тие се условени од индиректните, односно од нивните потфактори. На пример, за потфакторот „пари“ треба да се подразбере дека се тоа сите пари што имаат некаква врска со квалитетот: инвестиции, трошоци за производство, контрола, плати, истражување и развој.

Човекот е најважниот фактор за квалитет. Постојат многубројни примери каде што со исти машини и опрема, од исти суровини и репроматеријали, едно претпријатие создава врвен квалитет, додека кај други се произведуваат некавалитетни производи. Оттука произлегува дека сите наведени фактори за квалитет ги поврзува човекот. Факторот човек е клучниот, помеѓу „деветте“ фактори. Тој ги обединува сите фактори во функционална целина создавајќи им го потребното значење. Во современиот концепт за квалитет, велејќи „човекот“ всушност се мисли на група луѓе што го сочинуваат тимот. Се зборува за луѓе што управуваат, како што се зборува за тим од стручни лица што проектира, набавува, произведува или контролира.

Тимот може да биде времено ограничена група, но и трајно организирана целина, како што е, на пример, погонскиот произведен тим. Тимот, а не поединецот е основна клетка во современото претпријатие. Тимот е група луѓе со вештини, стручност и знаења што се дополнуваат, работејќи координирано. Имаат заедничка цел и одговорност.

Нивната работа е условена од постојана комуникација. Во тимот проблемите се дискутираат и одлуките се заеднички. Постоенето на тимовите ја зголемува довербата на вработените во претпријатието, а менаџерскиот тим со поединечни задачи задолжува други тимови. Истовремено менаџерскиот тим нема потреба да ја надгледува работата на поединци бидејќи постои хиерархиска поставеност на одговорности и задачи. Пренесувањето на обврските „од горе надолу“ во претпријатието, кое е условено со тимска работа, овозможува брзина во одлучувањето. Тимовите ги познаваат проблемите „одблизу“ и детално, што е невозможно за менаџерот, особено во поголемите претпријатија. Различното образование на членовите од тимот дава можност секој проблем да се разгледа од различни аспекти, а тоа го приближува и забрзува решението.

Сигурно е дека квалитетот на готовиот производ зависи од **суровините и од репроматеријалите** од кои се произведува. Секое претпријатие има строго определена листа со карактеристики што треба да ги поседуваат суровините и репроматеријалите.

Машините и опремата за производство се, исто така, битен фактор, како за квалитетот на производите така и за обемот на производството и за продуктивноста на претпријатието. Ако машините работат со застои, производниот процес е веќе оневозможен да ги даде најдобрите резултати. Исто така, машините треба да се распоредени во просторот, така што ќе обезбедат брзо опслужување, без застој во производството. Техничката служба треба да се грижи за нивното навремено сервисирање, за да биде продуктивноста најблиску до теоретската. Важно е, исто така, непосредните работници на машините да бидат соодветно обучени за работа со нив, за да не дојде до непредвидени ситуации.

Квалитетот не е резултат на контролата, туку произлегува од самиот процес на производство, така што контролата треба перманентно да се врши на процесите што течат за да може навреме да се извршат потребните корекции. *Процесите и методите што се применуваат за производство најчесто се строго дефинирани и пропишани. Но, со развојот на науката, технологијата и техниката се применуваат сè посовремени и поефикасни машини и опрема, со нови методи и постапки на работа.* Тоа значи дека се потребни нови знаења и искуства, кои ако ги нема, процесите ќе бидат нестабилни, односно ќе се одвиваат со прекини.

Контролата на квалитетот е планирана, систематски организирана активност, за постојано следење, утврдување, а потоа и за процена на текот и резултатите на работата. Тоа е збир од независни мерења, проверки или тестирања за да се утврди дали планираниот квалитет е постигнат. Мерењето и контролата се едни од основните барања во сите системи за управување со квалитетот. Со сите овие мерења, проверки или тестирања, всушност, се проверува дали постигнатиот квалитет е според пропишаните барања во стандардите или во спецификациите. Резултатите од мерењето и контролата се клучни при донесување одлуки за понатамошните мерки или активности, на пример, дали може да се внесат некои

подобрувања. Контролата на квалитетот може да биде интерна, кога ја прави самото претпријатие, или екстерна, кога ја прави некое надворешно тело што врши инспекција или сертификација на процесите, производите или услугите.

Улогата на **управувањето како фактор за квалитет** треба да се разгледува од аспект на управување со системите за квалитет и од аспект на управување со претпријатието. Од кој било аспект да се разгледува управувањето, клучен фактор е човекот. Долго време, според традиционалниот пристап кон квалитетот, се сметало дека одговорноста лежи во човекот, непосреден работник што директно на машината или со алатки го создава финалниот производ и го одредува неговиот квалитет. Денес ова сфаќање е изменето. *Се смета дека најодговорен за квалитетот е човекот – раководителот, односно менаџерот/менаџерскиот тим на претпријатието.* Тој човек има различни позиции во хиерархијата на управување со претпријатието и сите тие луѓе (управувачи) го чинат раководството, всушност, управуваат со квалитетот. Тие се одговорни и заслужни за квалитетот, бидејќи ги креираат визијата и концепцијата за квалитетот. Лидерството е комплексна задача. Лидерот е креатор на деловната политика на претпријатието, но тој треба и да ја спроведе. Лидерот треба да поседува одредени карактеристики или способности што ќе му овозможат со посветеност и знаење, умешно да го доведе претпријатието до успех. *Лидерот со своите способности, знаења и умеења, го води претпријатието кон својата визија – успех, на ефикасен начин што ги задоволува вработените. Тој треба да ги мотивира сите да го вложат најдоброто од себе и да ги убеди дека квалитетот е заедничка цел, а успехот дело на сите.*

Мотив е она што ги насочува активностите на човекот за постигнување некоја цел. Според Маслов, основен мотив на човекот е да ги задоволи физиолошките потреби. Кога ќе обезбеди храна, почнува да размислува за стан, за облека. Дури потоа размислува за љубов и припадност кон определена група, па за почитување и признанија, а на крајот за самодокажување. Не е едноставно да се определи мотивираноста на сите вработени за квалитетот во нивната работа, бидејќи многу променливи големини влијаат врз однесувањето на луѓето и нивниот став кон работата. Разликите постојат од човек до човек, условени се од природата на личноста, времето и околината.²

Добриот работник има потреба да се афирмира пред својата работна група, но и пред самиот себе. Од својата работа тој треба да ги задоволи основните и другите потреби, лични и на своето семејство. Затоа, од непроценливо значење е создавањето систем што ќе овозможи објективно наградување на квалитетот и придонесување за него. Напредувањето во струката, исто така, е мотивирачки фактор. На тој начин се гради стручен авторитет, а се добиваат и бенефиции. Во тој поглед, раководителот – менаџерот има значајна улога. Тој создава пријателска (колегијална) работна клима, што овозможува соработка и дополнување на можностите меѓу членовите на тимот. Затоа најдобро решение е да се има план и програма за правците и за резултатите на мотивацијата на вработените. Тие ќе се

надоврзат на планот и на програмата за унапредување и за зголемување на квалитетот и на продуктивноста, односно за намалување на трошоците на работењето. *Мотивираноста на вработените ги вклучува и членовите на менаџерскиот тим и менаџерот лично.* Тие се, пред сè, мотивирани од порастот на продуктивноста и економичноста. Од особено значење е зголемувањето на угледот и на рангот на претпријатието, кај вработените и, на прво место, кај купувачите на пазарот, а особено порастот на довербата на раководството. И, како и во секоја анализа, патишта, начини и средства има многу. Се избираат според условите и субјектите.

Производите што се нудат на пазарот мора да ги задоволуваат барањата на купувачите во поглед на цената, рокот на испорака, економичноста и безбедноста при работа и рокот на траење. Исто така, за купувачите е важно производот едноставно да се одржува во исправна состојба, за одредени производи да има резервни делови и сервис, да има гаранција за квалитетот. *Купувачите имаат свои мерила дали некој производ ќе им се допадне, а мерилата на производителите за нив не се битни.* Купувачите не ги интересираат трошоците за производството, за контролата, за маркетингот, туку дали за цената што ќе ја платат ќе добијат производ што ќе ги задоволи нивните барања. При истражувањето на пазарот се врши и споредување со конкуренцијата и во поглед на квалитетот и во поглед на цената. Врз основа на сите добиени информации и направени анализи, производителот врши планирање на понатамошните активности, во поглед на подобрување на постојните производи или лансирање нов производ. Според тоа, еден комплетен систем за квалитет ги опфаќа и производителите и нивните можности, но и потрошувачите и нивните желби, можности и потреби. Свеста за квалитет треба да се развива и кај производителите и кај потрошувачите. Битни се сите поединци во процесот на производство, но битен е и секој потрошувач, бидејќи пазарот е збир од многу единки.

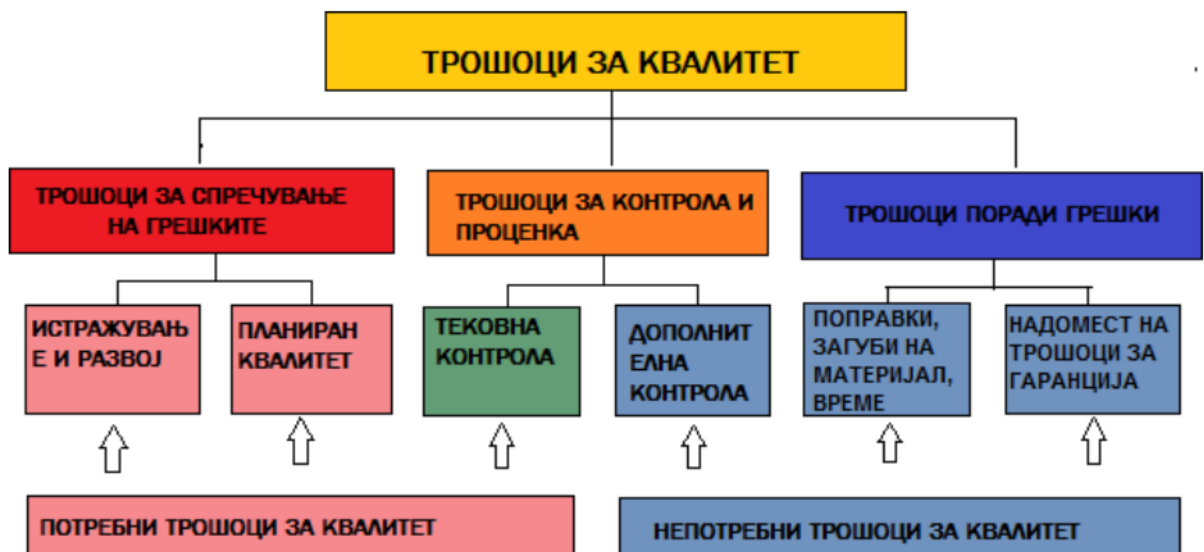
Деветтиот фактор за квалитет се **парите**. Под овој поим може да се разгледуваат парите за производство, за сировини и репроматеријали, за плати на вработените, но овде парите ќе ги разгледуваме од аспект на трошоци поврзани со обезбедувањето квалитет. Современиот аспект на квалитетот им посветува особено внимание на трошоците за квалитет. За да може да се согледаат значењето и влијанието на трошоците врз целокупното работење на претпријатието, потребно е тие да се групираат на соодветен начин. Трошоците може да бидат потребни и непотребни трошоци. Збирот на потребните и непотребните трошоци ги определува вкупните трошоци. Вкупните трошоци се оние трошоци што настануваат за да се постигне определено ниво на квалитет на производите. Тие трошоци опфаќаат:

- превентивни трошоци (за кадри ангажирани во проектирањето и во одржувањето на квалитетот);
- трошоци за мерење и оценување на квалитетот;

- трошоци за загуби во производството (отпад, доработка);
- трошоци при експлоатација (сервисирање, замена во гарантен рок).

Потребни трошоци се оние што се планирани за да се обезбеди квалитетот, а непотребни се трошоците што се наметнати од лошото работење или од некој пропуст во работата.

Трошоци за квалитет се сите потребни трошоци за производство на производ што ќе биде успешен на пазарот.

Слика 15: Поделба на трошоците¹⁴

3.3.3. Методологија за унапредување на квалитетот

Квалитетот е клучен во конкурентска предност на компаниите, а најголемата одговорност ја носи врвниот менаџмент. Одговорот за барањата на пазарот е во правец на интегрирање на: управувањето со процесите и управувањето со квалитетот. Во процесот на управување, главен проблем е дефинирањето на стратегија и цели за дизајнирање на процесите и нивното остварување.¹⁵ За постигнување задоволство на купувачите неопходно е ефикасно да се користат расположливите ресурси и да се обезбедат резултати за сите

¹⁴ <https://quality-one.com/coq/>

¹⁵ S. L. Ahire, D. Y. Golhar, M. A. Waller, Development and validation of TQM implementation construct, Decision Sciences, Vol. 27, 23-56 (1996).

учесници. При дизајнирањето на процесите неопходно е да се утврдат релевантните типови промени:¹⁶

- промени во квантитетот на влезот и излезот;
- промени на времето;
- интерни промени како база за Ти-кју-ем — Тотал квалити менаџмент (TQM — Total Quality Management);
- промени во екстерната околина.

Од аспект на ефикасност треба да се избегнат варијации на квалитетот на влезот и излезот за одредено време. Пазарот прифаќа различни производи со различен квалитет, но резервиран е кон производители чиј квалитет осцилира. Потребно е квалитетот на производот да се одржува на одредено прифатливо ниво. При интерни промени на начинот на работа како што се: скратување на времето на производствениот циклус, ефикасно управување со квалитетот, потребно е менаџментот да согледа одредени аспекти, а тоа се:

- капацитетот на влезот (дали процесот може да се одвива без застој);
- адаптација на капацитетот на влезот (дали процесот може да се приспособи со мали промени во обемот на влезот);
- капацитетот на излезот (дали процесот може да го произведе излезот доволно брзо во однос на другите процеси);
- адаптација на капацитетот на излезот (дали процесот може да се приспособи со мали варијации на обемот на излезот, без други поголеми промени);
- дали е постигната временска синхронизација, паралелна работа и балансирано информирање;
- дали е направено некое подобрување на производството;
- дали дизајнираните процеси можат брзо да се приспособат на промените што настануваат во динамичната екстерна околина;
- дали дизајнираните процеси можат да ја донесат очекуваната профитабилност.

Во конкурентно опкружување, организациите се принудени постојано да се менуваат и одново да ги проценуваат деловните процеси. Промената на технологијата или на културата дополнително им претставува притисок. Промените се однесуваат на:

- новиот начин на групирање на организациските делови;
- делегирање на обврските и на одговорностите;
- координација;
- комуницирање.

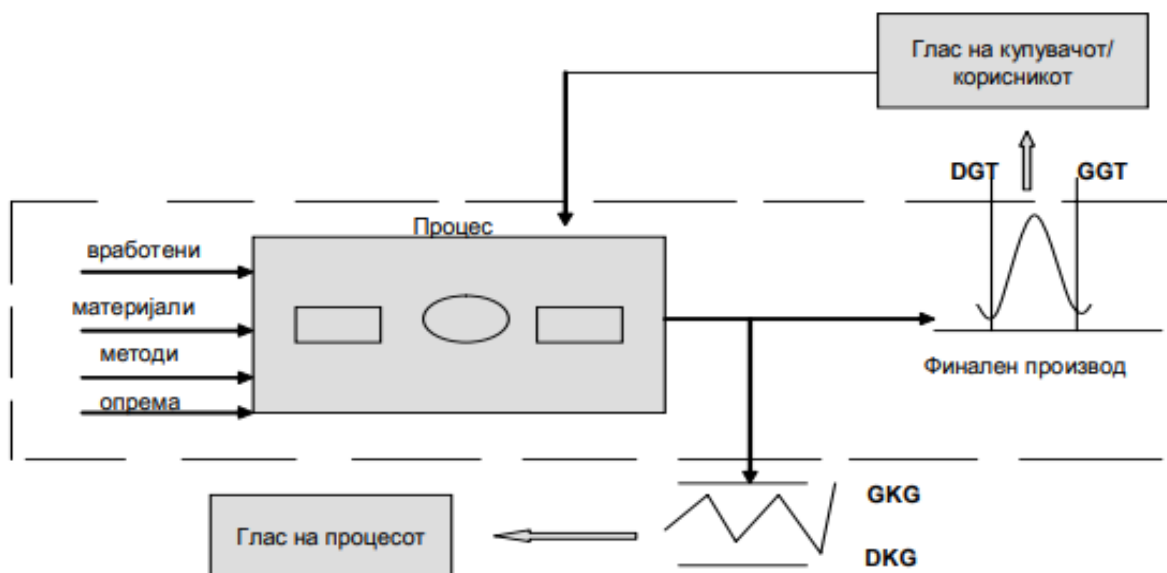
¹⁶ G. Born, Process Management to Quality Improvement – The Way to Design, Document and Reengineering Business Systems, John Wiley and Sons, 1994.

Проектирањето и примената на системот за квалитет не е класична контрола на квалитетот на производите, туку подразбира проектирање и примена на адекватни стандардни оперативни процедури и упатства, како и промена на организационата структура во која се интегрира квалитетот како функција.

Пристапи за унапредување на квалитетот на деловните процеси, на производите и на услугите:¹⁷

1. традиционално управување со процесите;
2. реактивно унапредување;
3. проактивно унапредување.

Традиционалното управување со процесите подразбира следење на параметрите што го детерминираат процесот со примена на контролна карта. Ако параметрите на процесот се надвор од горната и од долната граница на отстапување, се преземаат корективни мерки за спречување понатамошни дефекти. Овој циклус е познат во теоријата за Ти-кју-ем (TQM) како Ес-ди-си-еј (SDCA – Standart – стандард, Do – активност, Control – контрола, Action – реакција или корективни мерки).¹⁸

Слика 16: Модел на традиционално управување¹⁹

¹⁷ E. J. Ross, Total Quality Management, Florida Atlantic University, 1994.

¹⁸ K. Ishikawa, President Touka Henkau Sozo Gakkai, "Thoughts on risk management "Creativity and risk management", JUSE, Societas Qualitatis, 1995.

¹⁹ <https://rb.gy/zbful>

Овој метод користи стандардна процедура за проверка дали производот одговара на утврдената спецификација или не. Доколку има отстапувања се интервенира и тековниот процес се враќа на стандардниот.²⁰

Реактивно подобрување е подобрување на слаб процес. Тоа е процес во кој голем дел од контролните точки излегуваат од контролните граници, иако работникот го коригира во согласност со упатството, повторно се добиваат резултати надвор од контролните граници. Во овој случај се прават детални анализи, се бараат клучни причинители, се проектираат и се преземаат корективни мерки.

Проактивното подобрување, новата стратегија за квалитет наречена интегрално управување со квалитет или тотално управување со квалитет, дава одговор на прашањата: што сакаат клиентите, што треба да се направи, кои процеси треба да се користат и слично. Се анализира состојбата, се формулира проблемот и се користат повеќе методи за решавање бидејќи во многу компании нема јасна слика и идеја што треба да се усоврши. Стратегијата како да се дојде до целта, за многу менаџери е голем проблем. Управување со квалитет значи поголема партиципација на вработените во идентификацијата и во решавањето на проблемите во самото поставување на стандардите и во напорите вложени за континуирано подобрување. Секојдневната практика на секој вработен не вклучува само контрола во работењето, туку вработените мора да бидат обучени да делуваат превентивно, а не да се окупираат со детекција. Мора да добијат одговорност и моќ да ги коригираат своите грешки и да го изнесуваат секој проблем што ќе го откријат во врска со квалитетот.

3.3.3.1. Пример за методологија за проактивно унапредување на квалитетот

Во случај врвниот менаџмент во компанијата да донесе одлука само за редицај на деловните процеси, со цел да се направат мали подобрувања или модификација на веќе постојните процеси, тогаш се користи методологија за проактивно унапредување на деловните процеси. Оваа методологија се темели врз различни пристапи за унапредување на квалитетот, со користење методи и техники, почнувајќи од Пи-ди-си-еј-циклусот (PDCA [Plan – план, Do – работа, Check – проверка, Action – акција]).²¹

²⁰ E. W. Deming, *Kako izaći iz krize*, PS Grme, Beograd, 1996.

²¹ <https://shorturl.at/abdD4>

Слика 17: Пи-ди-си-еј-акции (PDCA-акции)²²

Пи-ди-си-еј (PDCA) е модел за извршување промени. Тоа е суштински дел од филозофијата на лин-производството и клучен предуслов за постојано подобрување на луѓето и на процесите. Тоа е едноставен метод од четири фази што им овозможува на тимовите да избегнуваат повторливи грешки и да ги подобрат процесите.²³

План (Plan) — во оваа фаза се планира што треба да се направи. Во зависност од големината на проектот, планирањето може да преземе голем дел од напорите на тимот. Најчесто се состои од помали чекори за да може да се изгради соодветен план со помалку можности за неуспех. Пред да се премине во следната фаза, треба да се осигура дека има одговор на некои основни прашања како:²⁴

- Кој е суштинскиот проблем што треба да се реши?
- Кои ресурси се потребни?
- Какви ресурси има на располагање?
- Кое е најдоброто решение за решавање на проблемот со расположливите ресурси?
- Во кои услови планот ќе се смета за успешен? Кои се целите?

Можно е да има потреба планот да се разгледа неколкупати пред да се продолжи со следната фаза. Во овој случај, соодветно е да се користи техника за создавање и за одржување на отворени циклуси за повратни информации, како што е Hoshin Kanri

²² <https://businessmap.io/lean-management/improvement/what-is-pdca-cycle>

²³ <https://kanbanize.com/lean-management/improvement/what-is-pdca-cycle>

²⁴ Jagusiak-Kocik, Marta. "PDCA cycle as a part of continuous improvement in the production company - a case study" Production Engineering Archives, 2017.

Catchball. Тоа ќе овозможи да се соберат доволно информации пред да се продолжи понатаму.

Работа (Do) — откако ќе се направи планот, време е да се преземе акција. Во оваа фаза ќе се примени сè што е земено предвид во претходната фаза. Во оваа фаза може да се појават непредвидени проблеми. Ова е причината зошто, во совршена ситуација, прво можеби е подобро да се вклучи планот во мал обем и во контролирана средина. Стандардизацијата е нешто што дефинитивно ќе помогне непречено да се примени планот. Мора да се потврди дека сите ги знаат своите улоги и одговорности.²⁵

Проверка (Check) — ова е веројатно најважната фаза од Пи-ди-си-еј-циклусот (PDCA). Доколку има потреба да се разјасни планот, да се избегнат повторливи грешки и успешно да се примени континуирано подобрување, треба да се посвети доволно внимание на оваа фаза. Ова е време кога треба да се изврши ревизија на извршувањето на планот и да се провери дали првичниот план навистина функционираше. Покрај тоа, тимот ќе може да идентификува проблематични делови од тековниот процес и да ги елиминира во иднина. Ако нешто тргне наопаку во текот на процесот, треба да се анализира и да се пронајде основната причина за проблемите.

Акција (Act) — е последната фаза од циклусот *планирај—направи—провери—дејствувај*. Претходно е развиен, аплициран и проверен планот, сега треба да се дејствува. Ако сè изгледа совршено и тимот успеал да ги постигне првичните цели, тогаш може да се продолжи и да се примени првичниот план. Може да биде соодветно да се усвои целиот план доколку се исполнети целите. Соодветно, направениот Пи-ди-си-еј-модел (PDCA) ќе стане новата стандардна основна линија. Сепак, секогаш кога ќе се повтори стандардизираниот план, тимот повторно треба да ги помине сите чекори и внимателно да се обиде да се подобри.

Методологијата Пи-ди-си-еј (PDCA) е широко користена за решавање проблеми и за создавање на подобрувања на процесот на квалитет. Со примена на овој модел, организациите имаат за цел да ги подобрат своите внатрешни и надворешни процеси со елиминирање на сите проблеми на патот на работниот процес. Цикличната природа на овој модел им овозможува на тимовите да ги идентификуваат и да ги отстранат дефектите рано во процесот и да го рестартираат циклусот додека не се постигне посакуваниот резултат. Ова ја зголемува ефикасноста и ги елиминира неефикасните елементи додека не се идентификува оптималното решение. Поради континуираниот пристап на Пи-ди-си-еј (PDCA), организациите можат да го користат овој модел за да соберат релевантни информации пред да размислат дали да напредуваат со планот или да направат

²⁵ ULEWICZ R., NOVÝ F. Instruments of quality assurance to structural materials, Annals of the Faculty of Engineering Hunedoara. 2013.

подобрувања. Овој пристап, базиран на податоци, обезбедува основа за континуирано подобрување на процесите, производите, услугите и луѓето од страна на организациите.²⁶

Специфична карактеристика на Пи-ди-си-еј (PDCA) е тоа што е релативно разнолика. Оваа карактеристика на циклусот овозможува да се користи во различни бизниси, организации, одделенија, па дури и поединечни тимови. Не постои ограничување во однос на неговата имплементација, а може да се примени во следните сценарија:

- развивање нов производ или услуга;
- оптимизирање на тековните процеси или на производите;
- започнување нов проект за подобрување на процесот;
- истражување нови можности за постојано подобрување;
- спроведување промена;
- откривање проблеми со процесот и работа на нивното отстранување.

3.3.3.2. Пример за употреба на Пи-ди-си-еј (PDCA)

„Локхид Мартин“ е компанија што работи во воздушната индустрија и е светол пример за тоа како методологијата носи резултати во работењето на компанијата. Спроведувањето на Пи-ди-си-еј-циклусот (PDCA) ги стандардизирал проектите и го зголемил квалитетот на производите и на услугите преку таргетирање на проблемот и неговото решавање преку повеќекратни повторувања. Подобрувања се забележани во периодот 1992-1997 година кога компанијата направила 38 % намалување на трошоците за производство, 50 % намалување на залихите и намалување на времето на испорака од 42 на 21,5 месеци.

Пи-ди-си-еј-циклусот (PDCA) е едноставна, но моќна рамка за поправање проблеми на кое било ниво на организација. Тоа може да биде дел од поголем процес на планирање. Повторливиот пристап му помага на тимот да најде и да тестира решенија и да ги подобри преку циклус на намалување на отпадот. Пи-ди-си-еј (PDCA) вклучува задолжителна посветеност на континуирано подобрување и може да има позитивно влијание врз продуктивноста и врз ефикасноста. На моделот му е потребно одредено време и можеби не е соодветен за решавање на итни прашања.

²⁶ KIRAN D. R. Total Quality Management: Key Concepts and Case Studies. Butterworth-Heinemann, Oxford, United Kingdom. 2016.

3.3.4. Важноста на управувањето со квалитетот во современиот менаџмент

Денес квалитетот станува еден од клучните фактори за конкурентна предност на пазарот. Во време на висококвалитетни производи и услуги и зголемување на конкуренцијата на пазарот, секоја компанија мора како приоритетна цел да си го постави квалитетот, и тоа квалитет на секое ниво. *Управувањето со квалитетот – Тотал квалити менаџмент (Total Quality Management)* многупати се покажало како ефикасен процес на подобрување и на функционирање на компанијата и неговата вредност се потврдува преку сеопфатен и добро осмислен имплементациски процес. Ти-кју-ем (TQM) како серија од промени во процесот мора да биде сфатен како филозофија на работата, која влијае врз начинот на работењето на компанијата. Управувањето со квалитетот, како клучен ресурс во натпреварот на пазарот за да се придобијат корисниците, значи постојана потрага по подобри техники, технолошки, маркетиншки и други подобрувања и додатоци за да се овозможи тоа да го произведе посакуваниот резултат, а тоа е задоволството на корисниците. За да се задоволат потребите на корисниците, првенствено треба да обезбеди квалитет на производите и на услугите. За успешно спроведување на контролата на квалитетот потребно е да се исполнат четири основни претпоставки:

1. да се разберат статистичките техники што се користат во статистичките методи за контрола на квалитетот;
2. да се разбере целта (значењето) и целите (филозофија) на примената на овие методи;
3. да се познаваат мерните и контролните постапки за контрола што се користат во процесите;
4. да се осигура дека повисокото раководство ги разбира целите што можат да се постигнат со примена на методите што овозможуваат контрола на квалитетот.

За статистичкото следење на процесот треба да се утврдат следните елементи:

- една или повеќе клучни карактеристики на квалитетот што треба да се следат;
- постапката на мерење (мерно средство, параметри, локација и услови за мерење);
- статистичката метода;
- големината и бројот на мостри (примероци);
- фреквенцијата на земање мостри.

Секој бизнис-процес е подложен на варијабилност. Варијабилноста на процесот се смета за нормална појава што мора да се земе предвид. Варијабилноста на параметрите во подрачјето на трансформација на влезните големини во излезни влијае врз варијабилноста на целиот бизнис-процес. Сите појави на варијабилноста, а подоцна и отстапувањата во

процесот од оптимумот, не мора да влијаат на нивото на квалитетот на процесот. Меѓутоа, ако дојде до оддалечување на нивото на квалитет од линијата на оптималниот процес толку многу, што тој се приближува до дозволените толеранции или излезе надвор од рамката, се појавуваат дополнителни трошоци поради (не)квалитет. Процесот станува премногу скап, го загрозува квалитетот на резултатите, што предизвикува сериозни прашања за степенот на задоволство на корисниците, па затоа станува нерационален. Од таа причина, потребно е успешно да се управува со процесот во однос на:

- постигнување одредено ниво на способност на процесот, стабилност и точност;
- постојано подобрување, што се манифестира со намалување на варијабилноста на процесот.

Способноста на процесот е величина на расејување (варијабилност) на клучните карактеристики на процесот што, математички гледано, стандардното отстапување е шест(6σ), пресметано на примерок од поединечните мерења на набљудуваните карактеристики на процесот. Континуираното подобрување на способноста на процесот, или варијабилноста на набљудуваните карактеристики на процесот, се сведува на намалување на границите на пропишаната толеранција на процесот. На овој начин, точноста на процесот значително се зголемува покрај елиминирањето на трошоците поради (не)квалитет.

3.4. Задоволството кај вработените

Несомнено, задоволството на вработените влијае врз продуктивноста на работата, а со тоа и на квалитетот на производството. *Задоволството е битно во сите области, независно во која област е компанијата и дали нуди производствена или услужна дејност.* Освен сигурноста, која една компанија треба да им ја обезбеди на своите вработени, и работните услови, многу е важен и профилот и однесувањето на вработените. Квалитетот зависи и од образованието и од стручната подготвеност на вработениот. Но, се разликуваат и компании што имаат потреба исклучиво од високообразован и стручен кадар, каде што се очекува поголема професионалност и помало ниво на грешка. А дел од компаниите имаат ниско образован кадар, како што се производствени погони за храна, облека, чевли, каде што нивото на грешки може да биде поголемо, зависно од стручноста на вработените што ја извршуваат работата.

Основно правило во рамки на теоријата на организацијата е дека човекот е клучниот сегмент на секоја организација, било да е тоа државата, некоја компанија, установа или семејство. Секој вид и ниво на организација е составена од луѓето и сите видови организации постојат заради задоволување на нивните потреби. При секоја промена

на организациската структура, која е составена од луѓето, односно од вработените во организациите, неопходен е осмислен пристап и стратешки план за тоа како да се реализираат потребните промени. Со дефинирање соодветна деловна стратегија, истовремено се овозможува навремено преиспитување на стопанисувањето на организацијата од аспект на нејзината ефикасност, економичност и рентабилност.²⁷

²⁷ Klarić, S.; Pobrić, S., "Importance of tools and methods for improvement of quality." Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem "KVALITET 2009", Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mašinski fakultet Mostar, Neum, B&H. 2009.

4. ДОСЕГАШНИ ИСТРАЖУВАЊА ВО ОВАА ОБЛАСТ

Постојат истражувања за примената на Scrum рамката во машинската индустрија, кои ги презентираат придобивките од примената и ограничувањата за нејзината примена. Scrum, широко користена агилна методологија, се здобила со популарност при примената во развојот на софтверот, но нејзиниот потенцијал во производствените сектори, како машинската индустрија останува недоволно истражен. Преку сеопфатен преглед на достапна релевантна литература и студии на случаи, евидентни се заклучоците како Scrum може да ги подобри продуктивноста, ефикасноста и приспособливоста во проектите во машинската индустрија. Предностите, како што се подобрената комуникација, зголемената флексибилност и побрзото време до пазарот се дискутирани заедно со потенцијалните недостатоци, вклучувајќи отпорност на промени и потреба од квалификувано олеснување. Истражувањата се залагаат за усвојување на Scrum-рамката во машинската индустрија, како средство за поттикнување на иновациите и на конкурентноста во сè подинамичен пазарен пејзаж.²⁸

Машинската индустрија, која се карактеризира со нејзините сложени инженерски процеси и брзите технолошки достигнувања, се соочува со зголемен притисок ефикасно и економично да испорача висококвалитетни производи. Традиционалните пристапи за управување со проекти честопати се борат да ги исполнат овие барања поради нивните крути структури и ограничената приспособливост на промените. Спротивно на тоа, агилните методологии како Scrum нудат флексибилна рамка што го нагласува итеративниот развој, соработката и постојаното подобрување. Додека Scrum е широко прифатен во развојот на софтверот, неговата примена во машинската индустрија останува релативно неистражена во одредени делови од светот, како што е нашата земја. Докторската дисертација има за цел да ја пополни оваа празнина со испитување на потенцијалните придобивки и предизвици од имплементацијата на Scrum при работа со проектите во машинската индустрија.²⁹

Во светот се спроведени повеќе истражувања за придобивките од употреба на Scrum во машинската индустрија. Истражувањата ги имаат потврдено следниве тези:³⁰

- **Подобрена комуникација:** Scrum промовира честа комуникација и соработка помеѓу меѓуфункционалните тимови, вклучувајќи инженери, дизајнери и засегнати страни. Ова го олеснува заедничкото разбирање на целите и барањата на проектот, што доведува до помалку недоразбирања и одложувања.
- **Зголемена флексибилност:** итеративната природа на Scrum овозможува поголема флексибилност во одговорот на променливите потреби на клиентите и пазарните

²⁸ Schwaber, K., & Sutherland, J. (2017). The Scrum Guide: The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game.

²⁹ Beck, K., Beedle, M., Van Bennekum, A., Cockburn, A., Cunningham, W., Fowler, M., ... & Thomas, D. (2001). Manifesto for agile software development.

³⁰ Cohn, M. (2009). Succeeding with agile: Software development using Scrum. Addison-Wesley Professional.

услови. Проектите од машинската индустрија често вклучуваат сложени технички предизвици и спецификации што се развиваат, што ја прави приспособливоста критичен фактор за успех.

- **Побрзо време до пазарот:** Со разложување на проектите на помали задачи, управувани задачи во рамки на спринтови, Scrum овозможува побрза испорака на вредни зголемувања на производот. Ова забрзано темпо може да им даде на компаниите од машинската индустрија конкурентна предност со тоа што ќе им овозможи побрзо да донесат нови производи на пазарот.
- **Подобрен квалитет на производот:** Акцентот на Scrum на континуирано тестирање и повратни информации помага да се идентификуваат и да се решат проблемите на почетокот на процесот на развој, што доведува до производи со повисок квалитет. Во машинската индустрија, каде што доверливоста и перформансите се најважни, овој фокус на квалитетот е особено важен.

Покрај предностите, досегашните истражувања откриле и одредени недостатоци при примена на Scrum во машинската индустрија, а тоа се:³¹

- **Отпорност на промени:** Спроведувањето на Scrum бара културна промена во организацијата, што може да најде на отпор од вработените навикнати на традиционалните хиерархиски структури. Надминувањето на овој отпор бара силно лидерство и посветеност на управувањето со промените.
- **Потреба за квалификувано олеснување:** Scrum се потпира на самоорганизирани тимови и децентрализирано одлучување, што може да биде предизвик да се спроведе без вешти олеснувања. Во машинската индустрија, каде што проектите често вклучуваат специјализирано техничко знаење, наоѓањето квалификувани водичи на тимот (Scrum Masters) и тренери може да биде пречка за усвојување.
- **Ризик од прекумерна посветеност:** Итеративната природа на Scrum понекогаш може да доведе до прекумерна посветеност, при што тимовите преземаат повеќе работа отколку што реално можат да завршат во рамките на спринтот. Ова може да резултира со исцрпеност и намален морал кај членовите на тимот.

Споредбено гледано, предностите се несомнено поголеми во однос на недостатоците, кои, реално, не се од суштинска природа, туку од претпоставка дека на вработените во машинската индустрија би им било потешко да се откажат од традиционалната хиерархија и да се приспособат кон поорганизирана и поконтролирана организација на работата.

Scrum рамката нуди голем број предности за проектите во машинската индустрија, при што клучни се подобрената комуникација, зголемената флексибилност, побрзото време до пазарот и подобрениот квалитет на производите. Сепак, нејзината имплементација може

³¹ Rising, L., & Janoff, N. S. (2000). The Scrum software development process for small teams. IEEE Software, 17(4), 26-32.

да се соочи со предизвици, како што се отпорот кон промените, потребата за вешто олеснување и ризикот од прекумерна посветеност. И покрај овие недостатоци, потенцијалните придобивки од усвојувањето на Scrum ги надминуваат ризиците, особено во индустрија што се карактеризира со брзи технолошки иновации и еволуирачки барања на клиентите, каква што е машинската индустрија. Со прифаќање агилни методологии како Scrum, што значи нов начин на организација во работата и нова методологија на работа, која ги наметнува оваа рамка, и користењето на нејзините софтверски алатки, компаниите од машинската индустрија можат полесно и побрзо да се позиционираат за успех на сè поконкурентниот глобален пазар.³²

³² Takeuchi, H., & Nonaka, I. (1986). The new new product development game. Harvard business review, 64(1), 137-146.

5. ПОСТАВУВАЊЕ МОДЕЛ ЗА НОВ НАЧИН НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА РАБОТАТА ВО ИНДУСТРИЈАТА

5.1. Scrum-рамка

Scrum-рамката е развиена во раните 1990-ти години, а првата верзија на водич за Scrum е напишана во 2010 година за да им помогне на луѓето низ светот да го разберат Scrum. Оттогаш се прави надградба и се воведуваат мали и функционални ажурирања. Водичот Scrum ја содржи дефиницијата за Scrum. Секој елемент од рамката служи за специфична цел што е од суштинско значење за севкупната вредност и за резултатите реализирани со употреба на Scrum-рамката. Промената на дизајнот на јадрото или идеите на Scrum, изоставувањето на елементите, или непочитувањето на правилата на Scrum, ги прикриваат проблемите и ги ограничуваат придобивките од Scrum, потенцијално дури и го прават бескорисен. Се следи растечката употреба на Scrum во комплексен свет што постојано расте. Се гледа дека Scrum е усвоен во многу домени што имаат суштински сложена работа, надвор од развој на софтверски производ, каде што Scrum ги има своите корени. Како што се шири употребата на Scrum, програмерите, истражувачите, аналитичарите, научниците и другите специјалисти ја вршат својата работата. Се користи зборот „програмери“ во Scrum-рамката не за да се направи исклучок, туку да се поедностави. Секој што добива вредност од Scrum-рамката, значи дека е вклучен во неа и дека ја користи.³³

Scrum е рамка лесна за употреба што им помага на луѓето, на тимовите и на организациите да генерираат вредност преку адаптабилни решенија за комплексни проблеми. Scrum е едноставен, неговата филозофија, теорија и структура помагаат да се постигнат целите и да создаваат вредност. Рамката Scrum е намерно нецелосна, само ги дефинира деловите што се потребни за имплементација на теоријата на Scrum, без да им обезбеди на луѓето детални инструкции и правила што ќе ги водат нивните односи и интеракции. Scrum е изграден врз основа на колективната интелигенција на луѓето што го користат. Во рамките на Scrum може да се применат различни процеси, техники и методи. Scrum се одвива околу постојните практики или ги прави непотребни. Scrum ја прави видлива релативната ефикасност на сегашните техники за управување, животна средина и работа, за да може да се направат подобрувања.

Scrum-рамката вклучува заеднички напор за создавање нов производ, услуга или друг резултат, како што е дефинирано во основната изјава за визија на проектот. Проектите се под влијание на ограничувањата на времето, трошоците, опсегот, квалитетот, ресурсите, организациските способности и други ограничувања што го отежнуваат планирањето,

³³<https://shorturl.at/ftHM0>

извршувањето, управувањето и, на крајот, успехот. Сепак, успешна имплементација на резултатите од завршен проект обезбедува значителни деловни придобивки за една организација. Затоа е важно организациите да изберат и да практикуваат соодветен пристап за управување со проекти.

Scrum е еден од најпопуларните агилен методи, односно методологии. Тој е адаптивен, итеративен, брз, флексибилен и ефективен, дизајниран како рамка да испорача значителна вредност брзо и во текот на проектот. Scrum обезбедува транспарентност во комуникацијата и создава средина на колективна одговорност и континуиран напредок. Scrum-рамката е структурирана на таков начин што таа поддржува развој на производи и услуги во сите видови индустрии и во кој било тип проекти, без оглед на нивната сложеност. Клучната сила на Scrum лежи во неговата употреба на меѓуфункционални, самоорганизирани и овластени тимови, кои ја делат работата во кратки, концентрирани работни циклуси наречени спринтови.

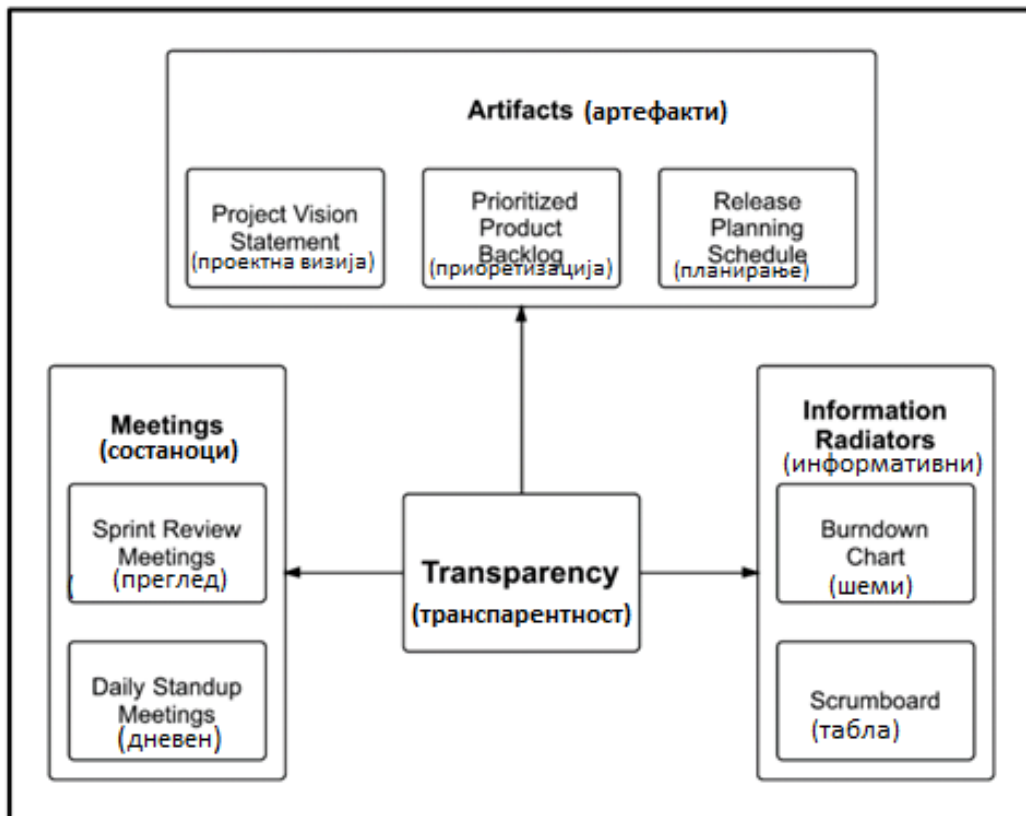
Scrum се заснова на емпиризам и слабо размислување (лин тинкинг). Емпиризмът тврди дека знаењето доаѓа од искуството и донесувањето одлуки врз основа на забележаното. Лесното размислување го намалува отпадот и се фокусира на најважното. Scrum користи итеративен, зголемен пристап за да се оптимизира предвидливоста и да се контролира ризикот. Ангажира групи луѓе што колективно ги имаат сите вештини и експертиза да ја завршат работата и да споделуваат или да стекнат вештини по потреба. Scrum комбинира четири формални настани за проверка и адаптација во рамките на настанот што содржи еден спринт. Овие настани функционираат затоа што ги имплементираат емпириските Scrum-столбови на транспарентност, на инспекција и на адаптација.

1. **Транспарентност:** процесот и работата мора да бидат видливи за оние што ја вршат работата, како и за оние што ја примаат работата. Со Scrum, важните одлуки се засноваат на согледување на состојбата на неговите три формални артефакти. Артефактите што имаат ниска транспарентност може да доведат до одлуки што ја намалуваат вредноста и го зголемуваат ризикот. Транспарентноста овозможува инспекција, а инспекцијата без транспарентност е погрешна.

Транспарентноста дозволува сите аспекти на кој било процес на Scrum да бидат набљудувани од кого било. Ова промовира лесен и транспарентен проток на информации низ организацијата и создава отворена работна култура. Во Scrum, транспарентноста е прикажана преку следново:

- изјава за визија на проектот што може да ја видат сите засегнати страни (stakeholders) и Scrum-тимот;

- работни задачи подредени според приоритетот, од задача со најголема важност кон задача со помала важност (Prioritized Product Backlog), кои може да бидат видливи во тимот и надвор од него.
- распоред за планирање на издавање нова верзија (Release Planning Schedule) што може да се координира низ повеќе Scrum-тимови;
- јасна видливост на напредокот на тимот преку употреба на работна табла во електронска форма (Scrumboard), шеми за следење на работата (Burndown Chart) и друго;
- дневни состаноци (Daily Standup Meetings) спроведени секој ден во исто време, не повеќе од 15 минути, во кои членовите на целиот тим известуваат што направиле претходниот ден, што планираат да направат денес и дали има нешто што ги спречуваат да ги завршат своите задачи во тековниот спринт;
- состаноци за преглед на сработеното во спринт (Sprint Review Meetings) спроведени за време на процесот на демонстрација и валидација на спринт, во кој Scrum-тимот ги демонстрира потенцијалните испораки на спринт до Product Owner-от и до сите засегнати страни.

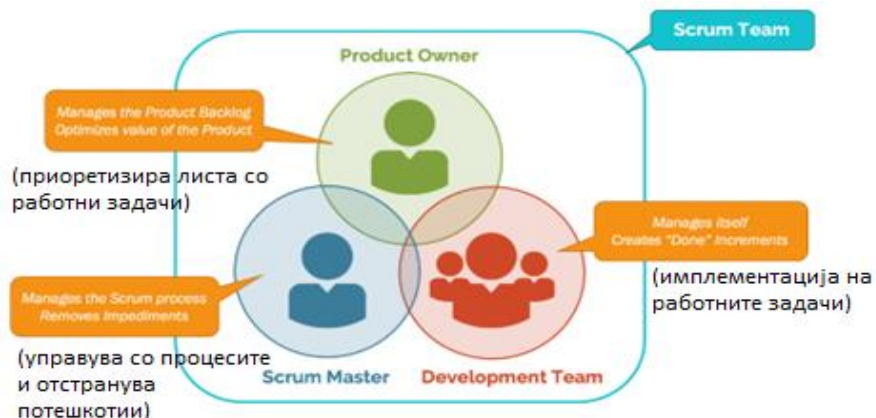
Слика 18: Транспарентност во Scrum³⁴

³⁴ A Guide to the SCRUM BODY OF KNOWLEDGE (SBOK™ GUIDE) Third Edition

2. **Инспекција:** Артефактите на Scrum и напредокот кон договорените цели мора да се проверуваат често и се значајни за откривање потенцијално непожелни варијанти или проблеми. За да помогне во инспекцијата, Scrum обезбедува правилник во форма на неговите пет настани. Инспекцијата овозможува адаптација, а инспекцијата без адаптација се смета за бесмислена. Scrum-настаните се дизајнирани да предизвикаат промени.
3. **Адаптација:** Ако некој аспект од процесот отстапува од прифатливите граници или ако добиениот производ е неприфатлив, мора да се приспособи процесот што се применува или материјалите што се произведуваат. Приспособувањето мора да биде направено што е можно поскоро за да се минимизира понатамошното отстапување. Адаптацијата станува потешка кога вклучените луѓе не се овластени или не се самоуправуваат. Се очекува Scrum-тимот да се приспособи во моментот кога ќе научи нешто ново преку инспекција.

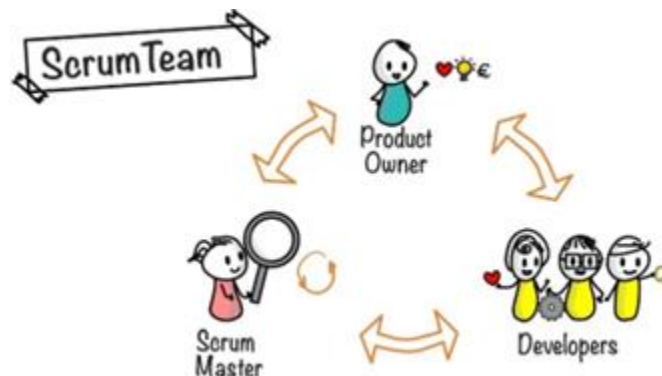
Scrum фрејмворк (Scrum framework) или позната како Scrum-рамка е дел од агилните методологии за управување со тимови. Во денешно време е најраспространета и најупотребувана при водење тимови што работат на развој на софтвер. Со текот на времето, полека, Scrum се проширува и во други области, каде што работата е поделена по тимови. На пример, банките се едни од многубројните бизниси што започнуваат да ја применуваат во практика оваа рамка, ако не целосно, тогаш делумно ја приспособуваат кон своите потреби. Сите што работиме повеќе години по Scrum знаеме дека во зависност од проектот може да се приспособува на нашите потреби, но јадрото останува исто. Scrum како област опфаќа повеќе делови и постојат неколку институции по кои што може да се учи и да се работи. Освен основниот Scrum, кој е ист за сите свои улоги, имаме и Scrum со корисничко искуство (*Scrum with user experience*), Скејлд Scrum (*Scaled Scrum*), Агилен лидершип (*Agile leadership*). Накратко, оваа област е многу поширока од впечатокот на иницијално вработените на прво слушање, но, од друга страна, доколку правилно се применува е многу лесна за работа.³⁵

³⁵ <https://www.scrum.org/resources/what-scrum-module>

Слика 19: Модел на Scrum-рамка³⁶

Scrum-тимот (Scrum team) се состои од Product Owner, водич на тимот (Scrum Master) и развоен тим (Development team) или од Product Owner, водич на тимот (Scrum Master) и основен Scrum-тим (Scrum core team), во зависност од тоа по која институција сте се одлучиле да работите и од соодветната литература што ќе ја примените. Сите литератури се слични меѓу себе, се разликуваат по нешто минимално, но начинот на работа е ист кај сите. Многу е битно да посочиме дека оваа рамка е дефинирана од група програмери, луѓе со практично искуство во областа, кои седнале и дефинирале одредени правила, односно начин на работа за којшто тие сметаат дека ќе им го олесни секојдневието. Овој документ подоцна со години бил надополнуван и подобруван, а нам ни е познат под името Еџајл манифесто (*Agile manifesto*).³⁷

Слика 20: Илустративен приказ на Scrum-тим³⁸

Според илустрацијата, веднаш може да заклучиме дека водичот на тимот (Scrum Master) е задолжен да осигура дека рамката ќе биде применета во практика, да ги научи

³⁶ <https://www.netsolutions.com/insights/what-is-scrum-development-agile-scrum-methodology/>

³⁷ <https://agilemanifesto.org/>

³⁸ <https://blogs.perficient.com/2023/01/23/introduction-to-scrum-methodology/>

оние што не знаат да ја користат. Product Owner-от е задолжен за приоритизирање и за дефинирање на работата, додека развојниот тим е задолжен за изработка на дефинираната работа. Сите комуницираат меѓу себе за да може работата да биде реализирана во целост.

5.2. Зошто Scrum?

Некои од клучните придобивки од користењето на Scrum-рамката во кој било проект се:

1. **приспособливост** — емпириската контрола на процесот и итеративната испорака ги прават проектите приспособливи и отворени за инкорпорирање на промени;
2. **транспарентност** — сите радијатори за информации како што се Scrumboard (табла) и Sprint Burndown Chart (графикони за преглед на спринт) се споделени, што доведува до отворена работна средина;
3. **континуирани повратни информации** — се обезбедуваат преку дневен приказ и преку покажување и потврдување на процесите во рамките на спринтот;
4. **континуирано подобрување** — испораките се подобруваат постепено, спринт по спринт, преку процесот на заостанати работни задачи и со состаноци за приоритет на работните задачи;
5. **континуирана испорака на вредност** — итеративните процеси овозможуваат континуирана испорака на вредноста преку процесот на испорака на парче вредност толку често колку што бара клиентот;
6. **одржливо темпо** — процесите на Scrum се дизајнирани така што вклучените луѓе можат да работат на одржливо темпо со кое тие, теоретски, можат да продолжат на неодредено време;
7. **рана испорака на висока вредност** — процесот на создавање приоритетни заостанати производи гарантира дека најнапред се задоволуваат барањата за највисока вредност на клиентот;
8. **ефикасен процес на развој** — мерењето на времето и минимизирањето на несуттинската работа води кон повисоки нивоа на ефикасност;
9. **мотивација** — преглед на процесите на дневните состаноци и ретроспектива на спринтот водат до поголеми нивоа на мотивација кај вработените;
10. **побрзо решавање на проблемот** — соработката и колокацијата на меѓуфункционалните тимови доведуваат до побрзо решавање на проблемот;
11. **ефективни испораки** — процесот на создавање приоритетни заостанати работни задачи и редовни прегледи по создавањето испораки обезбедува ефективни испораки за клиентот;

12. **клиентот во центарот** – се става акцент на деловната вредност и на заедничкиот пристап кон засегнатите страни, со тоа обезбедуваат рамка ориентирана кон клиентите;
13. **опкружување со висока доверба** – спроведување на дневните состаноци и ретроспектива на спринтот промовира транспарентност и соработка, што доведува до работна средина со висока доверба, која обезбедува ниско ниво на недоразбирање меѓу вработените;
14. **колективна сопственост** – процесот на Commit User Stories (завршени кориснички работни задачи) им овозможува на членовите на тимот да ја преземат сопственоста на проектот и нивната работа што води кон подобар квалитет;
15. **висока брзина** – рамката за соработка им овозможува на висококвалификуваните меѓуфункционални тимови да работат со целосниот потенцијал и со голема брзина;
16. **иновативна средина** – процесите на проектот за спринт и ретроспектива создаваат средина на интроспекција, учење и приспособливост што води кон иновативна и креативна работа животната средина.

SCRUM FRAMEWORK (рамка)

Слика 21: Начин на работа на Scrum-рамката³⁹

Основна цел на Scrum-рамката е да се избегне традиционалниот менаџмент, а со тоа и микроменаџментот ќе се намали или целосно ќе може да се исфрли. Рамката им дава предност на луѓето наместо на процесите, самоорганизација наспроти управување, бизнис вредност наспроти следење на план, соработка и лидерство наспроти команда и контрола итн. Рамката ни овозможува:

- полесна адаптација кон работната средина,

³⁹ <https://www.scrum.org/resources/what-scrum-module>

- транспарентност во работата,
- да се слушне мислењето на другите членови,
- постојано подобрување,
- добивање вредност дел по дел,
- побрз пат до целта,
- поголема мотивација,
- побрзо и полесно решавање проблеми,
- фокус кон клиентот,
- доверба во тимот,
- споделена одговорност,
- поголема брзина,
- иновативна работна средина.

5.3. Scrum-аспекти

Scrum рамката предвидува неколку важни аспекти што мора да се бидат адресирани низ текот на еден проект. Организациониот аспект ги дефинира улогите и одговорностите и е суштински за успешна имплементација на Scrum рамката. Аспектите со бизнис целта и квалитетите се помалку важни во контекст на нашата анализа. Ризикот и промените се аспектите од кои произлегува притисокот, кој ќе биде подетално опфатен во продолжение.

Слика 22: Визуелен приказ на Scrum-аспектите³⁴

5.3.1. Организација

Разбирањето на дефинираните улоги и на одговорностите во проектот, според Scrum е многу важно за да се обезбеди успешна имплементација на рамката. Основни улоги во рамката се:

1. **Product Owner** — гласот на клиентот, врската помеѓу тимот и клиентот, лице одговорно за постигнување максимална деловна вредност за проектот. Тој или таа е, исто така, одговорен за артикулирање на барањата на клиентите и за одржување на деловната оправданост за проектот;
2. **Водичот на тимот (Scrum Master)** е олеснувач што гарантира дека тимот на Scrum е обезбеден со средина погодна за успешно завршување на проектот. Водичот на тимот (Scrum Master) им олеснува и ги подучува на практиките на Scrum сите вклучени во проектот, ги расчистува пречките за тимот и се осигурува дека се следат процесите на Scrum;
3. **Развоен тим** — група или тим на луѓе што се одговорни за разбирање на барањата специфицирани од Product Owner и развој на работните задачи на проектот.

За другите улоги што не се задолжителни по Scrum рамката, но може да ги има во рамките на проектот може да бидат вклучени и членови на тимот што се заинтересирани за проектот. Тие немаат формална улога во проектниот тим и може да се поврзат со тимот, но може да не бидат одговорни за успехот на проектот. Несуштинските улоги што треба да се земат предвид во секој Scrum-проект се:

- **Засегнати страни (stakeholders)** — колективен термин што вклучува клиенти, корисници и спонзори, кои често се поврзуваат со развојниот тим и влијаат на проектот во текот на целиот период на развој на проектот. Што е најважно, проектот произведува за засегнатите страни.
- **Scrum Guidance Body (SGB)** — изборна улога, која генерално се состои од збир на документи и/или група експерти, кои обично се вклучени во дефинирањето на целите поврзани со квалитетот, владините регулативи, безбедноста и други клучни организациски параметри. Овој Ес-џи-Би (SGB) ја води работата што ја врши Product Owner, водичот на тимот (Scrum Master), и развојниот тим.
- **Добавувачи (vendors)** — вклучително и надворешни поединци или организации, обезбедуваат производи и/или услуги што не се во рамките на основните надлежности на организацијата на проектот.

5.3.2. Деловно оправдување (Business Justification)

Важно е организацијата да изврши соодветна деловна процена пред да започне каков било проект. Ова им помага на клучните носители на одлуки да ја разберат деловната потреба за промена или за нов производ или услуга и да имаат оправдување за продолжување со проектот и за неговата одржливост.

Деловното оправдување (**Business Justification**) во Scrum се заснова на концептот на валу-драјв деливери. Една од клучните карактеристики на секој проект е несигурноста во резултатите. Невозможно е да се гарантира успехот на проектот при извршување, без оглед на големината или на сложеноста на проектот. Со оглед на оваа неизвесност на постигнување успех, Scrum се обидува да започне да дава резултати што е можно порано во текот на развојот на проектот. Оваа рана испорака на резултатите, а со тоа и вредноста, дава можност за реинвестирање и им ја докажува вредноста на проектот на заинтересираните чинители.

Приспособливоста на Scrum дозволува целите и процесите на проектот да се променат доколку неговата деловна оправданост се промени. Важно е да се напомене дека иако Product Owner-от е првенствено одговорен за деловното работење, другите членови на тимот значително придонесуваат во целиот процес.

5.3.3. Квалитет

Во Scrum, квалитетот се дефинира како способност на завршениот производ или на испораките да ги исполнат критериумите за прифаќање (Acceptance Criteria) и постигнување на деловната вредност што ја очекува клиентот. За да се осигура дека проектот ги исполнува барањата за квалитет, Scrum прифаќа пристап на постојано подобрување при што тимот учи од искуството и од ангажманот на засегнатите страни постојано да ги одржува приоритетните работни задачи ажурирани со какви било промени во барањата. Приоритетните заостанати работни задачи, едноставно, треба да завршат до затворање или до прекинување на проектот. Сите промени на барањата ги одразуваат промените во внатрешното и во надворешното деловно опкружување и му овозможуваат на тимот постојано да работи и да се приспособува на постигнувањата на тие барања.

Бидејќи Scrum бара работата да се завршува во чекори за време на спринтовите, тоа значи дека грешките или дефектите ќе бидат забележани порано, преку повторувачко тестирање на квалитетот, наместо кога се ближи крајниот рок на задачата или на услугата. Покрај тоа, важните задачи поврзани со квалитетот (на пример, развој, тестирање и документација) се завршени како дел од истиот спринт од истиот тим — ова осигурува дека квалитетот е својствен за кој било испорачувач создаден како дел од спринт. Ваквите резултати од Scrum проектите, кои потенцијално може да се испратат до клиентот, се нарекуваат готови (done).

Континуираното подобрување со повторувачко тестирање ја оптимизира веројатноста за постигнување на очекуваното ниво на квалитет во Scrum-проектот. Постојаните дискусии помеѓу главниот тим на Scrum и засегнатите страни (вклучувајќи ги

клиентите и корисниците) со вистински зголемувања на работните задачи што се испорачуваат на крајот од секој спринт, осигуруваат дека јазот помеѓу очекувањата на клиентите од проектот и реалните испорачани работни задачи постојано се намалува. Телото за водење на Scrum може, исто така, да обезбеди упатства за квалитетот што може да бидат релевантни за сите Scrum-проекти во организацијата.

5.3.4. Промени

Секој проект, без оглед на неговиот метод или на рамката што се користи, е изложен на промени. Императив е тој проект во кој членовите на тимот разбираат дека процесите на развој на Scrum се дизајнирани да ги прифатат промените. Организациите треба да се обидат да ги максимизираат придобивките што произлегуваат од промените и да ги минимизираат сите негативни влијанија преку значајни процеси за управување со промени во согласност со принципите на Scrum.

Примарниот принцип на Scrum е неговото признание дека засегнатите страни, на пример, клиентите, корисниците и спонзорите го менуваат своето мислење за тоа што сакаат и што им треба во текот на проектот. Понекогаш се вели и „барањата се разгоруваат“ и многу е тешко, ако не и невозможно, за засегнатите страни да ги дефинираат сите барања за време на започнувањето на проектот.

Scrum-проектите ја поздравуваат промената со користење на кратки, итеративни спринтови, кои вклучуваат повратни информации од клиентите за испораките на секој спринт. Ова му овозможува на клиентот редовно да комуницира со членовите на Scrum-тимот, да ги погледне испораките како што се подготвени и да се променат барањата доколку е можно порано во спринтот. Исто така, портфолиото или тимовите за управување со програми можат да одговорат на барањата за промените што се однесуваат на Scrum-проекти применливи на нивното ниво.

5.3.5. Ризик

Ризикот се дефинира како неизвесен настан или збир на настани што можат да влијаат на целите на проектот и можат да придонесат за неговиот успех или неуспех. Се наведуваат ризиците што веројатно ќе имаат позитивно влијание врз проектот како можности, додека заканите се ризици што можат негативно да влијаат на проектот. Управувањето со ризиците мора да се направи проактивно, а тоа е итеративен процес, кој треба да започне со започнување на проектот и да продолжи во текот на животниот циклус

на проектот. Процесот на управување со ризиците треба да следи некои стандардизирани чекори за да се осигура дека ризиците се идентификувани, проценети и дека е одреден и соодветно поставен правилниот тек на дејствување.

Ризиците треба да се идентификуваат, да се проценат и да се реагира врз основа на два фактори: веројатноста за појава на ризик и можното влијание во случај на таква појава. Ризици со голема веројатност и со голема вредност (утврдена со множење на двата фактори), треба да се решат пред оние со релативно пониска вредност. Општо земено, штом ќе се идентификува ризикот, важно е да се разбере ризикот во однос на веројатните причини и потенцијалните ефекти доколку се појави ризикот.

5.4. Фази и процеси во Scrum

- Иницијална фаза
 - Креирање проектна визија — во овој процес, деловниот случај на проектот се разгледува за да се создаде проект. Се создава визија што ќе послужи како инспирација и ќе обезбеди фокус за целиот проект. Се идентификува и Product Owner на проектот.
 - Идентификување водич на тимот (Scrum Master) и засегнати страни — се идентификуваат според однапред одредени критериуми.
 - Формирање развоен тим — се идентификуваат членовите на тимот. Product Owner-от во соработка со водичот на тимот (Scrum Master) ги идентификуваат членовите на развојниот тим.
 - Развој на работните задачи — се дефинираат епици (најголеми логички целини на проектот) и се одржуваат состаноци за нивното разјаснување.
 - Креирање листа со приоритети — се врши приоритизација на работните задачи, тука се дефинираат и критериумите според кои една работна задача ќе се смета за завршена (done criteria).
 - Планирање — тимот ги разгледува корисничките работни задачи според приоритетот. Се прави распоред за планирање на издавање, кој во суштина е фазен распоред за распоредување, кој може да се сподели со засегнатите страни во проектот. Должината на спринтот, исто така, се утврдува во овој процес, најчесто се одредува на две недели.
- Планирање и предвидување
 - Креирање работни задачи — најчесто работните задачи се пишуваат од страна на Product Owner-от и се дизајнирани за да се осигура дека барањата на клиентот се јасно прикажани и дека сите можат целосно да бидат разбрани од сите засегнати страни. Може да се одржат вежби за пишување работни задачи што вклучуваат членови од развојниот тим. Работните задачи се сместуваат според приоритетот во листата.
 - Предвидување за колку време ќе се завршат работните задачи — секоја работна задача, една по една се пресметува за колку време ќе се заврши од

страна на целиот тим, во единица одредена од тимот (на пример во часови, денови, поени).

- Дефинирање помали логички целини од работните задачи – епиците се делат на помали логички целини наречени сториња (stories) и таскови (tasks).
- Идентификување работни задачи – се земаат работни задачи што мора да се завршат први.
- Предвидување за колку време ќе се завршат – се проценуваат и помалите логички целини, една по една.
- Креирање листа со работни задачи за еден спринт – во согласност со капацитетот на спринтот се земаат соодветни работни задачи за спринтот на состанокот за планирање.
- Имплементација
 - Креирање испораки – се започнува со развој на избраните работни задачи и се прави листа на пречки (Impediment Log) доколку се идентификуваат при развојот.
 - Одржување дневни состаноци – секој ден се одржува состанок во траење од 15 минути и секој член од тимот кажува што работел вчера, дали има пречки во работата и што ќе работи денес.
 - Проверка на листата со приоритети – уште еднаш се проверува листата на приоритети и се дефинира што прво би се работело во следниот спринт.
- Преглед на сработеното
 - Демонстрирање и валидирање на спринтот – се врши презентација на сработеното во изминатиот спринт на состанок наречен „Sprint review meeting“, пред целиот тим, Product Owner и засегнатите страни.
 - Дискусија за сработеното – состанок само за членовите на тимот се дискутира што било добро сработено во изминатиот спринт, а што може да се подобри во наредниот спринт, вклучувајќи и соработка и комуникација меѓу членовите на тимот.
- Употреба на изработеното
 - Испораки – изработените работни задачи соодветно се испорачуваат до клиентот, заедно со соодветна документација, односно со упатство за употреба.
 - Преглед на испорачаното – се прегледува сработеното и се одлучува дали ќе има доработка или некои промени.

Слика 23: Еден спринт во Scrum³⁴

5.5. Scrum-принципи

Scrum верува дека членовите на тимот треба да се самотивирани и самоорганизирани, со големо ниво на одговорност кон работата, и на овој начин имаат поголема вредност. Соработката меѓу членовите во тимот е задолжителна за подобро креирање и за валидирање на сработеното. Мора да има приоретизација на работните задачи, почнувајќи од задачи со најголема бизнис вредност кон задачи со помала бизнис-вредност. Scrum тврди дека сите состаноци мора да се временски ограничени, со максимално времетраење, може да завршат и порано од предвиденото време, но не подоцна. Со тоа ни гарантира дека нема да се наруши фокусот на вработениот кон работата и нема да бидат преоптоварени со состаноци. Итеративниот пристап на работа, кој е пофлексибилен, овозможува секоја промена побарана од клиентот да може да се вклучи. Емпирискиот процес се базира на транспарентност што овозможува поголема флексибилност, приспособување и проверки на сработеното.

Слика 24: Scrum-принципи³⁴

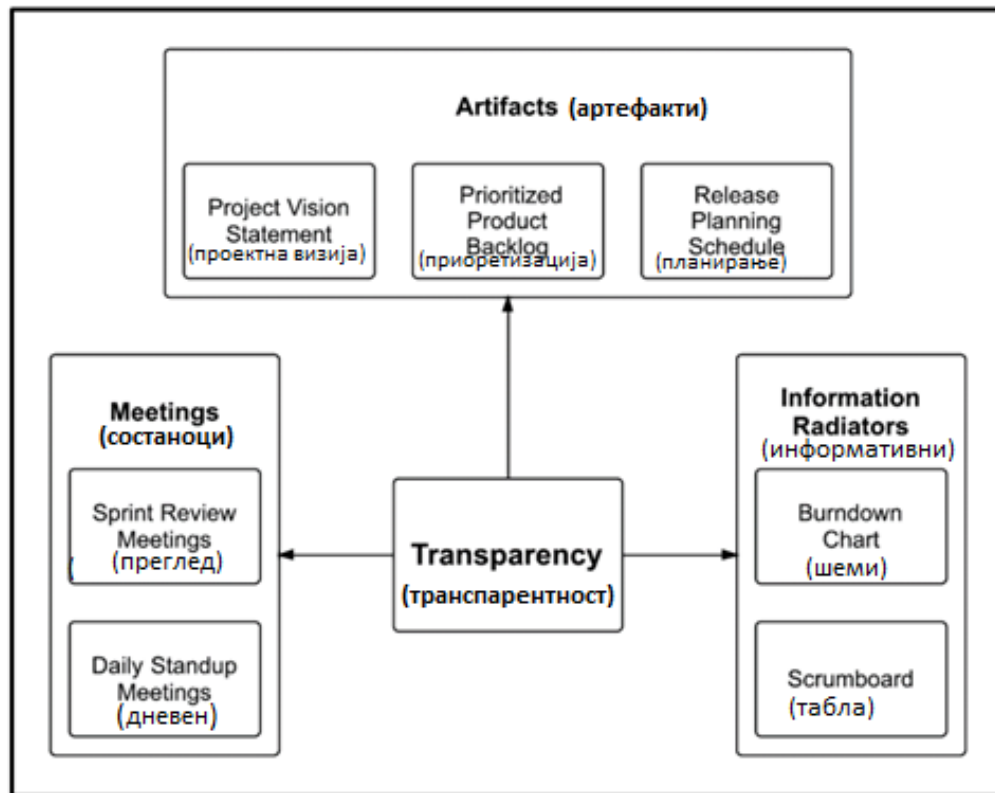
5.5.1. Емпириска контрола на процесите (Empirical process control)

Во Scrum, одлуките се донесуваат врз основа на набљудување и на експериментирање наместо со детално планирање однапред. Емпириската контрола на процесите се потпира на трите главни идеи за транспарентност, инспекција и адаптација.

Транспарентноста дозволува сите аспекти на кој било процес на Scrum да бидат набљудувани од кого било. Ова промовира лесен и транспарентен проток на информации низ организацијата и создава отворена работна култура. Во Scrum, транспарентноста е прикажана преку следново:

- визијата на проектот може да ја видат сите засегнати страни и тимот на Scrum;
- достапна е листа со приоретизирани работни задачи што може да ја видат сите, и во тимот и надвор од тимот на Scrum;
- распоред за планирање на работните задачи што може да се координира во повеќе Scrum-тимови;
- јасна видливост на напредокот на тимот преку употреба на работна табла во електронска форма (Scrumboard), шеми за следење на работата (Burndown Chart) и други информациски радијатори;
- одржување дневни состаноци;

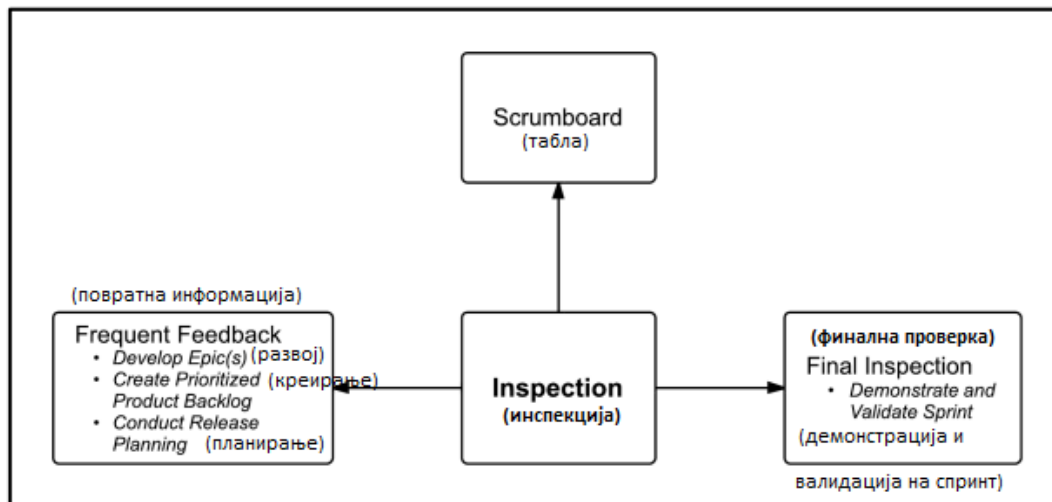
- состанок за преглед на сработеното (Sprint review meeting) како завршен состанок на секој спринт.

Слика 25: Транспарентност во Scrum³⁴

Инспекцијата во Scrum е прикажана преку:

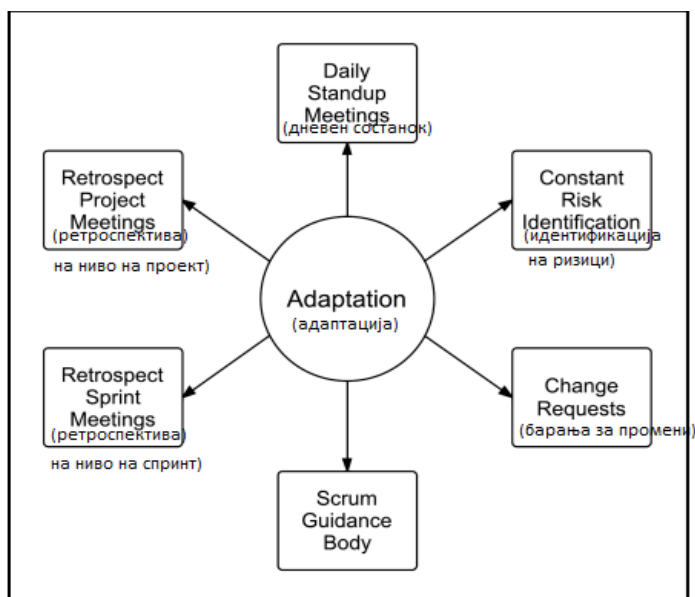
- употребата на заедничка табла и други информации што го покажуваат напредокот на Scrum-тимот за завршување на задачите во тековниот спринт;
- собирање повратни информации од клиентите и од другите засегнати страни за време на развојот на работните задачи;
- создавање приоритети на работните задачи и спроведување процеси за планирање на испораки;
- инспекција и одобрување на испораките од страна на сопственикот на производот (Product Owner) и од клиентот.

Слика 26: Инспекција во Scrum³⁴

Адаптацијата се случува кога развојниот тим на Scrum и засегнатите страни учат преку транспарентност и инспекција, а потоа се приспособуваат со подобрување на работата што ја работат. Примери за адаптација се:

- точно се знае за што дискутира тимот на дневните состаноци;
- идентификување на ризиците низ повеќе процеси;
- подобрување на работните задачи за време на состаноците;
- редовно одржување ретроспектива на крајот на секој спринт.

Слика 27: Адаптација во Scrum³⁴

5.5.2. Самоорганизација

Scrum верува дека вработените се самомотивирани и бараат да прифатат поголема одговорност. Значи, тие испорачуваат многу поголема вредност кога се самоорганизираат. Преферираниот стил на лидерство во Scrum е „водење со слуги“, што го нагласува постигнувањето резултати преку фокусирање на потребите на Scrum-тимот. Самоорганизацијата, како суштински принцип во Scrum, води според:

- тимското купување и споделената сопственост;
- мотивацијата, која води до подобро ниво на перформанси на тимот;
- иновативната и креативната средина погодна за раст и развој.

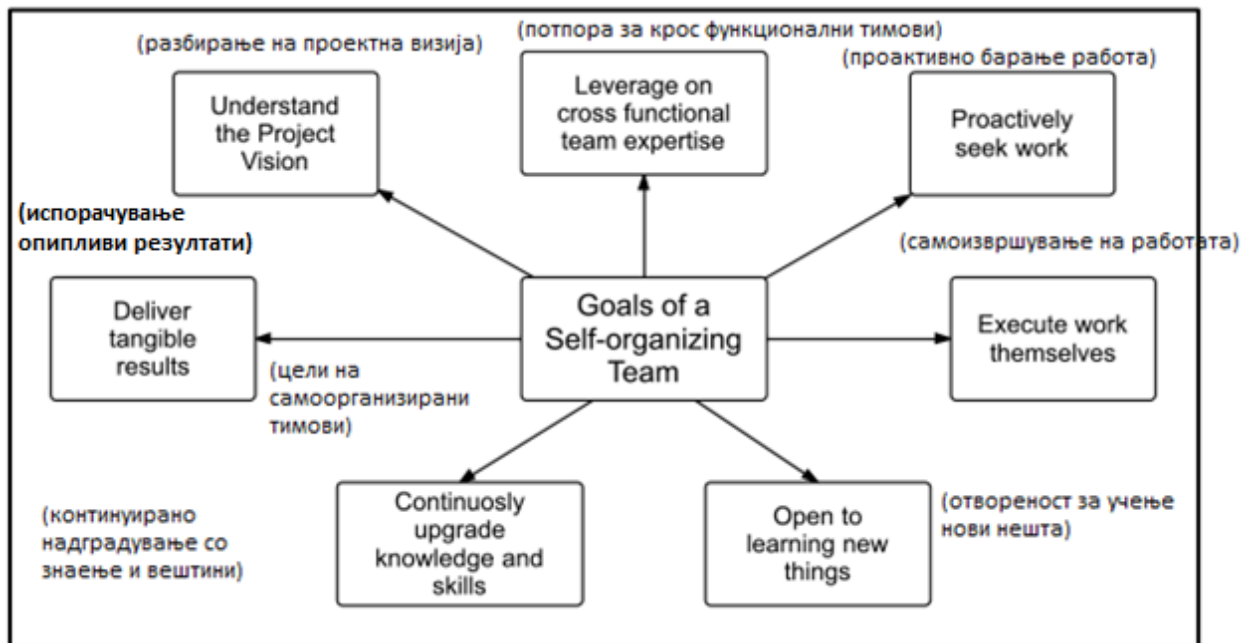
Самоорганизирањето не значи дека на членовите на тимот им е дозволено да дејствуваат на кој било начин. Тоа само значи дека откако визијата за производот е дефинирана во процесот на креирање на проектната визија, Product Owner, водичот на тимот (Scrum Master) и развојниот тим се идентификуваат. Исто така, самиот развоен тим соработува многу тесно со релевантните засегнати страни за подобро да ги усоврши барањата што поминуваат низ фазата на создавање и на развивање на работни задачи.

Иако приоритизацијата првенствено ја прави Product Owner, кој го претставува гласот на клиентот, самоорганизираниот развоен тим е вклучен и во разложувањето и во процената на задачите за време на идентификувањето и проценувањето на работните задачи. Во текот на овие процеси, секој член на тимот е одговорен да одреди која работа тој или таа ќе ја работи. За време на извршувањето на спринтот, доколку на членовите на тимот им е потребна каква било помош при завршувањето на своите работни задачи, Scrum го решава ова преку редовната задолжителна интеракција со дневните состаноци. Развојниот тим и водичот на тимот (Scrum Master) тесно соработуваат за да го демонстрираат создаденото зголемување на работните задачи за време на спринтот во процесот на демонстрација и валидација на спринтот, каде што правилно се завршени, испорачани и прифатени работните задачи.

Основни цели за разбирање и имплементација на самоорганизацијата во тимот се:

- разбирање на проектната визија и зошто целите на проектот се од суштинско значење за организацијата;
- естимирање на работните задачи;
- идентификување независни работни задачи;
- применување и искористување експертиза од меѓуфункционален тим за да се сработат задачите во текот на процесот на развој на испораките;

- Обезбедување опишливи резултати, кои се прифатени од клиентот и од другите засегнати страни во текот на процесот за демонстрација, и потврда за сработеното во спринтот;
- заедничко решавање индивидуални работни проблеми во тимот;
- разјаснување несогласувања и сомнежи за да може да се учат нови работи;
- надградување знаења и вештини и споделување во рамките на тимот;
- одржување на стабилноста на членовите на тимот во текот на целиот проект со тоа што не се менуваат членовите, освен ако е неизбежно.

Слика 28: Цели на самоорганизиран тим³⁴

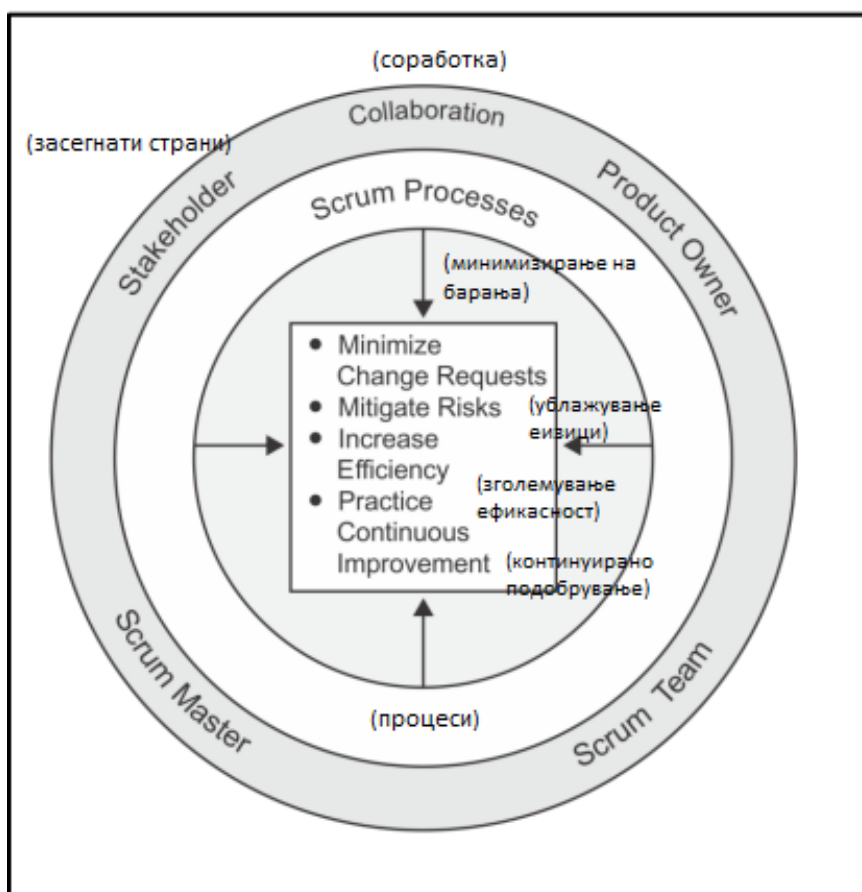
5.5.3. Соработка

Соработката во Scrum се однесува на заедничкото работење на развојниот тим и на засегнатите страни да создадат и да ги потврдат резултатите од проектот за да се исполнат целите наведени во проектот. Соработка се остварува кога работните задачи се состојат од збир на работните напори на различни луѓе во тимот. Соработка се случува кога тимот работи заедно за да ги здружи меѓусебните сили со цел да произведе нешто поголемо. Основните димензии на здружената работа се:

- **свесност** — поединците што работат заедно треба да бидат свесни за соработката на едни со други;

- **артикулација** — поединците што соработуваат мора да ја поделат работата во единици и да ги поделат единиците меѓу членовите на тимот;
- **присвојување** — приспособување на технологијата кон сопствената ситуација; технологијата може да се користи и на сосема поинаков начин од очекуваниот.

Придобивките од соработка се нагласени и во Агилниот манифест, каде што се нагласува „соработката со клиентите во текот на преговорите за договор“. Така, Scrum-рамката прифаќа пристап во кој членовите на основниот тим на Scrum (Product Owner, водичот на тимот [Scrum Master] и развојниот тим) соработуваат едни со други и со засегнатите страни за да создадат испораки што обезбедуваат најголема можна вредност за клиентот. Оваа соработка се случува во текот на проектот.

Слика 29: Придобивки од соработката во Scrum-тимовите³⁴

5.5.4. Приоритизација на вредности

Scrum е водена од целта да се испорача максимална деловна вредност во минимален временски распон. Една од најефикасните алатки за испорака на најголема вредност во најкраток временски период е приоритизацијата. Приоритизацијата може да се дефинира како одредување на редоследот и раздвојување на она што треба да се направи сега, од она што треба да се направи подоцна. Концептот на приоритизација не е нов за управувањето со проекти. Традиционалниот модел на управување со проекти предлага користење повеќе алатки за приоритизација на задачите. Од гледна точка на менаџерот, приоритизацијата е интегрална бидејќи одредени задачи мора прво да се завршат и да се забрза процесот на развој и постигнување на целите на проектот. Некои од традиционалните техники за приоритизација на задачи вклучуваат и поставување рокови за делегирани задачи и користење матрици за приоритизација. Приоритизацијата во Scrum ја врши Product Owner и целиот тим мора да се придржува кон неа.

Откако Product Owner-от ќе ги прими деловните барања од клиентот и ќе ги запише во форма на применливи кориснички задачи, тој или таа работи со клиентот и со спонзорот за да разбере кои деловни барања обезбедуваат максимална деловна вредност. Product Owner мора да разбере кои се желбите и вредностите на клиентите со цел да се подредат приоритетните ставки во однос на оние со релативна важност. Понекогаш, клиентот може да наложи сите работни задачи за корисниците да бидат од висок приоритет. Дури и списокот со работни задачи за корисниците со висок приоритет треба да има приоритет во самата листа. Приоритет на заостанатиот број работни задачи вклучува одредување на критичноста на секоја работна задача. Барањата со висока вредност се идентификуваат и се префрлаат на врвот на листата со приоритети.

Product Owner треба да ги преведе влезните информации и потребите на засегнатите страни во проектот за да создаде приоритетни работни задачи. Оттука, додека се дава приоритет на работните задачи со заостанат приоритет, мора да се следат следните фактори:

1. вредност;
2. ризик или неизвесност;
3. зависности.

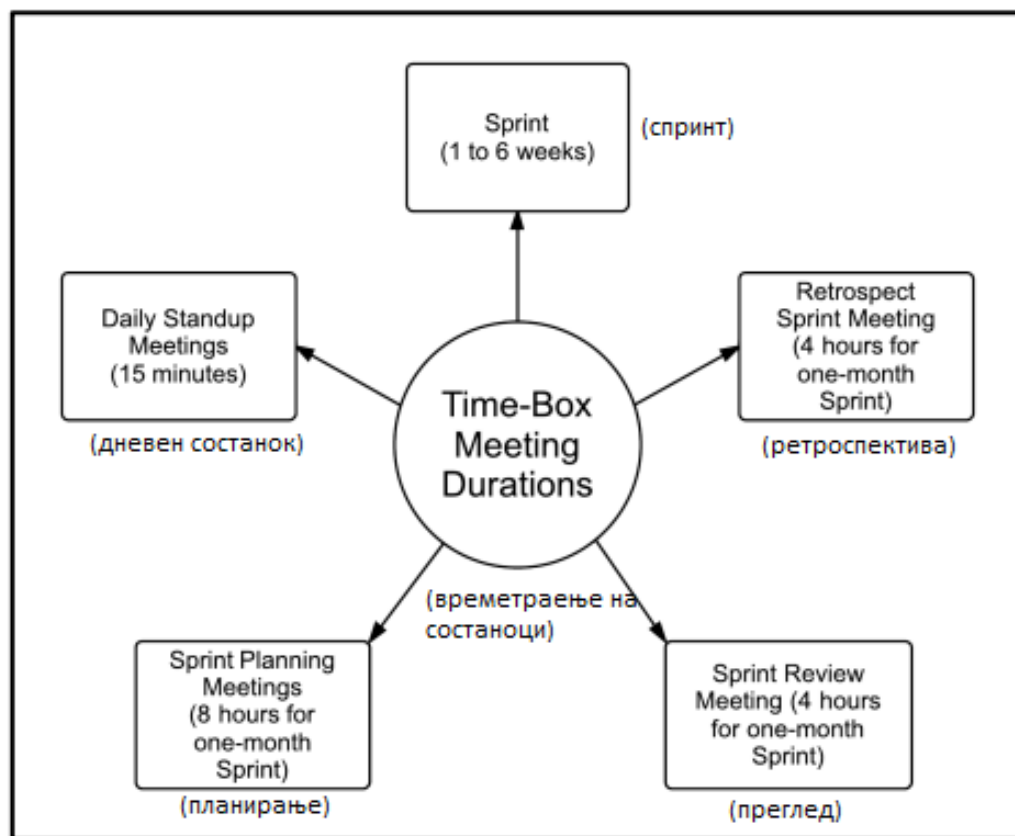
Слика 30: Приоритизација на вредности³⁴

5.5.5. Временско ограничување

Scrum го третира времето како едно од најважните ограничувања во управувањето со проекти. За да се реши ограничувањето на времето, Scrum воведува концепт наречен „тајм-боксинг“ што предлага одредување време за секој процес и за секоја активност во Scrum-проектот. Ова осигурува дека членовите на Scrum-тимот не преземаат многу или премалку работат за одреден временски период и не го трошат своето време и својата енергија на работа што не им е доволно јасна. Основни предностите на временско ограничување (time boxing) се:

- ефикасен процес на развој;
- помалку режиски трошоци;
- голема брзина за тимови.

Временско ограничување е критична практика во Scrum и треба да се применува внимателно. Произволното време може да доведе до демотивација на тимот и последицата може да биде создавање застрашувачка средина, па затоа треба да се користат соодветно.

Слика 31: Илустрација на time boxing во Scrum³⁴

Временски ограничени настани во Scrum се:

- **Спринт** – тоа е временски ограничена итерација на повторување од една до шест недели во кое водичот на тимот (Scrum Master) го води и го штити Scrum-тимот од внатрешни и од надворешни пречки за време на процесот на креирање испораки. Ова помага да се избегнат пречки што може да влијаат на целите на спринтот. За времетраење на спринтот тимот работи на конвертирање на барањата од приоритетната листа. За да се добие максимална вредност на проектот, секогаш се препорачува да се задржи ограничено време на спринтот (спринт тајм-бокст) до четири недели, освен ако нема проекти со многу стабилни барања, каде што спринтовите може да се прошират до шест недели. Најидеално време за спринт е во траење од две недели.
- **Дневен состанок (daily)** – ограничен на максимум 15 минути. Каде секој член од тимот кажува што работел вчера, дали има пречки во работата и што ќе работи денеска.
- **Планирање за спринт** – се земаат работни задачи што ќе се работат за следниот спринт и се прават проценки на задачите. Состанокот е во траење од не повеќе од 8 часа за едномесечни спринтови.
- **Преглед на спринт** – презентација и демонстрација на изработени работни задачи во претходниот спринт. Овој состанок е во траење не повеќе од 4 часа за едномесечни спринтови.
- **Ретроспектива на спринт** – преглед на она што е направено добро, а што може да се подобри во следниот спринт, вклучувајќи ги односите на членовите во тимот. Овој состанок е наменет само за тимот и е во траење не повеќе од 4 часа за едномесечни спринтови.

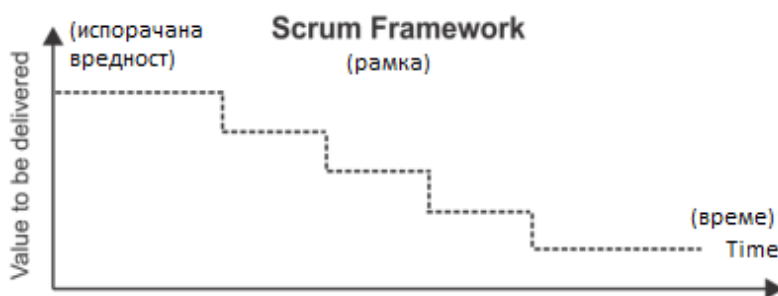
5.5.6. Итеративен развој

Scrum-рамката има за цел да испорача максимална деловна вредност во минимален временски период. За да се постигне ова практично, Scrum верува во итеративен развој на испораки. Во повеќето сложени проекти, клиентот можеби нема да може да дефинира многу конкретни барања или не е во состојба точно да предвиди како би изгледал крајниот производ. Итеративниот модел е пофлексибилен во обезбедувањето на која било промена што ја бара клиентот да се вклучи како дел од проектот. Работните задачи можеби ќе треба да бидат пишувани постојано во текот на целото времетраење на проектот. Во почетните фази на пишување, повеќето кориснички барања се функционални на високо ниво.

Секој комплексен аспект на проектот е разделен преку прогресивна елаборација за време на сесиите за поткастрување или за преглед на заостанатите работни задачи со

приоритет. Product Owner-от на проектот треба да има многу добро разбирање за деловното оправдување на проектот и за вредноста што проектот треба да ја испорача додека тој го подготвува заостанатиот приоритет на задачи и со тоа одлучува кои функционалности и, оттука, кои вредности се испорачуваат во секој спринт. Потоа треба да идентификува задачи, да ги процени и да креира листа по приоритети.

Придобивката од итеративниот развој (Iterative development) е тоа што овозможува корекција на курсот како што добиваат задачи сите вклучени луѓе, подобро разбирање на она што треба да се испорача како дел од проектот и да се вклучат сите нови учења во итеративниот начин. Така, времето и напорот потребни за да се достигне конечната крајна точка се значително намалени и тимот произведува испораки што се подобро приспособени на финалната деловна средина.

Слика 32: Илустрација на итеративен развој³⁴

5.6. Важноста на улогите во тимот

Според Брус Тукман и неговиот модел за развој на тимот, сите тимови поминуваат низ неколку фази. Сите фази се важни и се дел од еволуциониот процес на еден тим, но кога станува збор за воспоставување улоги, односно одговорности, од посебна важност е третата фаза, односно фазата на стабилизирање, бидејќи улогите се воспоставуваат во оваа фаза заедно со релациите и односите помеѓу членовите во тимот.

Како и во природата така и внатре во тимот, секој од членовите природно има некоја улога и има predispositions кон некоја функција што му е специјалност и ја врши релативно подобро и поефективно од другите. Со други зборови, законите што важат во природата се неприкосновени и проверено функционираат, па водејќи се по тоа размислување, би требало истата практика да се преслика и во тимот како еден вид форма на помал екосистем. Доколку направиме мала интроспекција многу брзо ќе сфатиме дека доколку имаме потреба од пострижување на косата најчесто одиме на фризер, кога сакаме да купиме нов пар обувки одиме во продавница за чевли, за проблеми со колата се обраќаме на механичар и сето тоа

го правиме без големо размислување и колебање, всушност, нашата акција наликува на некој вид вграден умствен рефлекс или акција.

Иако ИТ-индустријата и процесот на развој на софтверот може да се категоризираат како една гранка, во суштина, станува збор за мултидисциплинарна активност што претставува континуиран процес на синергија на повеќе координирани дејствувања. Во најмала рака претставува збир од креативна, инженерска и менаџерска дејност, но во денешно време сме сведоци дека дејноста на анализа на доменот и тестирањето се, исто така, неизоставен дел од целата приказна.

Слика 33: Фази низ кои поминува тимот³⁴

Имањето на јасно дефинирани одговорности е неопходна карактеристика за еден тим да може да биде успешен. Често пати еден член од тимот може да има повеќе одговорности, односно да носи повеќе шапки но добра практика е тие да бидат што е можно во помал број. Бројот, сепак, зависи од грануларноста при дефинирање на улогите, но во општ случај добро правило е еден член од тимот да биде задолжен само за еден сегмент или за една сродна група одговорности. Во таа насока, за иста група должности може да биде одговорен еден или повеќе членови.

Слика 34: Улоги во тимот⁴⁰

⁴⁰<https://medium.com/cue4success/time-management-an-essential-asset-for-business-owners-52411148dbd2>

Оваа поделба посредно создава и дискретно наметнува пат низ кој ќе се движат различните процеси и барања во тимот. Членовите свесно знаат кон кого да се обратат за помош или за соработка во зависност од ситуацијата и од проблемот. Стануваат свесни дека зависат од другите членови и дека дел од обврските се надвор од нивните ингеренции и претставуваат одговорност на други членови во тимот. Тоа, пак, неминовно наметнува комуникација помеѓу нив, па така членовите во тимот се координираат помеѓу себе и соработуваат во насока кон остварување на крајната цел на тимот.

Отсуството на јасна поделеност на улогите и на одговорностите не носи бенефит на долги патеки. Ваквите тимови не опстојуваат долго и со текот на времето стануваат неадекватна средина за работа, за творење и за напредок. Се создава фрустрација и се намалува или целосно ја снесува мотивацијата. Членовите не знаат кого да го прашаат за помош, работат на разни домени што на поголемиот дел од нив не им се специјалност и немаат доволно знаење и вештини. Резултатите можат да бидат со лош квалитет и како такви да претставуваат лош влезен параметар за некои идни дејствија. Крајниот резултат од ваквата ситуација најчесто завршува кобно, или по самиот тим или, пак, по продуктот што го градат, а неретко и кон двата истовремено. Многу е важно овој недостиг да биде забележан навреме и да се реагира.

5.6.1. Дали е добро да имаме повеќе улоги?

Имањето повеќе улоги истовремено е честа појава и неретко станува збор за непосакувана или за привремена околност. Когнитивната преоптовареност, која доаѓа од умствената активност при исполнување на овие улоги, особено во моментите кога тие се истовремени, има дегенеративен ефект кон резултатите и ефектите стануваат сè поизразени, пропорционално со периодот на траење на активностите. Ова во исто време има и негативен ефект кон оној што ги исполнува улогите, создава замор и стрес. Ваквиот склоп од околината и од личните чувства може да создаде поволни услови за појавување на „синдромот на измамник“ и личноста да започне да се сомнева во своите компетенции и во својата припадност во околината. Бидејќи не станува збор само за индивидуалниот аспект, личноста како дел од тимот, свесно или несвесно, влијае врз другите членови и праќа одредени сигнали кон нив. Во таа насока, неминовно е дека ваквото нерасположение ќе се рефлектира кон другите членови и ќе има негативно влијание, кое, пак, понатаму може да создаде домино ефект кон другите дејствија и процеси, како внатре така и надвор од самиот тим.

5.6.2. Сите улоги се мои!

Видовме дека состојбата на поседување повеќе улоги истовремено не е природна и не носи бенефит на долги патеки. Но, од друга страна, има ситуации во кои одреден член од тимот, најчесто некој со лидерска или менаџерска улога, свесно влегува во оваа приказна и свесно презема голем дел од важните улоги. Со други зборови, сите улоги се негови. Анализа на профилите на овие членови би резултирала во свој засебен труд на оваа тема, но ние ќе се обидеме да направиме кратка анализа за причините и ќе се фокусираме повеќе во насока на решавање на овој проблем. Вакво однесување најчесто се појавува кај членови што сакаат да ја имаат главната улога без разлика на своите компетенции. Најчесто се појавува во тимови каде што има компетитивна средина и загрозување на авторитетот. Доколку лидерот се чувствува предизвикан и потсвесно знае дека неговите недостатоци од коишто тој се плаши можат да излезат на површината и да бидат во исто време увидени и на некој начин добронамерно нападнати од другите членови, тој презема акции во насока на преземање на менаџерските улоги комплетно во свои раце служејќи му како еден вид механизам за борба преку процесите во тимот или во компанијата. Оваа станува уште поизразено доколку лидерот е свесен дека некој од членовите навистина поседува супериорни компетенции во одредени аспекти, па опсесијата преку корпоративните механизми што произлегуваат и доаѓаат со улогите станува уште посурова алатка во неговите раце за немилосрдно делување.

Вториот случај од оваа природа се појавува кога има видна генерациска разлика помеѓу членовите во тимот, особено во делот на методологиите на работа, на алатки и генералниот начин на работа и на водење на тимот. Свесни сме дека на секои три до седум години имаме еволуција на алатките, на рамките и на методологиите за работа. Новите идеи и откриција поминуваат низ фаза на валидација низ реална примена кај оние тимови што се спремни први да ги применат. Потоа следи фаза на модификација и нивно до приспособување и така циклусот продолжува во круг, особено по неколку години по појавувањето на новите и модерните практики. Мислам дека сите ќе се согласиме дека новите начини и практики носат бенефит и помагаат за решавање на актуелните проблеми. Од друга страна, пак, бараат време и едукација. Назад на случајот, проблемот настанува од недоволна информираност и едукација. Колизивот на менталните склопови адаптирани за решавање на проблеми со разни генерациски практики доведува до загрозување на авторитетите, па така и во овој случај улогите се злоупотребуваат за манифестирање надмоќ и насилно наметнување на одреден концепт и начин на работа.

5.6.3. Како да се реши проблемот на поседување на сите улоги кај лидерите и кај менаџерите?

Заедничко и за двата случаја опишани погоре е преземањето на сите улоги во свои раце, дефинитивно повеќе од потребното, како механизам за контрола на сите процеси со тенденција за микроменаџмент. Веќе видовме дека имањето повеќе улоги не носи позитивни својства, како за индивидуата така и за тимот.

Прв чекор за надминување на овој проблем е прифаќањето на фактот дека еден член од тимот, односно лидерот или менаџерот, не може да биде супериорен во повеќе аспекти во споредба со другите и дека не би требало да ги поседува сите улоги во тимот.

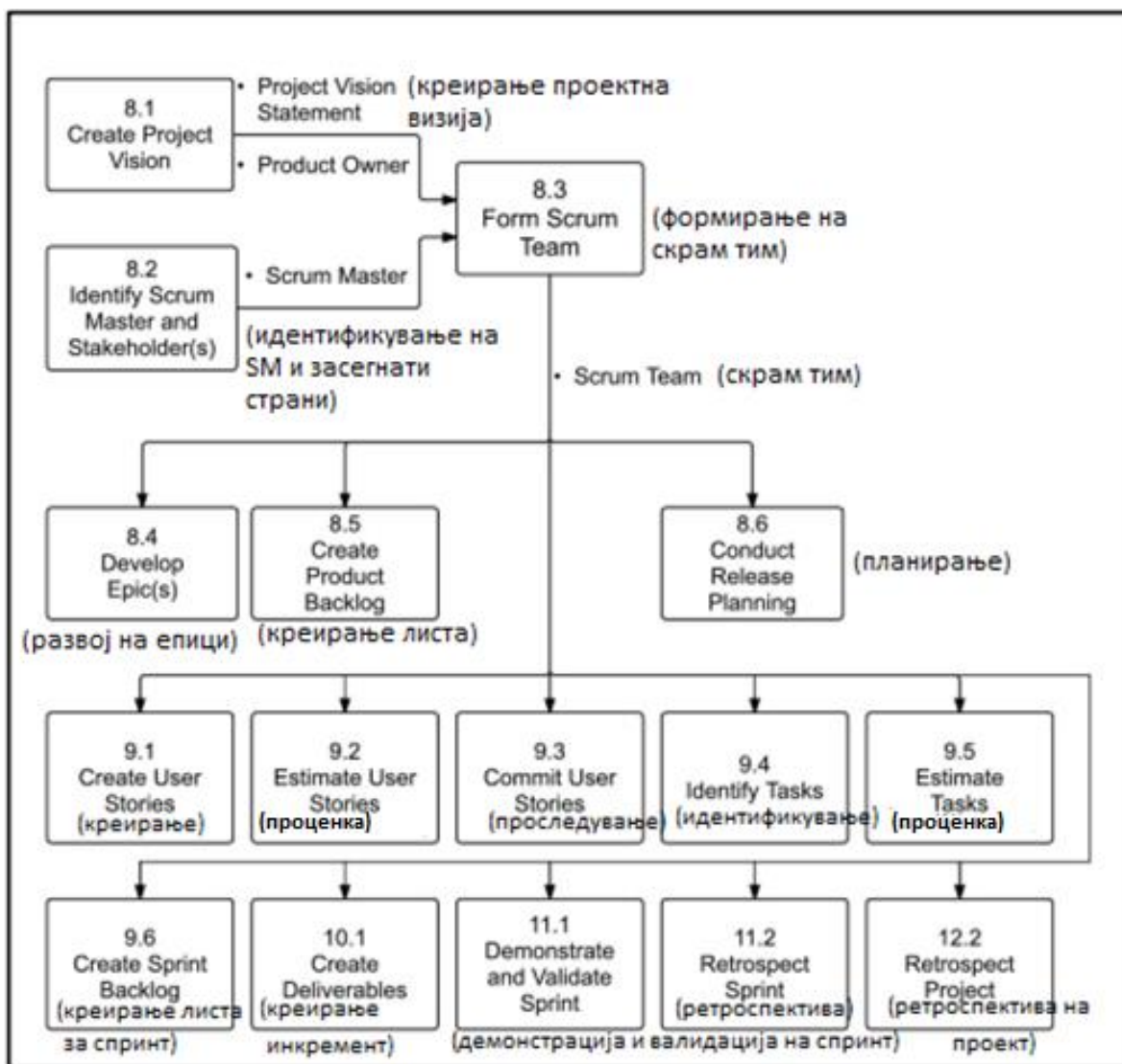
Следен чекор е прифаќање на фактот дека квалитетите и компетенциите на другите членови во тимот се реални, постојат и често пати се посупериорни од оние на лидерот, со што лидерот треба да започне со делегирање на овие улоги, односно на одговорностите, кон соодветните членови во тимот. Ова бара заемно разбирање и поголема доза автентична обострана комуникација и соработка. Лидерот треба да сфати дека неговиот успех и успехот на тимот произлегуваат од индивидуалните успеси на сите членови заедно. Во исто време треба да стане отворен кон нови практики и парадигми при работењето и да не се колеба при инвестирање време во нивното проучување. Една од грешките во проучувањето е агресивниот пристап со цел брзо совладување во насока на постигнување на исто ниво на експертиза, како за актуелните така и за веќе познатите практики. Реалноста е дека таквото барање навистина не постои и сосема е во ред да се има само општа слика на почетокот, а знаењето да се проширува постепено со текот на времето. Уште еднаш ќе напоменам дека станува збор за самоиницијатива што дискретно произлегува од нагонот за надмоќ и за преземање на сите улоги. Таа треба да биде препознаена и спречена заедно со сите свои негативни ефекти и несусштинскиот притисок за агресивен пристап кон учењето.

Последен чекор во совладувањето на овој проблем е создавањето на доверба, пред сè кај самиот лидер или менаџер. Треба да се изгради став на доверба кон другите членови во тимот, да се верува во нивните резултати и во пристапот кон работата, колебливите прашања целосно да се занемарат или да се доведат на минимум. Очекувано е другите членови кон кои се делегирани улогите да прават грешки, меѓутоа самиот лидер треба да биде објективен и свесен дека и тој самиот прави грешки, многу повеќе отколку што самиот сака да си признае себе си. На крајот на денот, човечката природа, за жал, е склона кон создавање грешки и тоа е едноставно така, но, од друга страна, ќе се согласите дека кумулативниот број грешки од сите членови заедно во случај на делегирање е драстично помал споредбено со случаите во кои сите улоги се во рацете на лидерот. Овој чекор веројатно е најдолг, но и неминовен за целиот циклус да биде завршен — а проблемот решен.

Впрочем, целата приказна е многу едноставна кога ќе се погледне од височина. Најдоброто секогаш треба да победи и да биде на површината. Тоа е природниот пат на еволуцијата, а доколку сакаме нашиот тим да напредува и да биде најдобрата верзија од себе, мора да го следи тој пат и константно да еволуира. Целокупниот успех на тимот е создаден од сите мали индивидуални успеси на кратки и долги патеки. Еволуцијата на тимот, исто така, произлегува од индивидуалните еволуции. Заклучокот е јасен, еволуцијата мора да започне од нас самите.

5.7. Како се формира тим?

Формирање тимови е уметност, не секој има чувства за соодветно да ги избере членовите на тимот. Секогаш првин се бира одговорното лице, а потоа и сите други членови, во согласност со потребите на проектот. Кога станува збор за софтверски проекти мора да се изберат членовите согласно со нивното ниво на знаење, тимот треба да биде умерен. Убаво е да имаме тим само со сениори, но во тој случај желбата за престиж е многу голема и нивото на натпреварување е многу високо. Од друга страна, пак, тим само со почетници нема да може да функционира. Поради тоа умерен тим претставува мешавина од профили со највисоко, средно и ниско ниво. Независно за каков тим ќе се одлучиме, во секој случај ќе ги поминеме сите фази на формирање на тимовите опишани во секцијата за формирање тимови. Дури и ако еден ресурс си замине од која било причина или ако дојде нов, се враќаме на почетокот и одново мора да ги поминеме сите фази додека да дојдеме до најсоодветното ниво за продуктивност на тимот.

Слика 35: Формирање тим во Scrum³⁴

Формирањето тимови е многу битен дел од работата на секој проект, како што е споменато и во ова истражување, самото формирање на тимовите е уметност. Водење на тимовите, справување со предизвиците, позитивни или негативни, кои природно се појавуваат во текот на работата, се способности на лидерот. А лидер е човек што сите сами го препознаваат, тивко ѝ се наметнува на околината, зрачи со самодоверба и не покажува со прст кон поединци. Располага со одлични способности за организација, за комуникација и за соработка со луѓе. Накратко, лидер е нешто многу поразлично од менаџер, кој е на некој начин наметнат, а не избран од тимот да раководи со него. Самото тимско работење наоѓа начин како да се справи со притисокот што доаѓа од сите страни. Кога лидер управува со тимот микроменаџментот целосно се избегнува како појава, во спротивен случај водичот не е лидер. Една предлог-рамка за формирање и за управување со тимови е Scrum, која ја разработивме во оваа докторска дисертација. Основната идеја за самото постоење на

рамката е да се намали и да се неутрализира притисокот, да се укине слоевитоста и да нема покажување со прст кон поединец. Одговорноста со неа е прераспределена меѓу сите членови на тимот.

Често пати потребниот член за тимот можеби не е дел од компанијата и треба да се вработи или треба да оди на одредени тренинзи и обуки, доколку е дел од компанијата. Поради тоа сите трошоци поврзани со барањата на луѓето треба да бидат проценети, анализирани, одобрени и буџетирани. Членовите на тимот може да не ги поседуваат потребните вештини или знаења за извршување на задачите за проектот. Product Owner треба да ги процени потребните ресурси за обука на потенцијалните членови на тимот и да ја обезбеди самата обука, кога се пронајдени какви било празнини на вештини или на знаења.

За навистина ефикасна имплементација на Scrum, мора да постои значително ниво на свест во рамките на организацијата на принципите и вредностите на Scrum. Оваа свест ќе помогне во успешното извршување на Scrum. Тимот на Scrum треба да биде сензибилизиран и обучен за практиките на Scrum и водичот на тимот (Scrum Master) треба да игра улога на тренер за тимот. Бидејќи планирањето на спринтовите е главен фактор за успех, обуката ќе помогне тимовите да разбираат како да разговараат и да ги идентификуваат остварливите цели на спринтот. Водичот на тимот (Scrum Master) треба да го изнесе најдоброто од Scrum-тимот преку негово мотивирање и олеснување на процесот на развој. Со обука и тренерски членови на тимот, водичот (Scrum Master) може да им помогне да ги артикулираат прашањата и предизвиците со кои се соочуваат. Вообичаено, сите прашања или конфликти доживевани во тимот се решаваат од страна на тимот со тренинг и помош од водичот на тимот (Scrum Master), по потреба. Водичот (Scrum Master) треба да се занимава со прашања, како што се нискиот морал или недостигот на координација во тимот. Тој или таа е одговорен за отстранување на пречките во тимот. Кога е потребно, водичот (Scrum Master) може да ескалира надворешни прашања и пречки за управување, за разгледување или за отстранување на пречките.

Исто така, трошоците поврзани со сите барања, кои не се поврзани со луѓето, мора да бидат проценети, анализирани, одобрени и буџетирани. Ресурс во проектната средина е сè што се користи за извршување на задачата или на активноста, вклучувајќи опрема, материјали, надворешни услуги и физички простор.

Тим за развој е група или тим луѓе што се одговорни за разбирање на деловните барања наведени од Product Owner, проценувајќи ги корисничките барања, финална креација на проектот и испораки. Scrum-тимовите се вкрстено функционални и самоорганизирани. Тимот одлучува на колкава работа треба да се посвети во рамките на спринтот и го одредува најдобриот начин како да се изврши одредена работна задача. Scrum-тимот се состои од членови на тимот со вкрстена функционалност, кои ја извршуваат

целата работа вклучена во создавање испораки, кои може да се достават, вклучувајќи развој, тестирање, обезбедување квалитет итн.

При формирање на тимовите, уште еден важен аспект е создавањето резервни членови за секој член на Scrum-тимот. Иако достапноста и посветеноста на луѓето се однапред потврдени за членовите на тимот, може да се појават проблеми како што се: болест, семеен итен случај или член на тимот што ја напушта организацијата. Scrum-тимовите работат во мали групи од шест до десет лица. Имањето резервни лица гарантира дека нема големо намалување на продуктивноста поради загуба на член на тимот.

6. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ И ПРАКТИЧНИ ИСТРАЖУВАЊА

6.1. Истражување 1

Ова истражување има фокус на *влијанието на методологијата за работа врз продуктивноста на вработените и врз квалитетот на производителите/услугите во машинската и во ИТ-индустријата.*

Подолг период традиционалниот менаџмент во индустријата е истакнат и доминантен и е начин на кој луѓето се имаат навикнато да работат. Историски гледано, секој период од животот на луѓето носи свои предизвици и начини на работа, а луѓето од тоа време се градат и работат, во согласност со можните работни услови и со поставеноста на работата. Сепак, клучот во секоја работа е комуникацијата меѓу луѓето. Денес се работи во време во кое дигитализацијата достигна високо ниво, а во иднина се очекува уште повисоко ниво, сепак секоја работа (производствена и услужна) се врши од луѓе, иако присуството на машините е зголемено, но со нив управува човек. Се заклучува дека денес во индустријата голем процент од работната сила е заменета со машини. Постојат различни типови компании, некои и се ориентирани исклучиво кон профит, некои се ориентирани кон неа и задоволство на своите вработени, но за една компанија да биде успешна мора да се направи баланс помеѓу двете нешта. Човекот е најважниот фактор и при контролата на квалитетот. За да се обезбеди квалитет, најпрвин мора да се обезбеди ефикасна комуникација и мотивација на сите нивоа во рамките на една организација, што значи комуникацијата меѓу луѓето е најбитната работа во компанијата. Да се изгради систем, односно начин на работа со употреба на некоја методологија е столб за успешна и квалитетна работа и за поголема продуктивност на вработените. *Со ова ќе се предизвикаат драстични промени во однесувањето на вработените, радикални промени во организациската поставеност, јасно дефинирање на правата, обврските и одговорностите на секој вработен, со што ќе се добие голема сила за менаџирање на работата и намалување на процентот на неуспех. Вработените ќе бидат попродуктивни и ќе создадат поквалитетен производ/услуга.*

Во истражувањето се добиени и се обработени податоци од анкетирани вработени во компании од машинската и од софтверската (ИТ) индустрија. Тоа се компании што користат и машини, односно софтвер, но и луѓе за успешно завршување на својата работа. **Поставени се цели и хипотези на истражувањето и спроведено е практично истражување во компаниите, за тоа каков начин на менаџирање на работата спроведуваат и дали нивните вработени се задоволни и продуктивни во својот работен ден.** Задоволството на вработените е многу тешко да се измери и со години е голем предизвик во многубројни истражувања поради тоа што:

„Мотивацијата и ефикасната комуникација не може да се стандардизираат бидејќи секој вработен е нестандардизирана индивидуа.“⁴¹

Точно е дека секој вработен сам по себе е индивидуа, поради тоа во истражувањето се опфатени вработени од двете индустрии што се на различни работни позиции и со различен степен на образование. Основната идеја на истражувањето е да се добијат податоци, генерално, за задоволството кај вработените и кај сопствениците, при што не се очекува сите вработени да бидат задоволни или сите да бидат незадоволни. Основната цел на истражувањето е да се идентификува методологија со која компаниите ќе се оспособат да применат одреден начин на работа со што ќе ја зголемат продуктивноста и задоволството кај вработените и ќе постигнат поголем финален квалитет.

Една од најраспространетите теории на оваа тема е Теоријата на Маслов (Maslow) за хиерархија на човечките потреби, која послужи како појдовна точка во истражувањето. Во суштина, темелите се поставени на постојан раст на очекувања, бидејќи со задоволување на една потреба се поттикнуваат нови потреби. Сепак, сè уште машините се управувани од страна на човекот. Има соработка помеѓу машина и човек, поради тоа многу е важно на кој начин тие работат и колку човекот е мотивиран во својата работа за да може успешно да го заврши својот дел. Сè повеќе луѓето се третираат како роботи, но реалноста е сосема различна. За да се заврши успешно една работа, односно работникот да биде продуктивен, мора да бидат задоволени низа нужни потреби на работникот. *Продуктивноста на вработениот директно го повлекува со себе квалитетот на финалниот производ или услуга. Кратко кажано, колку се поголеми задоволството и продуктивноста кај работниците, толку е подобар квалитетот на финалниот продукт и поголемо е задоволството на крајниот корисник.* Ова е општо правило и во животот и во сите сфери на работење, и треба круцијално да се испочитува во секоја индустрија. *Во сите области од работењето пожелно е да се користи одреден начин на работа, што ќе овозможи поголема организација на работата и поголема продуктивност на вработените.* Во истражувањето се вклучени машинската и ИТ-индустријата, како дејности за кои се испитува дали користат методологија при работата и дали двете индустрии се поврзани помеѓу себе, односно дали имаат соработка; на основа на што се предлага методологија за работа што може да ја применуваат двете индустрии, а која е во насока на поголема продуктивност на вработените и на подобар квалитет на финалниот резултат.

6.1.1. Цели на истражувањето

Основната цел на спроведеното истражување е да се испитаат (да се потврдат или да се негираат) следните постулати за машинската и за ИТ-индустријата, поставени од моја

⁴¹ Y. Kondo, Companywide Quality Control, 3^a Corporation, 1995, pp.51-110.

страна, за успешна работа во современото менаџирање со производите, односно со услугите:

1. тимска работа и одговорност наместо индивидуална;
2. утврдување на соодветната методологија за начинот на работа;
3. подобрување на квалитетот на производите и на услугите со подобрена продуктивност кај вработените.

Тимската работа и одговорност наместо индивидуалната има сè поголема примена во работата. Во време на дигитализација во кое се работи денес, има развиено многубројни методологии за работа во компании со повеќе вработени. Тоа се методологии што се започнати да се развиваат уште во деведесеттите години, а својот врв го доживуваат последните десет години. Најпрво имаа примена во софтверски компании, а денес може да се прошири примената и во други индустрии, како што е машинската. Секаде каде што работата треба да ја работат повеќе од еден човек, стануваат тим за работа, кој мора да работи според одреден принцип, со што се обезбедува поголема можност за успех на тимот. Тоа е првото што мора да се спроведе кај сите вработени, да се наметне тимска одговорност наместо индивидуална, за секој успех да биде истакнат целиот тим и за секој неуспех одговорноста да ја сноси целиот тим. Конечно, да се стави крај на покажувањето со прст кон одреден поединец. Со тоа се постигнува поголем успех во работата, се намалува стресот кај вработените, се намалува нивото на грешки, секогаш е подобро повеќе луѓе да го следат процесот наместо еден човек. Секој тим е воден од одреден одговорен, кој се однесува како дел од тимот, а крајниот резултат му се припишува на целиот тим, не на одговорниот поединец. Луѓето се мотивираат при успешно завршена работа, а, исто така, заедно ја делат одговорноста при падови во текот на работниот процес.

Утврдувањето на соодветната методологија за работа и следењето на работниот процес е процедура за работа кон која ќе треба да се придржува целиот тим. Секој има свои работни задачи и ниво на одговорност во работата, точно определени состаноци со однапред одредено време, место и времетраење. На пример, една од најпознатите рамки за водење на работниот процес е Scrum, која е развиена од програмери, со години истражувана и разработувана и претрпува надградби со текот на годините. Scrum е развиена во раните 1990-ти години, првата верзија на водич за Scrum е напишана во 2010 година за да им помогне на луѓето низ светот го разбираат Scrum. Оттогаш се прави надградба и се воведуваат мали и функционални ажурирања. Секој елемент од рамката служи за специфична цел што е од суштинско значење за севкупната вредност и за резултатите реализирани со употреба на Scrum--рамката. Промената на дизајнот на јадрото или на идеите на Scrum, изоставувањето на елементите или непочитувањето на правилата на Scrum, ги прикриваат проблемите и ги ограничуваат придобивките од Scrum, потенцијално дури и го прават бескорисен. Се следи растечката употреба на Scrum во комплексен свет што постојано расте. Се гледа дека Scrum е усвоен во многу домени што имаат суштински сложена работа, и тоа надвор од развој на софтверски производ, каде што Scrum ги има своите корени. Како што се шири употребата на Scrum, програмерите, истражувачите, аналитичарите, научниците и другите специјалисти ја вршат работата со него. Се користи

зборот „програмери“ во Scrum-рамката не за да се направи исклучок, туку да се поедностави. Секој што добива вредност од Scrum-рамката, значи дека е вклучен во неа и дека ја користи. Рамката има точно дефинирани состаноци, кои се случуваат во исто време и на исто место, со цел што е можно повеќе да се поедностави работата. А преку состаноците, вработените имаат можност да го следат целиот проект. На пример, се практикуваат дневни состаноци, секој ден од точно 15 минути на кои секој вработен кажува што работел вчера, што ќе работи денес и дали има некои пречки во работењето. Кратко и едноставно, но во практика премногу ефикасно. На точно определен временски период се прави планирање и преглед на работата, па со оглед дека членовите на тимот се на дневно ниво информирани како оди проектот, состаноците се одвиваат со голема леснотија. Уште една битна работа што ја прави посебна оваа рамка е тоа што врши приоритизација на работните задачи. Така се подредени задачите, што точно се знае која прво треба да се заврши. Секоја од работните задачи има свој статус и во секое време точно се знае при преглед на работната маса до каде е вработениот со одредена задача.⁴²

Подобрувањето на квалитетот на производите и на услугите со подобрена продуктивност кај вработените е несомнено битен елемент во мозаикот за успешна работа. Секоја индивидуа е специфична самата за себе, но едно е јасно — дека на еден проект сите работат за една цел, а тоа е успешност на проектот. Но, покрај работата тука се и личните интереси на вработените, кои се директно поврзани со нивната продуктивност на проектот. Најпрвин, мора да се задоволат основните потреби на вработените за живот, како храна, облека и сè што е неопходно за опстанок. Секако, овие потреби вработениот ги остварува преку финансискиот надоместок што го зема за неговиот ангажман. Стандардот и начинот на живот често се менува, а со тоа треба да се обезбеди баланс во тој дел. Парите се посебно влијателни врз мотивацијата на луѓето, кај дел од луѓето се и единствен пресуден фактор, а дел од вработените бараат и лични задоволства и успех на работното место, односно професионален раст и развој. Во продолжение се прикажани *критериумите за мотивација на вработените, според истражувањето на Европската фондација за менаџмент на квалитет*.⁴³

- систем за надградба;
- развој на кариера;
- комуникации;
- овластување;
- еднакви услови за сите;
- вклучување;
- лидерство;
- можност за учење;
- признанија;
- колекција на цели и оценки;

⁴² Scrum guide, Ken Schwaber & Jeff Sutherland November 2020.

⁴³ EFQM, Self Assessment, Guidelines for Application, 1997, pp.37.

- вредности, мисија, визија, политика и стратегија;
- обука и образование;
- вклучување во тимови за подобрување;
- вклучување во шеми за предлагање на подобрување;
- ниво на обука и образование;
- мерлива корист од тимска работа;
- индивидуални и тимски признанија;
- брзина на одговор на проблемите за опстанок на луѓето.

Клучно правило е да се стимулираат вработените за да придонесат во реализацијата на деловната стратегија и во остварувањето на организациските цели. Мотивацијата мора да има таков облик за да ги натера вработените да учествуваат во животот на организацијата, да ја прифатат и да ја делат истата парадигма. Директно мерење на мотивација нема, но за неа може да се донесат заклучоци според однесувањето на вработените, степенот на нивното залагање, истрајноста и резултатите од работата. Еден од најбитни показатели за мотивацијата е работната успешност или работниот резултат.⁴⁴ При анализа на работниот резултат се зема предвид потребата и способноста на вработените и нивните различни начини на задоволување на тие потреби. *Работниот резултат е одреден од нивото и од интензитетот на интеракцијата помеѓу способноста и мотивацијата, прикажано со следнава релација:*

$$\text{работен резултат} = \text{способност} \times \text{мотивација}^{45}$$

Вработените што не се мотивирани многу лесно може да се воочат, тие имаат мала деловна успешност, не комуницираат, не се заинтересирани за квалитетот на производите и на услугите, не се идентификуваат со организационите вредности, не се поврзани со проблемите, со развојот и со успешноста на организацијата и често се спремни да ја напуштат. Работниот резултат е синоним со продуктивноста на вработениот, кој се користи како термин во поголемиот дел од проектот.

За да се примени менаџмент на квалитетот, најпрвин треба да се распознае свеста за квалитетот, која треба најпрвин да биде присутна кај топ менаџментот, а потоа и кај другите вработени. При воведување интегрално управување со квалитетот многу е важно да се изгради систем за мотивација. *Свеста за квалитет се создава низ повеќе мотивациски активности, како што се:*

- развивање на свеста кај секој вработен дека квалитетот на производот е пресуден при продажбата, а од продажбата зависат деловните резултати на организацијата;
- секој вработен треба да сфати дека влијае врз квалитетот на производот;
- на секој вработен да му се покаже дека неговата идеја за подобрување ќе се примени бидејќи е значајна;

⁴⁴ F. Bahtijarevic-Siber, Management ljudskih potencijala, Golden marketing, Zagreb, 1999, str. 557.

⁴⁵ V. Zimanji, G. Stangl-Susnar, Organizaciono ponasanje, Ekonomski fakultet, Subotica, 2005, str.81.

– да се изгради систем за унапредување и за наградување за остварените резултати.

6.1.2. Хипотези на истражувањето

За да се исполнат целите на истражувањето, дефинирани се хипотези, односно претпоставки или појдовни точки од кои ќе започне истражувањето. Бидејќи се работи за различни индустрии, со различна поставеност и различен начин на работа, и појдовните точки се разликуваат за одреден степен.

6.1.2.1. Хипотези за машинската индустрија

1. Начинот на извршување на работните задачи зависи од стручната подготвеност на лидерот. Тоа го подразбира степенот на образование, работното искуство и способноста за организација и тимска работа.
2. Употребата на методологија за работа ја олеснува и забрзува работата при производство. На почеток е потребно поголемо време да се вложи во проучување на методологијата, да се обучи и да се избере соодветен кадар што може да работи со неа, а подоцна се очекува многу поголемо забрзување и поголема ефикасност во работата. Нивото на грешка драстично се намалува при употреба на автоматизирани програми.
3. Дел од работната сила е заменета со машини што самостојно работат. Со тоа се затворени дел од работните места што се извршувале од страна на човек.
4. Вработените што работат со години на ист процес имаат стагнација и помала можност да научат нешто ново и да го прошират своето знаење.

6.1.2.2. Хипотези за софтверската (ИТ) индустрија

1. Речиси сите ИТ компании користат одредена методологија за работа и работата е организирана по тимови.
2. Задоволството кај вработените се мери редовно (еднаш или два пати годишно) и имаат можност за раст и развој. Вработените често менуваат проекти, дури и во рамките на еден проект имаат голема можност да се стекнат со нови знаења.
3. Дел од ИТ компаниите работат на софтвер што е наменет за машинската индустрија, со тоа вработените се добро запознаени со процесите во машинската индустрија бидејќи се во постојана комуникација. Соработката помеѓу овие две индустрии ја зголемува можноста за поуспешен финален производ.

6.1.3. Анкета

Основна цел на спроведената анкета во компаниите од машинската и од ИТ-индустријата е да се утврди нивната поврзаност, доколку постои, да се постигнат целите на ова истражување, односно да се потврди или да се предложи соодветна методологија за работа во индустријата и да се потврдат или да се негираат хипотезите што се поставени со ова истражување.

6.1.3.1. Компании што се учесници во истражувањето

За спроведување на анкетата е остварена соработка со **осум домашни и странски компании од машинската и од ИТ-индустријата**. Компаниите што пружија целосна поддршка и соработка на ова истражување се: ФАКОМ АД, Џонсон Мети со канцелариите од Македонија, канцеларијата на Џонсон Мети во Велика Британија, Ван Хол – Белгија, како претставници-компаниии од машинска индустрија, и канцелариите на Сивус од Македонија, Србија, Турција и Шведска, како претставници од ИТ-индустријата, односно дел од компаниите кои работат под Арикома групација како четири самостојни и независни компании.

ФАКОМ АД – Скопје е формиран во 1960 год. за потребите на изградбата и инвестиционото и тековното одржување на Рудници и железарница „Скопје“ – Скопје. Многу бргу ја надраснува својата улога и почнува да работи и за клиенти во поранешна Југославија и странство (Ирак, СССР, Виетнам, Либан, Камерун и повеќето европски земји). Како еден од најголемите капацитети во регионот во 1982 год. се одвојува како посебна организација. Основна дејност на ФАКОМ АД – Скопје е производство и услуги од металопреработувачката дејност и опфаќа проектирање, производство и монтажа. Визијата на ФАКОМ АД е дека им ги нудат најдобрите услуги на своите клиенти, остваруваат оптимални и конкурентни проектни решенија, со производи и услуги според светски стандарди и квалитет и со прифатливи цени. Мисијата на компанијата е дека му даваат поголема и благородна улога на челикот во секојдневниот живот на човекот; инвестираат и имплементираат нови современи технологии; секој производ го обработуваат со висок квалитет, на одговорен начин и по разумна цена; перманентно ја зголемуваат лепезата на производи; промовираат ефикасни и квалитетни услуги по пристапни цени; стануваат сè поприсутни на странските пазари.⁴⁶

Џонсон Мети во 2009 година ја избрал Македонија како дестинација за својата европска мега фабрика за авто катализатори во конкуренција на 13 земји, меѓу кои и Чешка, Унгарија и Словачка. Фабриката на Џонсон Мети во технолошко-индустриската развојна

⁴⁶ shorturl.at/fuDP5

зона Скопје 1 е најголемиот инвестициски проект, а истовремено и најсофистицираната и најнапредната фабрика на Џонсон Мети во светот и наедно важи за најголем извозник од Македонија. Нивната мисија е свет што е почист и поздрав за денешните и за идните генерации. Џонсон Мети е светски лидер во производството на катализатори за автомобилската индустрија и катализаторски системи за контрола на загадувањето. Џонсон Мети има активности во повеќе од 30 земји во светот и вработува околу 15 000 луѓе. Со повеќе од 200 години постоење, Џонсон Мети успеал да се наметне на светскиот пазар како лидер во иновации и креирање современи технологии. Една третина од сите нови возила во светот имаат вградено катализатори од Џонсон Мети. На автомобилскиот пазар тоа би значело дека еден на секои три нови автомобили користи катализатор за контрола на емисии произведен од страна на Џонсон Мети. Употребата на современите технологии од страна на Џонсон Мети ја прават планетата почисто, поздраво место и го подобруваат животот на луѓето на секој континент. Нивните пет основни вредности се основата врз која Џонсон Мети соработува и работи со клиентите, добавувачите и со сите трети страни. Овие вредности се појдовна точка како правилно да работи компанијата и истовремено ја формираат вистинската култура со цел на правилен начин да се постигне нивната стратегија. Тие вредности се:⁴⁷

- заштита на луѓето и планетата;
- делување со интегритет;
- заедничко работење;
- иновации и подобрување;
- одговорност за своите постапки.

Ван Хол е реномиран производител на автобуси и комерцијални возила од Белгија, најголем независен производител на автобуси во Европа со повеќе од 4 000 вработени. Повеќе од 70 години е препознатлив по својот дизајн, кој оригинален, динамичен и приспособен кон клиентот, како и по високиот квалитет и по современите технолошки решенија. Освен за Америка, висококвалитетни автобуси произведува и за европскиот пазар. Ван Хол е семејна компанија за производство на автобуси и индустриски возила, основана во 1947 година. Од 2012 година има свое претставништво и во Македонија и има соработка со повеќе домашни компании од различни индустрии.⁴⁸

Сивус е меѓународна компанија за развој на софтвер и за советодавни услуги. Седиштето на групацијата е во Малме, Шведска. Групацијата обезбедува производи за разни оддели во големи компании и за владини агенции. Сивус е основана во 1999 година во Малме, Шведска, со цел да обезбеди напредни деловни софтверски производи за своите клиенти. Во 2004, компанијата ја отвора првата канцеларија во САД со што се шири надвор од Европа за да ги покрие пазарите во Северна и Јужна Америка. Сивус има 15 канцеларии сместени во 8 земји: Шведска, САД, Македонија, Белорусија, Швајцарија, Србија, Босна и

⁴⁷ shorturl.at/mHU79

⁴⁸ <https://www.vanhool.com/en>

Херцеговина и Молдавија, со постојана стратегија за раст. Компанијата опслужува мултинационална база на клиенти, која вклучува повеќе од 3 500 организации. Сивус е златен партнер на Мајкрософт, а исто така, има склучено партнерство со Oracle, Cisco, IBM, Serena Software, ABBYY, Atlassian, Cherwell. Сивус групацијата испорачува BSS/OSS услуги за телекомуникациски претпријатија, системи за раководење на однос со корисници, системи за управување со искуства на корисници, системи за наплата, решенија за банки и претпријатија во финансиски, трговски и фин-тек индустрии, решенија за осигурување, DWH и решенија за деловна интелигенција, управување со животен циклус на апликации, вградено програмирање и управувани услуги. Компанијата е поделена во четири дивизии од кои едната целосно се занимава со вградливи системи, со тоа обезбедува соработка со многубројни компании од машинска индустрија низ светот. Сивус е глобално овластен дистрибутер на следните софтверски решенија: Seavus Project Viewer – софтвер за управување со проекти, дизајниран да им помогне на корисниците (членовите на тимот, водичите на тимот, акционери на проектот и други учесници) да ги прегледаат своите проектни задачи, да ги отпечатаат информациите за проектот и да го следат целокупниот статус на проектот; iMindQ – софтверска апликација за создавање когнитивни мапи и бура на идеи што им помага на корисниците во зачувување на креативни идеи, меморирање и подобрување на мисловните процеси, справување со премногу информации и нивно менаџирање како и менаџирање на задачи и проекти преку употреба на концепт-мапи, дијаграм на тек и когнитивни мапи. Нелинеарниот и логичниот пристап во скицирање идеи преку когнитивни мапи помага при поединечна или групна бура на идеи.⁴⁹ Секоја од подрачните канцеларии функционира како индивидуална компанија. Во ова истражување учество земаа компаниите од Македонија, Србија, Турција и Шведска.

6.1.3.2. Анкетни прашања

Во прилог се прашањата од анкетата што е спроведена на вработени во машинската и во ИТ-индустријата во наведените домашни и странски компании, се со цел да се проверат хипотезите и да се спроведат целите во истражувањето. Анкетите се спроведени на два јазици, на македонски јазик за домашните компании (меѓународни компании со канцеларии во Македонија) и на англиски јазик за странските компании. Резултатите добиени од анкетите се прикажани на македонски јазик. Анкетата ги опфаќа сите работни позиции во рамките на компанијата, од вработени до директори, односно вклучени се вработени со различен степен на образование и различно работно искуство од шест различни земји. Анкетата е спроведена во електронска форма, испратена е до официјалните претставници на компаниите поединечно, кои ја проследија до вработените преку нивните интерни канали, по претходна комуникација со директорите и со одговорните од одделот за човечки

⁴⁹ shorturl.at/amxGN

ресурси, кои издадоа одобрение за спроведување на анкетата во нивната компанија. Пополнувањето на анкетата е во траење од една работна недела, по претходен договор со претставниците на компанијата. Времето потребно за пополнување на анкетата е не повеќе од пет до десет минути. Вкупниот број луѓе со кои е споделена анкетата е 500 луѓе од машинската и 500 луѓе од ИТ-индустријата. Анкетирани се ИТ компании што имаат соработка со машинска индустрија, а, исто така, и компании од машинска индустрија што користат софтверски алатки.

Анкетни прашања за машинската индустрија:

1. Работна позиција на вработениот (вработен, менаџер, директор);
2. Степен на образование на вработениот (средно, високо, магистер, доктор);
3. Дали користите некоја методологија како начин за работа?
4. Доколку користите за која методологија се работи?
5. Доколку користите методологија за работа, колку ви го олеснува работењето?
6. Дали методологијата ја зголемува Вашата продуктивност?
7. Дали методологијата влијае на квалитетот на финалниот производ или услуга?
8. Дали користите некоја софтверска алатка при употреба на методологијата за работа?
9. Доколку користите, за која софтверска алатка станува збор?
10. Доколку користите софтверска алатка, дали Ви го олеснува работењето?
11. Дали софтверска алатка ја зголемува Вашата продуктивност?
12. Дали имате соработка со некоја ИТ компанија?
13. Дали имате претпоставен менаџер или лидер што ја организира работата?
14. Дали сте задоволни од начинот на кој е организирана Вашата работа, односно еден работен ден?
15. Дали чувствувате напредок во своето знаење, дали учите нови работи?
16. Како би можела да се зголеми вашата мотивација (плата, организација во работата, работни услови, флексибилно работно време, комуникација, обуки, опрема за работа)?

Анкетни прашања за ИТ-индустријата: прашања што се разликуваат од анкетата за машинската индустрија, другите се исти.

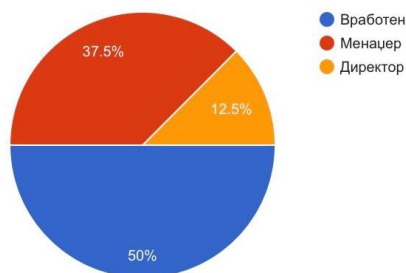
6. Дали работите на софтвер од машинската индустрија?
7. Доколку работите на софтвер од машинската индустрија, дали имате редовна соработка и комуникација со колеги од машинската индустрија за дефинирање на барањата?
8. Дали комуникацијата со колеги од компанија од машинската индустрија Ви ја олеснува работата кога работите софтвер за нивни потреби?

6.1.4. Дискусија за резултатите од анкетата

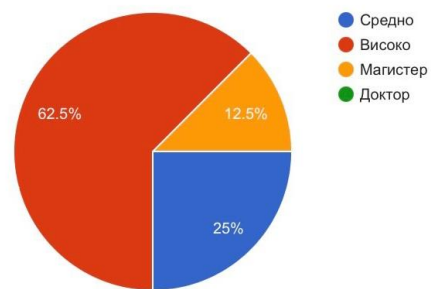
Вкупниот број на вработените во сите компании во кои е спроведена анонимната анкета е околу 1000 вработени. Од нив околу 500 се од машинска индустрија и 500 од ИТ-индустрија. Добиените одговори се 53 од машинска индустрија, 102 од ИТ-индустрија. Сите компании овозможува соработка веднаш, но одговарањето на анкетата е опционално за секој вработен. Според добиените резултати, одзивот е реално мал, особено во машинската индустрија. Според разговорите со одговорните лице и од личниот надзор на целиот процес на анкетирање заклучив дека: дел од вработените не сакаат да одговорат, односно се плашат да го кажат своето мислење сметајќи дека ќе се знае дека тие го дале тој одговор; дел не се навикнати, едноставно поретко учествуваат или воопшто не учествувале во научни истражувања, едноставно не сакаат да го поддржат и да го потпомогнат процесот; дел од вработените сметаат дека нивниот одговор не е битен, најчесто оние што се со пониско образование; а дел од менаџерите инсистираат само тие да ги одговорат прашањата, иако е нагласено дека анкетата е наменета за сите вработени во компанијата.

6.1.4.1. Резултати добиени од машинската индустрија

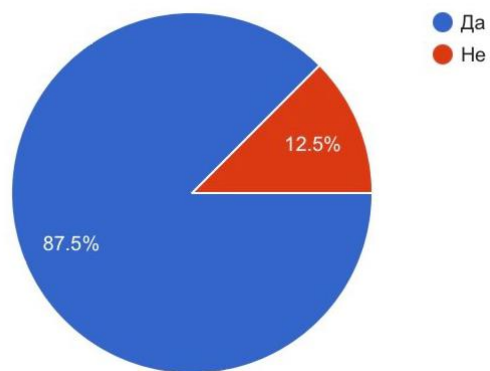
1. Работна позиција на вработен.

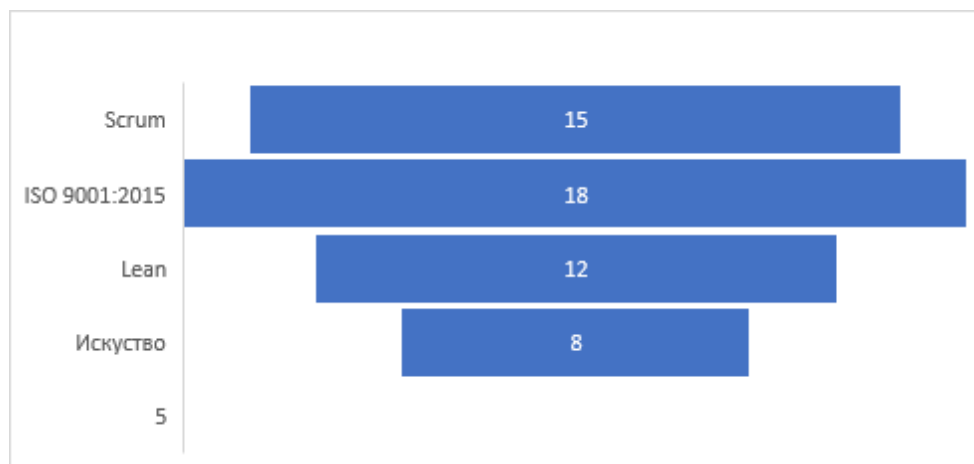
2. Степен на образование на вработените.

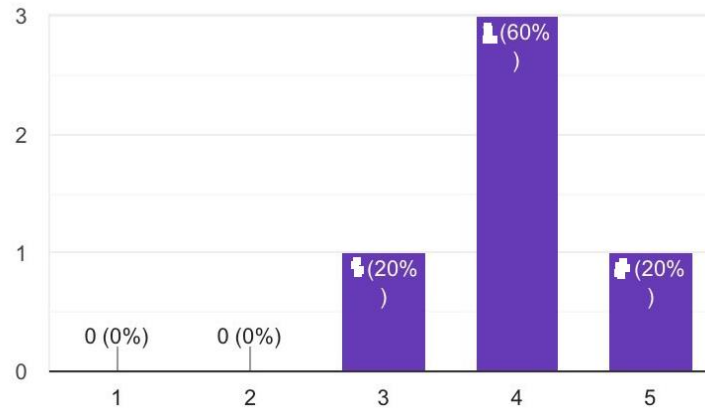
3. Дали користите некоја методологија како начин за работа?

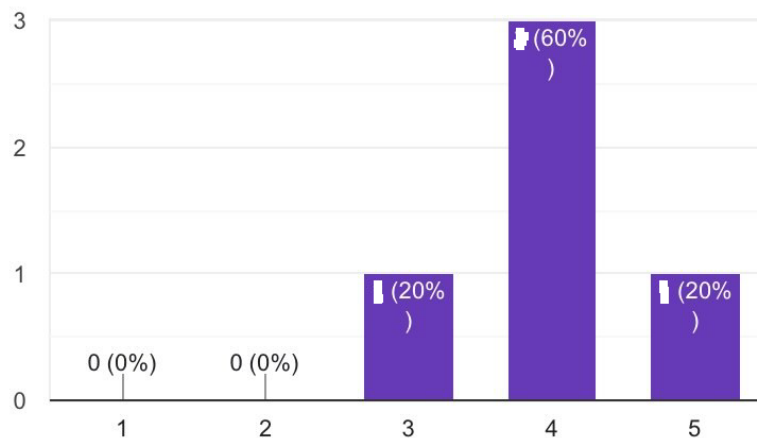
4. Доколку користите за која методологија се работи?

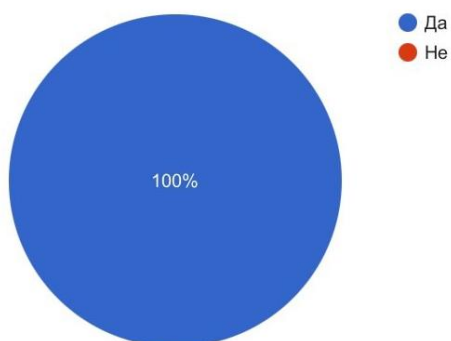
5. Доколку користите методологија за работа, колку Ви го олеснува работењето? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

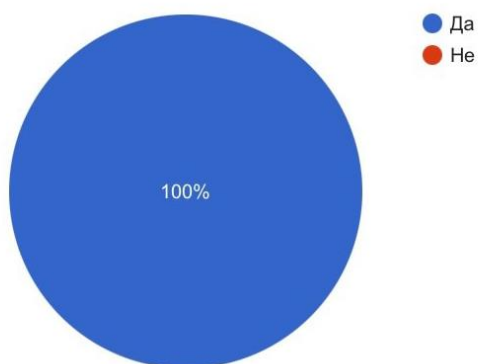
6. Дали методологијата ја зголемува Вашата продуктивност? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

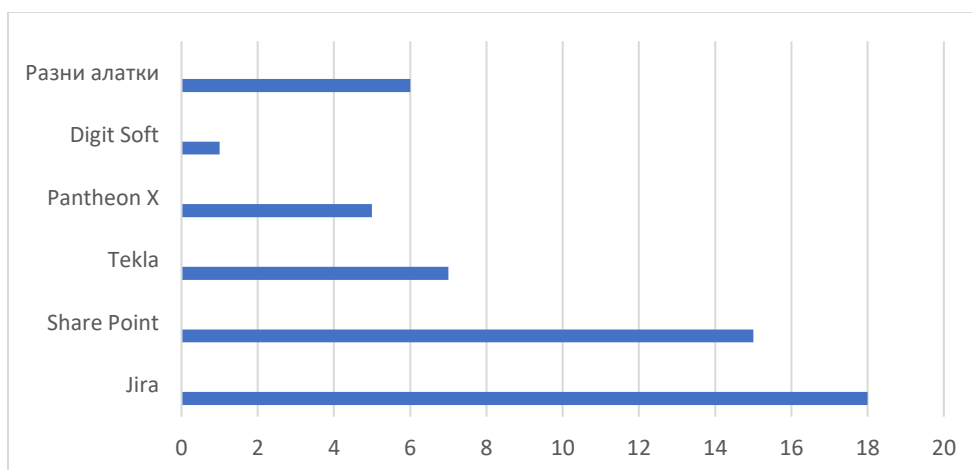
7. Дали методологијата влијае на квалитетот на финалниот производ или услуга?

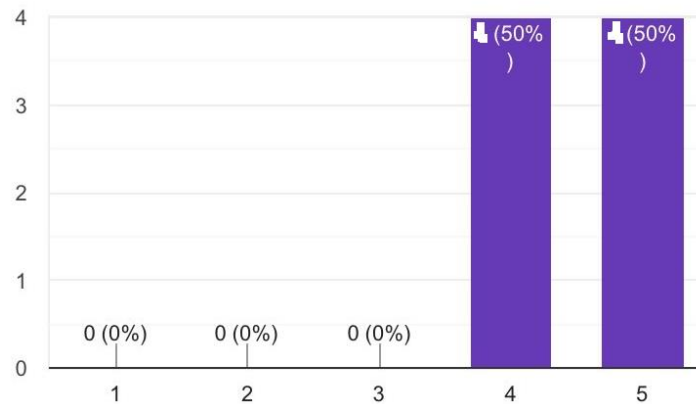
8. Дали користите некоја софтверска алатка при употреба на методологијата за работа?

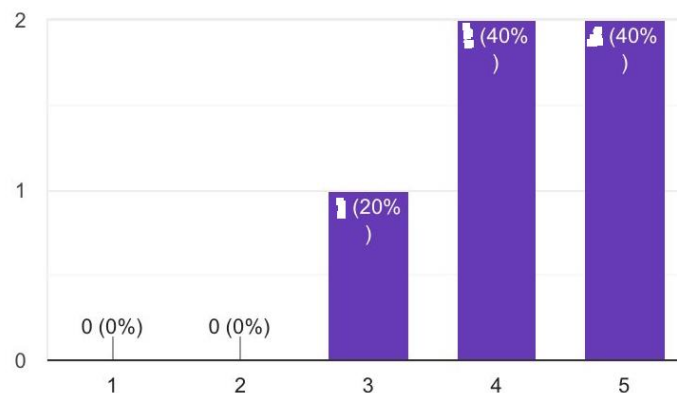
9. Доколку користите, за која софтверска алатка станува збор?

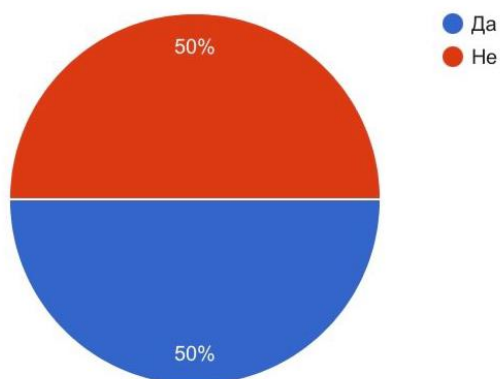
10. Доколку користите софтверска алатка дали Ви го олеснува работењето? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

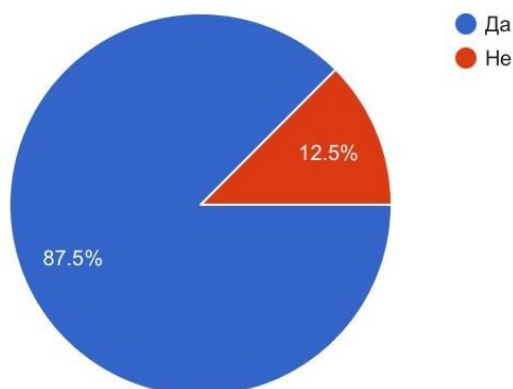
11. Дали софтверска алатка ја зголемува вашата продуктивност? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

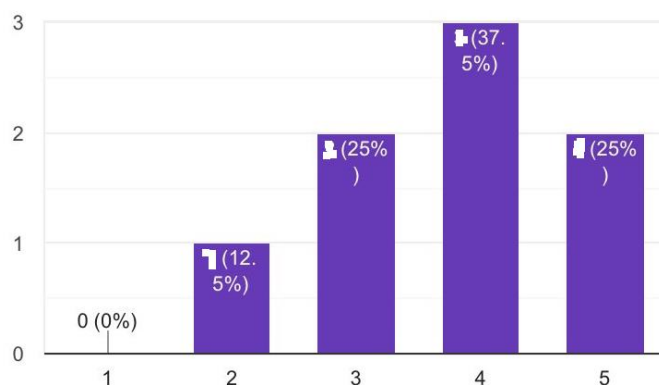
12. Дали имате соработка со некоја ИТ компанија?

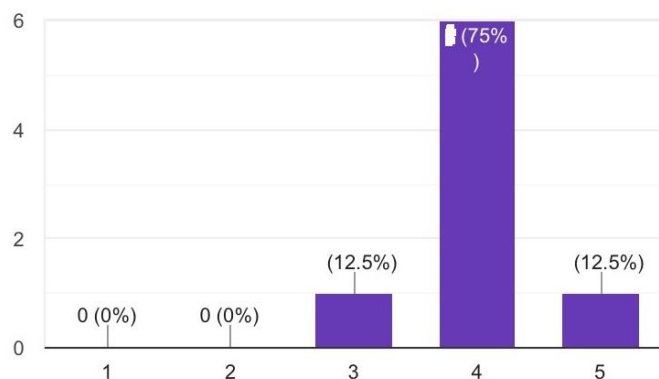
13. Дали имате претпоставен менаџер или лидер што ја организира работата?

14. Дали сте задоволни од начинот на кој е организирана вашата работа, односно еден работен ден? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

15. Дали чувствувате напредок во своето знаење, дали учите нови работи? (1 – целосно не се согласувам; 2 – не се согласувам; 3 – делумно се согласувам; 4 – се согласувам; 5 – целосно се согласувам.)

16. Како би можела да се зголеми вашата мотивација? (плата, организација во работата, работни услови, флексибилно работно време, комуникација, обуки, опрема за работа)

Добиените резултати делумно ги потврдија хипотезите на истражувањето, односно се потврди дека:

- начинот на извршување на работните задачи зависи од стручната подготвеност на лидерот;
- дел од работната сила е заменета со машини што самостојно работат;
- вработените што работат со години на ист процес имаат стагнација и помала можност да научат нешто ново и да го прошират своето знаење.

На големо позитивно изненадување се наиде на различна информација од иницијално претпоставеното дека: дел од вработените во машинската индустрија веќе користат методологија при работата и се свесни дека употребата на методологијата за работа ја олеснува и ја забрзува работата при производството.

Анализа и дискусија за добиените резултати

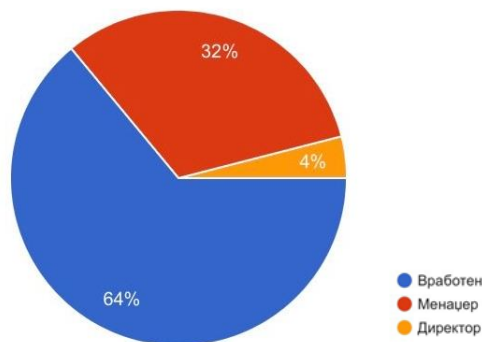
- Голем дел од машинската индустрија се базира на искуство, но се користи и посебна методологија за работа, покрај стандардите по кои работат компаниите.
- Иако сите одговориле дека користат некоја методологија за работа, при наведувањето на алатката што ја користат, анкетираниите имаат наведено алатки што не се користат за водење на работата, туку софтверски алатки за производство. Ова е доволен показател дека луѓето не се доволно информирани што точно користат, иако го користат секојдневно.
- Работата се базира на искуството и знаењето на претпоставениот менаџер и дел од луѓето се задоволни од начинот на кој е организиран нивниот работен ден, но голем процент не се задоволни, а тоа е доволен показател за потребата од конкретна методологија како начин за работа да се воведат и во деловите во кои не се користи.

- Несомнено, 75 % од анкетираните се мотивираат со повисока плата и комуникацијата зазема значајно место.
- Половина од анкетираните имаат соработка со ИТ компанија, а сите користат некоја софтверска алатка, што покажува дека двете индустрии се поврзани и се зависни една од друга, односно успешно се надополнуваат.
- Сите се едногласни дека методологијата влијае врз квалитетот на финалниот резултат.
- Најголем дел од анкетираните се со високо образование, но 25 % се со средно. И тие со средно образование се изјасниле дека сакаат да користат методологија за организација на работата.

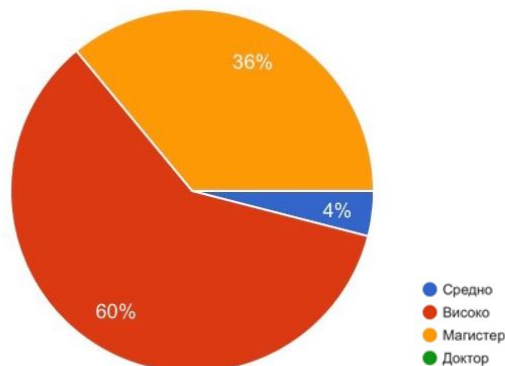
Ова истражување покажа дека доминацијата на еден човек, односно традиционалниот менаџмент не е пожелен во индустријата и повеќето компании веќе започнале со употреба на одредена методологија за работа.

6.1.4.2. Резултати добиени од ИТ-индустријата

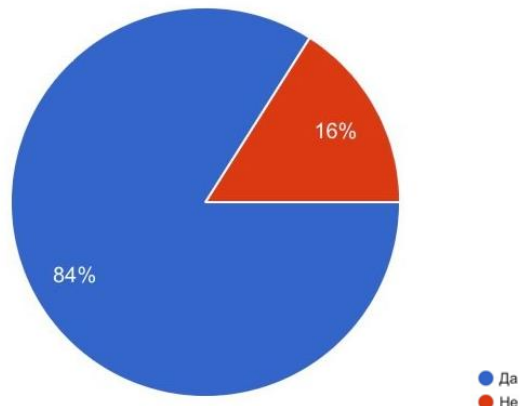
1. Работна позиција на вработен.

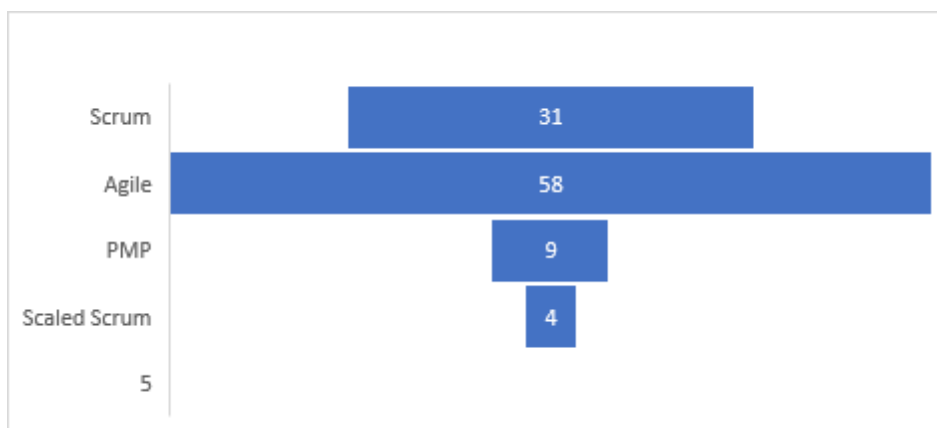
2. Степен на образование на вработените.

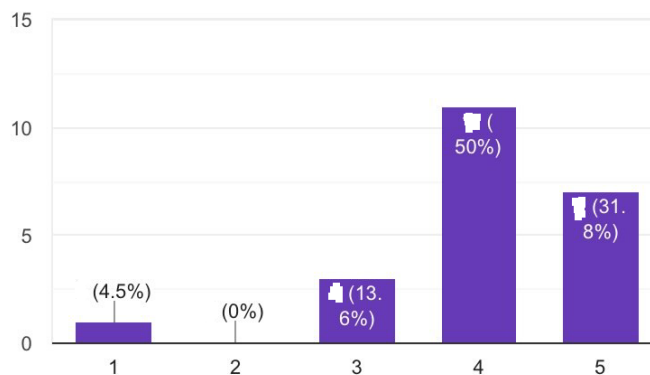
3. Дали користите некоја методологија како начин за работа?

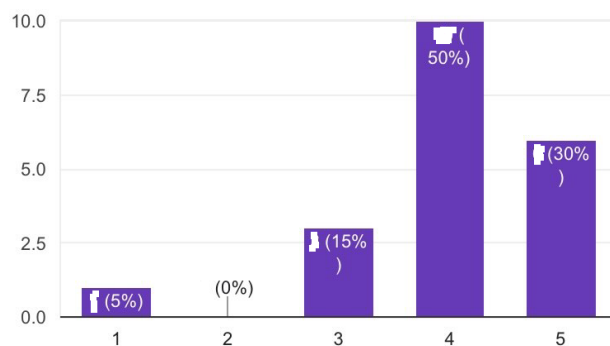
4. Доколку користите за која методологија се работи?

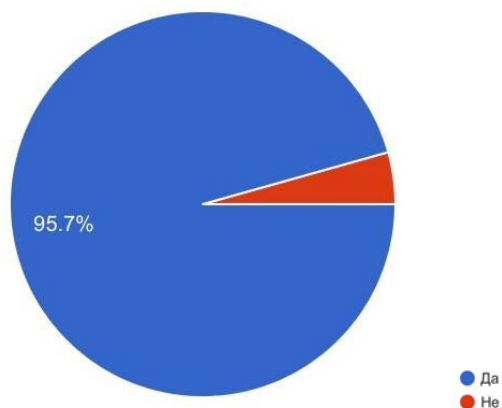
5. Доколку користите методологија за работа, колку Ви го олеснува работењето? (1 — целосно не се согласувам; 2 — не се согласувам; 3 — делумно се согласувам; 4 — се согласувам; 5 — целосно се согласувам.)

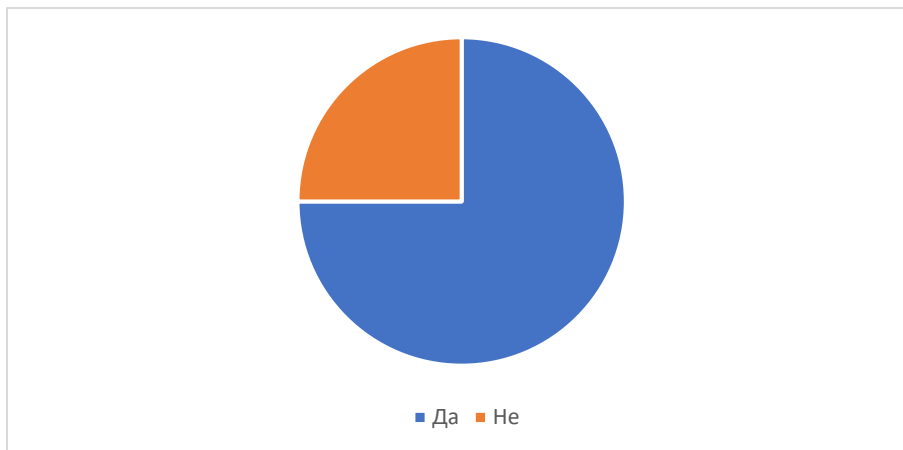
6. Дали методологијата ја зголемува вашата продуктивност? (1 — целосно не се согласувам; 2 — не се согласувам; 3 — делумно се согласувам; 4 — се согласувам; 5 — целосно се согласувам.)

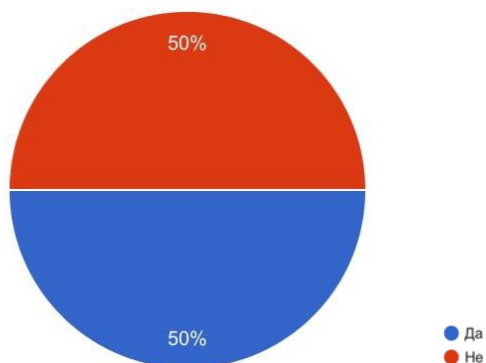
7. Дали методологијата влијае на квалитетот на финалниот производ или услуга?

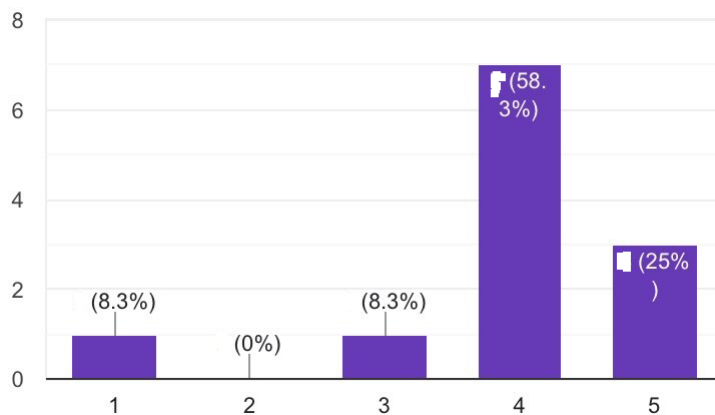
8. Дали работите на софтвер од машинската индустрија?

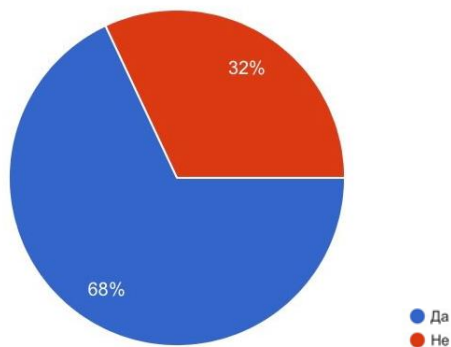
9. Доколку работите на софтвер од машинската индустрија, дали имате редовна соработка и комуникација со колеги од машинската индустрија за дефинирање на барањата?

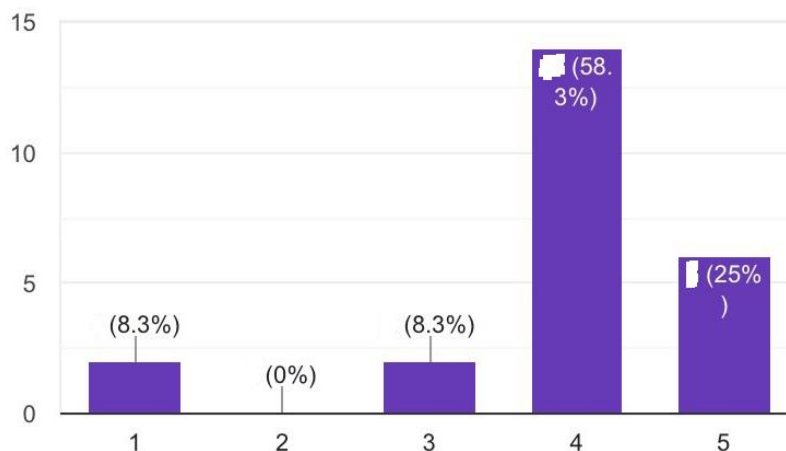
10. Дали комуникацијата со колеги од компанија од машинската индустрија Ви ја олеснува работата кога работите софтвер за нивни потреби? (1 — целосно не се согласувам; 2 — не се согласувам; 3 — делумно се согласувам; 4 — се согласувам; 5 — целосно се согласувам.)

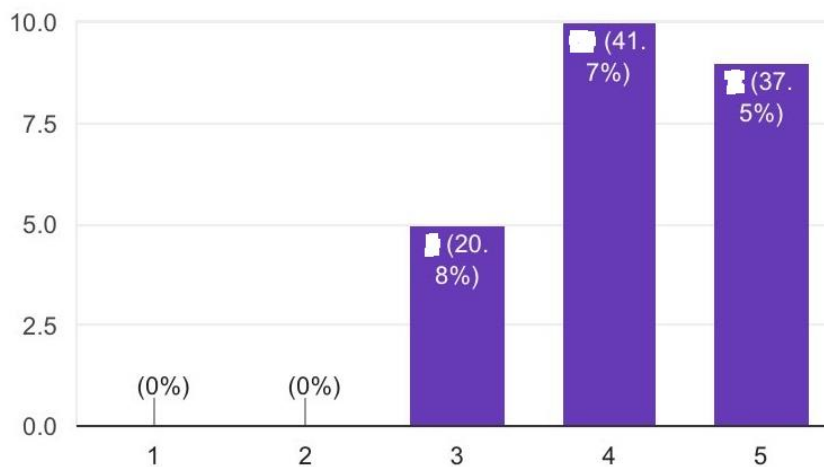
11. Дали имате претпоставен менаџер или лидер што ја организира работата?

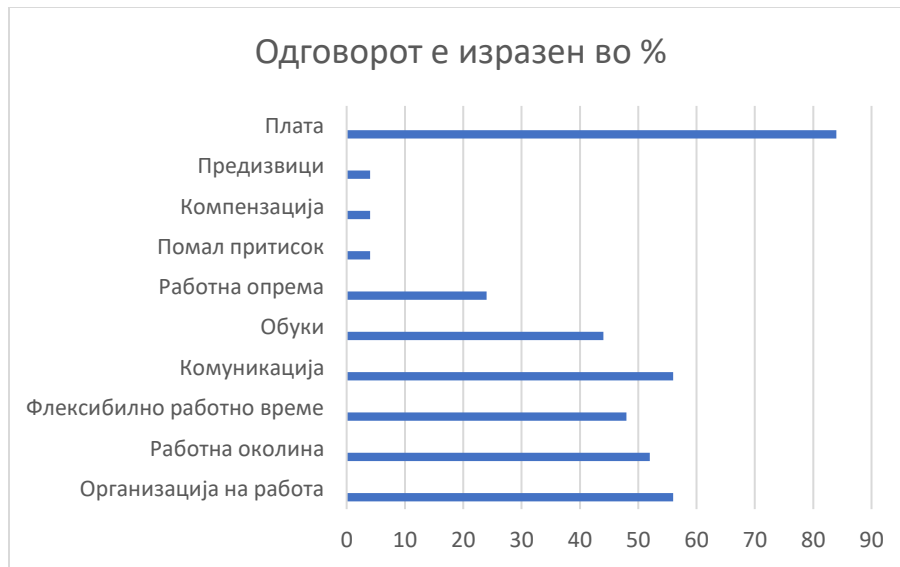
12. Дали сте задоволни од начинот на кој е организирана ашата работа, односно еден работен ден?

13. Дали чувствувате напредок во своето знаење, дали учите нови работи? (1 — целосно не се согласувам; 2 — не се согласувам; 3 — делумно се согласувам; 4 — се согласувам; 5 — целосно се согласувам.)

14. Како би можела да се зголеми вашата мотивација? (плата, организација во работата, работни услови, флексибилно работно време, комуникација, обуки, опрема за работа)

Анализа и дискусија на добиените резултати

- Речиси сите анкетирани од ИТ-индустријата користат методологија за работа, со што потврдуваат дека им ја олеснува работата и ја зголемува нивната продуктивност.
- Едногласно сите се изразиле дека 100 % методологијата влијае врз квалитетот на финалниот резултат.
- Дури 75 % од анкетираниите во ИТ работат на софтвер од машинската индустрија, но немаат сите редовна соработка, поголемиот дел се изјасниле дека комуникацијата им ја олеснува работата.
- Несомнено, најголемиот дел од вработените, дури 84 % поголема мотивација гледаат во повисока плата.
- Речиси сите од анкетираниите се со високо образование или магистри и сите сакаат да користат методологија за работа, што уште еднаш го потврдува фактот дека методологиите за работа се корисни и многу го олеснуваат работењето.

Со оваа анкета се потврдени хипотезите за ИТ-индустријата дека и оној мал процент компании што не користат никаква методологија за работа треба да почнат со употреба, а со тоа се потврдени и целите.

6.1.5. Споредба на резултатите од машинската и од ИТ-индустријата

Во табелата 2 е прикажана споредба на резултатите добиени од двете анкетирани индустрии. Особено се истакнати деловите што целосно се совпаѓаат и оние што драстично се разликуваат. На пример, во однос на степенот на образование, во голема предност е

бројот на магистри во ИТ-индустријата споредено со машинската индустрија; голем процент употребуваат методологија при работата; речиси сите се свесни дека употребата на методологија при работата влијае врз квалитетот на финалниот производ; ист е процентот на највисоко задоволство за организираност на нивната работа; убедливо најголем процент од вработените се мотивираат со покачување на платата, додека на анкетираниите од ИТ-индустријата од големо значење им е и организацијата на работата и работната околина, во машинската индустрија тој интерес е понизок.

Табела 2

Прашање	Машинска индустрија	ИТ-индустрија
Работна позиција	50 % – Вработени 37,5 % – Менаџери 12,5 % – Директори	64 % – Вработени 32 % – Менаџери 4 % – Директори
Степен на образование	12,5 % – Магистри 62,5 % – Високо 25 % – Средно	64 % – Магистри 36 % – Високо 4 % – Средно
Употреба на методологија	87,5 % – Да 12,5% – Не	84 % – Да 16 % – Не
Име на методологија	Scrum, ISO, Lean, Искуство	Agile, Scrum, PMP, Jira
Олеснета работа со употребена методологија	20 % – 5 60 % – 4 20 % – 3	31,8 % – 5 50 % – 4 13,6 % – 3 4,5 % – 1
Пораст на продуктивноста со употребена методологија	20 % – 5 60 % – 4	30 % – 5 50 % – 4

	20 % – 3	15 % – 3 5 % – 1
Влијание на методологија врз квалитет на финален продукт	100 % – Да 0 % – Не	95,7 % – Да 4,3 % – Не
Лидер или менаџер кој ја организира работата	87,5 % – Да 12,5 % – Не	68 % – Да 32 % – Не
Задоволство со организираност на работата	25 % – 5 37,5 % – 4 25 % – 3 12,5 % – 1	25 % – 5 58,3 % – 4 8,3 % – 3 8,3 % – 1
Напредок во работата	12,5 % – 5 75 % – 4 12,5 % – 3	37,5 % – 5 41,7 % – 4 20,8 % – 3
Начин на зголемување на мотивација	75 % – Плата 25 % – Организираност на работата 25 % – Работна околина 50 % – Флексибилно работно време 62,5 % – Комуникација 50 % – Тренинзи	84 % – Плата 56 % – Организираност на работата 52 % – Работна околина 48 % – Флексибилно работно време 56 % – Комуникација 44 % – Тренинзи

	37,5 % — Работна опрема	24 % — Работна опрема 4 % — Помал притисок 4 % — Компензација 4 % — Предизвици
--	-------------------------	---

6.1.6. Предлог-методологија за работа

Агилните методологии се предлог-методологии за работа во различни индустрии, кои содржат повеќе различни рамки, кои со текот на годините се докажани како функционални и потребни при извршување на одредена работа. Како што е прикажано и во резултатите од истражувањето, поголем дел од ИТ компаниите веќе ги користат и вработените сметаат дека нивната работа е олеснета и поорганизирана со употреба на методологија за работа. А последователно на тоа е зголемена продуктивноста на вработените и добиваат повисок квалитет на крајниот производ. Веќе е докажано дека човекот како индивидуа не секогаш може сè сам да организира, поради тоа е подобро целиот тим да се придржува кон одредени принципи на работа и одговорноста кон работата да биде распределена. Помал дел и од машинската индустрија истакнале дека ја користат токму оваа методологија, која е погодна за двете индустрии поради својата природа и начинот на работа што го предлага. Сè повеќе кадар од машинската индустрија се обучува да работи по Scrum и знаењето да го пренесе на другите вработени во компанијата со интерни обуки.

Предлог-рамка од агилни методологии е Scrum-рамката, која е најфлексибилна и со јасно дефиниран начин на работа. Scrum е рамка за управување со тимови, не повеќе од десет члена. На крајот од секоја итерација, тој продуцира потенцијален сет од функционалности. Изразот „Scrum“ оригинално произлегува од стратегијата во рагби играта. Во рагбито има значење на враќање на топката што е надвор од играта, назад во играта, ова овозможено со тимска работа. Scrum се потпира на самоорганизација, тимот одлучува што ќе прави, додека менаџментот ги средува конфликтите и ги отстранува пречките во изработката на информацискиот систем. Главни карактеристики на Scrum се: клиентите стануваат дел од развојниот тим; чести испораки на модули со исполнета функционалност; чести ризици и ублажувачки планови развиени од страна на самиот тим за развој; дискусии на дневно ниво; чести состаноци на засегнатите страни на кои се следи напредокот на процесот.

Формирање тимови по Scrum:

Секој тим може да има најмногу десет члена. Секој од нив има еднаква одговорност кон тимот. Тие самите меѓу себе си ги распределуваат работните задачи. Секој од членовите има своја улога.

Улоги во Scrum-тимот:

- **Водич на тимот (Scrum Master)** е човекот што ја спроведува оваа рамка во практика. Должен е да му објасни на тимот како се работи по Scrum и да го води тимот во текот на целото работење. Да се осигура дека тимот успешно работи по оваа рамка, да разјасни доколку има нејаснотии околу начинот на работа и да обучи луѓе што претходно ја немаат користено оваа рамка. Кратко кажано, да ги отстрани сите пречки и тешкотии при работата со оваа рамка и да обезбеди простор за спроведување на сите аспекти, принципи и процеси на Scrum. Обезбедува продуктивна работна средина за тимот и го штити од надворешни влијанија, кои можат да ја нарушат неговата стабилност.
- **Product Owner-от** е гласот на клиентот. Тој е врската помеѓу развојниот тим, клиентот и сите засегнати страни во проектот. Ги пишува сите барања од страна на клиентот, врши приоритизација на работните задачи по кои работи развојниот тим. Тој е експерт од областа во која се развива продуктот и ги разјаснува сите нејаснотии на тимот поврзани со бизнис-логиката.
- **Развоен тим**, препорачана големина е 6-10 луѓе. Тие се вработени што се стручни во областа и работат директно врз развојот на продуктот. Тие се одговорни за развојот на продуктот или услугите, односно се дел од производствениот процес и го формираат крајниот продукт. Членовите на тимот треба да се одговорни, мотивирани, независни, ориентирани кон квалитет на финалниот резултат и да соработуваат со другите членови. Тимот треба да биде способен да создаде средина каде што секој ќе може да го искаже своето мислење, заеднички да одлучува и да извлече најголем бенефит од поставената структура на работата. Со ова се обезбедува помала загуба на продуктивност поради конфликтни членови. Секој член треба да има соодветен сет вештини, во согласност со потребите, и тие вештини да ги надградува во текот на работата.

Scrum-принципи

- емпириски процес;
- самоорганизација;
- соработка;
- приоритизирање по вредност;
- временска рамка;
- итеративен развој.

Scrum-аспекти

- организација;
- деловно оправдување;
- квалитет;
- промени;
- ризик.

Scrum-фази и процеси

- *Иницијална фаза* — ги содржи следните процеси: креирање визија за проектот, идентификување водич на тимот (Scrum Master) и засегнати страни, формирање развоен тим, креирање работни задачи, подредување на работните задачи според приоритетот, основно планирање.
- *Планирање и проценка* — ги содржи следните процеси: креирање работни задачи, давање вредност/оценување на секоја задача, опишување на задачите, идентификување нови задачи, креирање табла со работни задачи.
- *Имплементација* — ги содржи следните процеси: креирање испорака, одржување дневни состаноци, состаноци за реприоретизација на работните задачи.
- *Преглед и ретроспектива* — ги содржи следните процеси: демонстрирање и валидирање на еден спринт, ретроспектива на спринт.
- *Ослободување* — ги содржи следните процеси: испорака на сработеното, ретроспектива на проектот.

Stories	To Do	In Progress	Testing	Done
1				
2				
3				
4				

Слика 36: Илустрација на табла со работни задачи

Спринт е краток, временски ограничен период кога тимот на Scrum работи за да заврши одредена количина работа. Најчесто тоа е период од две недели, но не подолг од еден месец.

SUNDAY	MONDAY	TUESDAY	WEDNESDAY	THURSDAY	FRIDAY	SATURDAY
1	2 SPRINT 1 PLANNING MEETING: 4 HRS Sprint Work Day 1 Daily Standup 15m	3 Sprint Work Day 2 Daily Standup 15m	4 Sprint Work Day 3 Daily Standup 15m	5 Sprint Work Day 4 Daily Standup 15m	6 Sprint Work Day 5 Daily Standup 15m	7
8	9 Sprint Work Day 6 Daily Standup 15m	10 Sprint Work Day 7 Daily Standup 15m	11 Sprint Work Day 8 Daily Standup 15m	12 Sprint Work Day 9 Daily Standup 15m	13 SPRINT 1 REV 2HR SPRINT RETRO 2HR	14
15	16 SPRINT 2 PLANNING: 4HRS Sprint Work Day 1 Daily Standup 15m	17 Sprint Work Day 2 Daily Standup 15m	18 Sprint Work Day 3 Daily Standup 15m	19 Sprint Work Day 4 Daily Standup 15m	20 Sprint Work Day 5 Daily Standup 15m	21
22	23 Sprint Work Day 6 Daily Standup 15m	24 Sprint Work Day 7 Daily Standup 15m	25 Sprint Work Day 8 Daily Standup 15m	26 Sprint Work Day 9 Daily Standup 15m	27 SPRINT 2 REV 2HR SPRINT RETRO 2HR	28

Слика 37: Календарски приказ на спринт

SUNDAY	MONDAY	TUESDAY	WEDNESDAY	THURSDAY	FRIDAY	SATURDAY
1	2 SPRINT 1 PLANNING MEETING: 4 HRS Sprint Work Day 1 Daily Standup 15m	3 Sprint Work Day 2 Daily Standup 15m	4 Sprint Work Day 3 Daily Standup 15m	5 Sprint Work Day 4 Daily Standup 15m	6 Sprint Work Day 5 Daily Standup 15m	7
8	9 Sprint Work Day 6 Daily Standup 15m	10 Sprint Work Day 7 Daily Standup 15m	11 Sprint Work Day 8 Daily Standup 15m	12 Sprint Work Day 9 Daily Standup 15m	13 SPRINT 1 REV 2HR SPRINT RETRO 2HR	14
15	16 SPRINT 2 PLANNING: 4HRS	17 Sprint Work Day 2 Daily Standup 15m	18 Sprint Work Day 3 Daily Standup 15m	19 Sprint Work Day 4 Daily Standup 15m	20 Sprint Work Day 5 Daily Standup 15m	21
22	23 Sprint Work Day 6 Daily Standup 15m	24 Sprint Work Day 7 Daily Standup 15m	25 Sprint Work Day 8 Daily Standup 15m	26 Sprint Work Day 9 Daily Standup 15m	27 SPRINT 2 REV 2HR SPRINT RETRO 2HR	28

Слика 38: Визуелен приказ на спринтови

Задолжителни состаноци во рамки на еден спринт:

Дневен состанок – се случува секој ден на исто место и во исто време и трае не повеќе од 15 минути. Секој член на тимот накратко кажува што работел вчера, што ќе работи тој ден и дали има пречки или тешкотии во работењето.

Состанок за планирање – се случува на почетокот на секој спринт и се планира што ќе се работи тој спринт, состанокот трае не повеќе од 8 часа за едномесечни спринтови.

Состанок за преглед – се одвива на крајот на секој спринт во времетраење од максимум четири часа за едномесечни спринтови. Тука практично и визуелно се демонстрира што е сработено во последниот спринт. На овој состанок присуствува целиот тим и сите засегнати страни.

Ретроспектива – состанокот се одвива на крајот на спринтот по прегледот на сработеното, во времетраење од не повеќе од четири часа за едномесечни спринтови. Наменет е само за тимот, во кој членовите може да си кажат што сработиле добро претходниот спринт и што може да подобрат во наредниот спринт.

6.1.7. Предлог за зголемување на продуктивноста на вработените

Продуктивноста несомнено го подобрува квалитетот на финалниот производ или услуга. Тоа го покажа и спроведената анкета, дека вработените со поголема мотивација имаат поголема продуктивност, а со тоа и финалниот резултат е со поголем квалитет. Продуктивноста не е секогаш поврзана со капацитетот и со вештините на вработените. Многу често главниот проблем се грешките во системската поставеност и начинот на работа. Една работа може да се заврши на повеќе начини и предизвик за менаџментот и за лидерите е да го откријат и да го имплементираат најпродуктивниот начин на работење. Квалитетната системска поставеност јасно ќе ги посочи сите слабости на вработените и ќе дефинира конкретно што треба да работи секој вработен на својот личен и професионален развој. Квалитетниот работник се обидува да ја приспособи брзината на продуктивниот работник, додека продуктивниот работник се обидува да го подобри квалитетот на работата. Зголемената продуктивност не само што обезбедува подобар квалитет туку и побрза работа, а со тоа и поголем профит на компанијата. Освен што самата компанија ќе се потруди да ја зголеми продуктивноста на своите вработени, потребно е и самиот вработен да се потруди да си ја зголеми продуктивноста. Ефикасната комуникација меѓу вработените и односот на вработените со менаџерот може драстично позитивно да влијае врз зголемување на продуктивноста.

Во продолжение се посочени начини како ефикасно да се зголеми продуктивноста кај вработените:⁵⁰

– **Подобар прием на вработениот** – Ставот на многу работодавци е дека штом ќе се потпише договор, им се гарантира дека новите вработени ќе им бидат лојални. Но, талентот на новите генерации не верува во овој традиционален работен однос. За ефективно и позитивно да се интегрираат во културата на компанијата, неопходно е да се има ефективна програма за вклучување. Поради неефективен план за прием, работодавците губат 17 % од своите нови вработени во првите 90 дена. Но, од друга страна, добрата програма за вградување го зголемува задржувањето за 50 %, што е одличен резултат. Главните компоненти на оперативното вклучување се повратните информации, целосната поддршка и широкиот опсег на обука. Друг важен аспект што компаниите треба да го земат предвид е да ја направат комуникациската мрежа силна и лесна за вработените да дознаат повеќе за своите колеги.

– **Да се стави крај на микроменаџментот** – Најголемата заблуда што ја имаат многу лидери е микроменаџирањето. Тие мислат дека микроуправувањето и доделувањето задачи на вработените ја играат главната улога во зголемувањето на продуктивноста, но, во реалноста, непотребното контролирање на работите може да даде сосема спротивен ефект. Зајакнувањето на вработените може да постои само кога бизнисот им верува на своите вработени и им дава целосна слобода да ги контролираат сопствените задачи и секојдневните активности на работа. Да се има одредена ширина е од суштинско значење за луѓето да се среќни и продуктивни. Тие ќе растат добро со независност и флексибилност за да обезбедат подобар финален квалитет.

– **Вработување луѓе, а не резимеа** – За време на интервјуирањето, се користи застарен и традиционален процес на вработување, каде што се земаат предвид вистинските вештини, соодветно работно искуство и добро образование. Но, постои уште еден суштински критериум што има еднаква важност. Размислувањето за култура на соодветно вработување е – да се вклучат во компанијата вработени чија етика, однесување и верувања се усогласени со вашата организација. Секогаш е погодно за вработениот кога е добро запознаен со културата на компанијата. Тоа им помага да ги разберат нивните очекувања како вработени, за да можат да донесат цврста одлука дали да ја прифатат понудата за работа.

– **Земање повратни информации** – Важно е да се земе повратна информација колку што е важно да се даде. Ова има големо влијание врз продуктивноста на вработените. Препорачливо е да се создаде средина погодна за вработените, така што тие ќе ги споделат своите сфаќања за работната средина, вклучувајќи ја и амбиенталната бучава во просторијата или предлогот за нова политика.

– **Соработка во тимот** – Зголемената продуктивност и квалитетот се резултат на повисоките нивоа на иновации. За секоја организација што сака целосно да соработува со

⁵⁰ <https://elearningindustry.com/ways-to-improve-employee-productivity-in-the-workplace>

својата работна сила, имплементирањето на дигитално и заедничко работно место има витална улога.

– **Список на достигнувања** – Да се потенцира успехот на поединецот или на тимот по завршување успешна работа е важно затоа што на овој начин се признава работата сработена од луѓето. Тоа не само што прави вработениот да се чувствува добро туку и го инспирира и го мотивира да работи подобро.

– **Работна средина** – Да се обезбеди соодветна работна средина во која секој ќе се чувствува свој, уредно уредени простории со соодветна опрема.

– **Тренинг за вработените** – Колку вработените се поподготвени, толку ќе бидат попродуктивни, а тоа може да се постигне со обука. Во секоја организација, обуката има огромна улога во тоа колку е добро подготвен тимот за својата работа.

– **Намалување на одвлекувањето на вниманието:** Одвлекувањето доаѓа во различни форми и, дефинитивно, може да ја прекине продуктивноста на секого. Може да потрае до 23 минути за целосно да се врати фокусот.

– **Транспарентност** – Кога станува збор за доделување задачи, од витално значење е лидерот да биде транспарентен и концизен. Во голем проект што претстои, главната цел треба да биде да им ги претставите паметните цели на задачата на вработени. Ова ќе ги направи свесни за барањата на задачите, за очекувањата и како да се измери успехот.

Токму Scrum-рамката, предложена како модел, се темели на транспарентност. Истражувањето покажа дека вработените се свесни и очекуваат истите работи да се опфатени од компаниите за да се зголеми нивното задоволство. Несомнено, во ИТ-индустријата тие се повеќе применети и застапени, додека машинската индустрија е со помал процент фокусирана кон овие ставки. Но, веќе и во машинската индустрија се прават промени и во тој дел и почнува да се работи на поголемо задоволство на вработените, особено во одделни сектори од индустријата, како што се инженерските оддели за проектирање.

Борбата на пазарот за подобар производ секојдневно расте, на полека, но сигурно кај компаниите во машинската индустрија се буди свесност дека квалитетот е единствениот пат кон успехот. Истражувањето со анкетата покажа дека вработените се свесни за недостигот на квалитетот, но се изјаснија и дека работат на тоа да има подобрување. За да се добие квалитетен финален резултат, потребно е да се почне постепено од корен да се менуваат навиките, да се стави крај на површноста во работењето, да се работи темелно. Тоа може да се постигне со стручен кадар, со соодветни обуки, со задоволни вработени, со што ќе има поголема продуктивност и, несомнено, и подобар финален квалитет. Со ова компанијата подобро ќе се пласира на пазарот и ќе котира повисоко во својот домен.

6.1.8. Заклучок од истражувањето 1

- По успешно спроведеното истражување може да се заклучи дека, несомнено, методологијата за работа влијае врз продуктивноста на вработените и врз квалитетот на финалниот производ или услуга. Едногласно сите анкетирани ја потврдиле оваа појдовна точка на истражувањето. Предложената методологија за работа, Scrum, веќе се користи во поголем процент од анкетираниите вработени во ИТ-индустријата, а во помал процент во машинската индустрија. Scrum се смета за прифатлива методологија во двете индустрии, која е докажана како една од најуспешните методологии за тимска работа, која помага и за зголемувањето на продуктивноста и на задоволството кај вработените.
- Соработката помеѓу двете индустрии постои и е од големо значење за нив, бидејќи, како што покажа истражувањето, сите вработени во машинската индустрија користат некаква софтверска алатка во своето работење, а која е производ на ИТ-индустријата. Поради наведеното, не само што се очекува во иднина уште повеќе да се зголеми соработката помеѓу овие две индустрии туку треба и да се поттикне. Ова, всушност, е и предизвикот на спроведеното истражување во оваа докторска дисертација.
- Резултатите од анкетата ја потврдија претпоставката дека сите вработени првенствено се мотивираат со платата, како нужно средство за живот. А понатаму значајно место зазема и комуникацијата, на што дефинитивно мора секојдневно да се работи. Време е покажувањето со прст кон поединец, да се замени со тимска одговорност и тимско работење. Предложената методологија за работа е соодветна за да се примени тимско работење, одговорност и прераспределба на работните задачи. Со тоа вработените и меѓу себе се мотивираат, се радуваат на постигнатите успеси и делат иста одговорност при неуспесите.
- Истражувањето ги потврди поставените хипотези, за ИТ-индустријата потполно, а делумно за машинската индустрија, и, несомнено, ги оправда поставените цели и потребата од нивното спроведување. Самото истражување е долг и макотрпен процес, но сè е во насока да се постигнат резултати и да се мотивираат вработените слободно да си го искажат своето мислење. Дел од целната анкетна група со задоволство се приклучи кон процесот, а дел одлучија да не го споделат своето мислење. Во секој случај, сите контактирани компании пружија соработка и покажаа дека се сложуваат со тврдењето дека избраната методологија, како начин за работа, директно влијае врз продуктивноста на вработените и врз квалитетот на финалниот производ.
- Може да се заклучи дека и во Македонија и во странските земји, во овие индустрии се применува сличен начин на работа, што посочува дека меѓународните компании, несомнено, имаат влијание кај нас врз начинот на работата и врз менталитетот на вработените, и тоа во двете индустрии. Имајќи предвид дека сите методологии во денешно време доаѓаат од странските земји, истражувањето покажа дека тие се прифатени како сопствен начин на работа и успешно се применуваат и кај нас.

6.2. Истражување 2

Ова истражување се однесува на примената на Џира (Jira) – алатка за организација и за оптимизација на работните процеси во машинската индустрија на основа на искуството на ИТ-индустријата.

Џира (Jira) е веб-апликација/алатка, која припаѓа на компанијата Atlassian, која е широко усвоена за управување со проекти, и има големо влијание врз подобрувањето на ефикасноста во различни организациски поставувања. Излагањето во дисертацијата дава преглед на карактеристиките на Џира (Jira), ја дискутира нејзината улога во управувањето со проекти и опфаќа практични примери за организација на работата во компанија од машинската индустрија со илустрирање на нејзината практична примена. *Ова истражување има за цел да придонесе за подлабоко разбирање за тоа како Jira може да ги оптимизира работните текови на проект во машинската индустрија и да ги подобри севкупните резултати во проектот.*

Флексибилноста и приспособливоста на Џира (Jira) ја прават драгоцен алатка за рационализација на работните текови, за подобрување на соработката меѓу вработените и подобрување на севкупната ефикасност во динамичното и сложено опкружување на машинската индустрија. Истражувањето претставува краток преглед на клучните карактеристики на Џира (Jira), ја дискутира нејзината важност за машинската индустрија и дава пример за успешна имплементација. Наодите ги нагласуваат потенцијалните придобивки од интегрирањето на Џира (Jira) во работните процеси на машинската индустрија, истакнувајќи го нејзиното позитивно влијание врз управувањето со проекти и продуктивноста.

Во последниве години, поради зголемената сложеност и обемот на проектите, се појавува потребата од усвојување робусни алатки за управување со проекти. Atlassian Џира (Jira) се појавува како популарен избор, нудејќи разновидна платформа за тимовите за ефикасно планирање, следење и управување со проекти. Најпрвин се употребува во софтверската индустрија (ИТ-индустријата), а потоа наоѓа примена и во други индустрии, како што е машинската. Предизвикот е да се истражат карактеристиките и функционалностите на Atlassian Џира (Jira) и да се провери нејзиното влијание и оптималноста врз управувањето со проекти од машинската индустрија.

Џира (Jira) е сеопфатна алатка за управување со проекти и за следење проблеми, дизајнирана да ја насочи и да ја контролира соработката помеѓу развојните тимови. Нејзините основни карактеристики вклучуваат приспособливи работни текови, следење работни задачи и соработка помеѓу вработените во реално време, што ја прави моќно решение за повеќе индустрии. Платформата е позната по својата флексибилност,

приспособливоста на различни методологии, како што се агилните методологии, Scrum-рамка, Канбан и интеграции со други атласиан-производи, како Confluence и Bitbucket.

Досегашните искуства ја истакнуваат позитивната корелација помеѓу употребата на напредни алатки за управување со проекти и успехот на проектот. Дополнително, флексибилноста и приспособливоста на Џира (Jira) се пофалени како клучни фактори за поддршка на разните потреби на современите проектни тимови.

Машинската индустрија се карактеризира со сложени процеси, различни засегнати страни и потребата од ефикасно управување со проекти. Џира (Jira) е широко прифатена алатка позната по својата разновидност во управувањето со проекти и следење проблеми. *Една од задачите во дисертацијата е да се истражи примената на Џира (Jira) во машинската индустрија, нагласувајќи ја нејзината улога во подобрување на соработката, во подобрување на видливоста на проектот и во оптимизирање на работните текови.*

Разновидноста на Џира (Jira) добро се усогласува со сложената природа на машинската индустрија, каде што проектите вклучуваат голем број меѓусебно поврзани задачи и различни тимови. Можноста за управување со проекти преку алатката им овозможува на тимовите да планираат, да следат и да испорачуваат проекти со поголема прецизност. Приспособливите работни текови на Џира (Jira) го олеснуваат прилагодувањето на алатката кон специфичните барања на индустријата, обезбедувајќи им беспрекорна интеграција во постојните процеси.

6.2.1. Карактеристики на Џира (Jira)

Џира (Jira) е онлајн достапна веб-алатка, која може да се употребува од секаде и од секаков уред. Оваа алатка е бесплатна за до 10 корисници, а потоа соодветно се наплатува од Atlassian групацијата.

Во продолжение се прикажани основните Џира (Jira)-акции:⁵¹

- **Агилен проектен менаџмент** – Една од силните страни на Џира (Jira) е нејзината поддршка за агилни методологиите. Агилните тимови имаат корист од многуте функции што ги нуди Џира (Jira), како што се: мапирање на работните задачи на корисникот, планирање на спринтот, преглед и управување со сите видови работни задачи. Алатката им овозможува на тимовите да ги визуелизираат и да ги приоритизираат работните задачи, поттикнувајќи итеративен развој и континуирано подобрување на задачите.

⁵¹ <https://www.atlassian.com/software/jira>

- **Приспособливи работни текови** – Приспособливите работни текови на Џира (Jira) им овозможуваат на организациите да ги приспособат процесите на своите потреби. На пример, тим за развој на софтвер може да создаде работен тек што беспрекорно ги интегрира фазите за преглед, за тестирање и за распоредување на кодот. Оваа приспособливост придонесува за зголемена ефикасност и поорганизирана структура на проектот.
- **Соработка во реално време** – Џира (Jira) промовира соработка на вработените во реално време преку функции, како што се коментари, именување на корисници (вработени) и известувања. Ова ја олеснува ефективната комуникација меѓу членовите на тимот, осигурувајќи дека сите се на иста страна и ги намалуваат шансите за недоразбирања или за одложувања. Има опција за преглед на историјатот за претходното работење.
- **Извештаи и анализи** – Извештаите во Џира (Jira) им нудат можност на менаџерите на проектите во машинската индустрија за напредни сознанија за напредокот на проектот, за перформансите на тимот и за потенцијалните тесни грла.⁵² Искористувањето на овие карактеристики може значително да придонесе во донесувањето одлуки водени од податоци и во оптимизацијата на проектите.⁵³

Џира (Jira) е популарна алатка за управување со проекти и следење работни процеси. Џира (Jira) обезбедува широк спектар на функции и на опции за управување со проекти, работни задачи и работни текови. Клучните опции и функции со кои располага Џира (Jira) се:

1. Проекти:

- а) креирање проект,
- б) поставки,
- в) дозволи за пристап.

2. Работни задачи:

- а) креирање работни задачи,
- б) пребарување,
- в) навигација,

⁵² Gao, S., et al. (2022). "Data-Driven Decision-Making in Project Management: A Review." *International Journal of Project Management*, 45(4), 189-204.

⁵³ Wang, L., & Zhang, H. (2023). "Advanced Analytics in Project Management: Applications and Benefits." *Journal of Data Science for Project Management*, 32(1), 78-94.

- г) промени (bulk change),
- д) работен тек,
- ѓ) агилни табли (Scrum и Канбан).

3. Табли (boards):

- а) агилни табли,
- б) Scrum-табли,
- в) Канбан-табли,
- г) контролни табли (dashboards).

4. Извештаи:

- а) брндаун-графикон (Burndown) – ја мери и визуелно ја прикажува продуктивноста на вработените и на тимот,
- б) графикони за брзина на работата – ја мерат и ја прикажуваат брзината на работата на индивидуи и на цели тимови,
- в) контролна табела,
- г) извештај за спринт,
- д) кумулативен дијаграм на проток.

5. Администрација:

- а) систем,
- б) управување со корисници,
- в) глобални дозволи,
- г) додатоци (приклучоци).

6. Работни задачи и филтри:

- а) управувајте со филтри,
- б) омилени филтри,
- в) напредно пребарување,
- г) зачувани пребарувања.

7. Работни текови:

- а) креирај работен тек,
- б) шеми за работни текови,
- в) транзиции на работниот тек,
- г) услови, валидатори и post function.

8. Приспособување:

- а) конфигурации на полиња,
- б) екрани,
- в) шеми за видови работни задачи.

9. Видови работни задачи:

- а) стандардни типови: работна задача (task), помала работна задача (sub-task), грешка (bug), приказна (story), епик (epic, најголема логичка целина која ги содржи сите други);
- б) можност за приспособување/рачно креирање работни задачи.

10. Пермисии/дозволи за пристап:

- а) шеми за дозволи,
- б) улоги (видови корисници) на проектот (водич на тимот [Scrum master], Product Owner, развивач [Developer] итн.),
- в) безбедност на работните задачи.

11. Нотификации:

- а) шеми за известување,
- б) настани,
- в) помош при известување.

12. Апликации и интеграции:

- а) Џира (Jira)-пазар
- б) интеграција со Confluence, Bitbucket итн.

13. Поставки (settings):

- а) општа/генерална конфигурација,
- б) гледај и чувствувај (Look and Feel),
- в) кориснички интерфејс.

14. Автоматизација:

- а) конфигурација на правила,
- б) правила за автоматизација,

15. Систем:

- а) бекап и обновување,
- б) импорт и експорт,
- в) логирање и управување со профил.

16. Календар;

17. Roadmaps (начин на планирање и следење на работните процеси);

18. Статус на работна задача (отворена работна задача, во фаза на развој, во фаза на тестирање, во фаза на преглед, застој на работата, завршена задача);

19. Име на вработен што ја работи или треба да ја работи задачата; опција за слика и лични податоци на секој вработен;

20. Тип на работна задача:

- а) редовна задача,
- б) инцидент,
- в) итен случај.

21. Опис на работната задача и можност за коментари за задачата, каде што се зачувува историјат на коментарите.

22. Времетраење на работна задача (во денови, недели, месеци, часови, поени - story points).

6.2.2. Џира (Jira) во машинската индустрија

Во машинската индустрија, Џира (Jira) може да се користи за следење и за управување со различни аспекти на развој на производи, обезбедување квалитет и процеси на одржување. Агилните табли на Џира (Jira) им овозможуваат на тимовите од машинската

индустрија беспрекорно да ги имплементираат агилните методологии.⁵⁴ Ова овозможува итеративен развој, ефикасно управување со заостанатите работни задачи и соработка во реално време меѓу функционалните тимови. Многубројни референтни студии ја истакнуваат ефикасноста на Џира (Jira) во агилни средини.⁵⁵

Машинската индустрија често се среќава со сложени прашања што бараат брзо и точно решавање. Системот за следење проблеми на Џира (Jira) помага ефикасно да се идентификуваат, да се дадат приоритети и да се решат проблемите,⁵⁶ при што се нагласува важноста од ефективно следење на проблемите во текот на работата за да се постигне успех на проектот.⁵⁷

Широките можности за интеграција на Џира (Jira) овозможуваат беспрекорна соработка со други алатки што вообичаено се користат во машинската индустрија, како што се Си-еј-ди-софтверот (CAD-софтверот), системи за контрола на верзии и алатки за тестирање.⁵⁸ Оваа интеграција го рационализира протокот на податоци и обезбедува унифициран поглед на напредокот на проектот.⁵⁹

Примената на Џира (Jira) во машинската индустрија нуди значителни предности, почнувајќи од подобро управување со проекти до подобрена соработка и решавање проблеми. Со искористување на карактеристиките на Џира (Jira), професионалците од машинската индустрија можат да ги насочат работните процеси, да ја зголемат видливоста на проектот и на крајот да ја зголемат и продуктивноста. *Ова истражување ја нагласува релевантноста на Џира (Jira) во справувањето со предизвиците на машинската индустрија и нуди можност за понатамошно истражување во насока на неговото долгорочно влијание врз успехот на проектот.*

Постојаното истражување на функционалностите на Џира (Jira) во машинската индустрија ја истакнува нејзината приспособливост на различни проектни барања. Џира (Jira) оди подалеку од основното управување со проекти и од следење на проблеми, нудејќи напредни алатки што особено се грижат за сложеноста на машинската индустрија. Џира

⁵⁴ Smith, A., et al. (2019). "Agile Project Management: A Comprehensive Review." Journal of Project Management, 36(2), 45-62.

⁵⁵ Brown, R. (2020). "Enhancing Agile Practices with Jira: A Case Study in the Software Industry." Agile Journal, 24(4), 112-129.

⁵⁶ Johnson, M. (2018). "Effective Issue Tracking in Project Management." International Journal of Project Management, 42(3), 87-102.

⁵⁷ Patel, S., et al. (2021). "Issues Resolution Strategies in Complex Engineering Projects." Journal of Engineering Management, 39(1), 56-74.

⁵⁸ Chen, L., et al. (2017). "Interoperability of Project Management Tools in the Industry 4.0 Era." International Journal of Computer Integrated Manufacturing, 30(5), 451-467.

⁵⁹ Wang, Q., & Liu, Y. (2019). "Integration of Project Management and CAD Tools: A Review." Journal of Computer-Aided Design, 41(2), 89-105.

(Jira) има потенцијал за трансформирање на пејзажот на управување со проекти во машинската индустрија во работни процеси лесни за управување и за следење.

6.2.2.1. Интеграцијата на Џира (Jira) со други алатки од машинската индустрија

Една од големиот број предности на Џира (Jira) е интеграцијата со други алатки што се користат во машинската индустрија. Во продолжение се наведени дел од алатките за секојдневна употреба во работните процеси на машинската индустрија.

- Џира (Jira) овозможува беспрекорна **интеграција со Си-еј-ди-софтверот (CAD)**, кој ја рационализира соработката помеѓу тимовите за дизајнирање и за управување со проекти.⁶⁰ Оваа соработка нуди сигурност дека промените во дизајнот се ефикасно искомунцирани, следени и имплементирани со рамката за управување со проекти.⁶¹
- Џира (Jira) нуди можност за приспособливи **контролни табли** за професионалци од машинската индустрија, препознавајќи ги разните потреби на професионалците во индустријата.⁶² Овозможува создавање на приспособени контролни табли што можат да обезбедат видливост на прв поглед на критичните метрики на проектот, помагајќи им на тимовите да останат фокусирани на клучните цели.⁶³
- Интеграција со **системите за контрола на верзии** (Version Control Systems) – За проектите во машинската индустрија што вклучуваат развој на софтвер, интегрирањето на Џира (Jira) со системи за контрола на верзии како Git или SVN е од суштинско значење. Оваа интеграција им овозможува на програмерите да ги поврзат промените на кодот со специфичните проблеми на Џира (Jira), обезбедувајќи следење и олеснувајќи ја соработката помеѓу тимовите за развој и управување со проекти.
- Поврзување со **алатки за тестирање** – Во машинската индустрија, ригорозното тестирање е често од клучно значење. Интегрирањето на Џира (Jira) со алатките за тестирање, како JUnit, Selenium или алатките за тестирање специфични за индустријата, може да помогне во следењето и во управувањето со тест-случаи, резултати и проблеми. Автоматизирани резултати од тестот може да се поврзат директно со проблемите на Џира (Jira), обезбедувајќи сеопфатен преглед на процесот на тестирање.

⁶⁰ Kumar, A., et al. (2021). "Enhancing Collaboration in Design and Project Management through CAD Integration." *Journal of Computer-Aided Design Integration*, 40(3), 132-148.

⁶¹ Li, J., & Chen, Y. (2022). "CAD and Project Management Integration: A Case Study in the Machinery Industry." *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 45(2), 67-85.

⁶² Cheng, M., & Wu, T. (2020). "Customizable Dashboards in Project Management: A User-Centric Approach." *Journal of Project Dashboarding*, 28(3), 112-129.

⁶³ Kim, H., & Park, S. (2021). "Tailoring Dashboards for Industry-Specific Project Management: Lessons Learned." *Project Management Journal*, 39(4), 56-74.

- Соработка со **CAD и PLM** системи: За проекти што вклучуваат дизајн на машини, алатките за дизајн со помош на компјутер CAD и системите за управување со животниот циклус на производи PLM играат клучна улога. Интегрирањето на Џира (Jira) со овие системи може да ја подобри соработката помеѓу дизајнерските тимови, овозможувајќи им да ги поврзат промените во дизајнот, проблемите и пресвртниците на проектот.
- **Интеграција со Internet of Things – интернет на нештата** – Во контекст на машинската индустрија, каде што интернет на нештата игра значајна улога, интегрирањето на Џира (Jira) со IoT-платформите може да обезбеди увид во перформансите на машината, во потребите за одржување и во решавањето на проблемите. Оваа интеграција може да овозможи креирање работни задачи врз основа на податоци во реално време од машините.
- **Одржување и Field Service Integration** – За тековно одржување и за сервисни активности на терен, интегрирањето на Џира (Jira) со релевантните алатки може да ги олесни следењето на барањата за услуги, распоредот за одржување и решавањето на проблемите на терен.
- **Документација и интеграција со база на знаење** – Интегрирањето на Џира (Jira) со алатки за документација и бази на знаење може да го насочи процесот на креирање, ажурирање и пристап до проектна документација. Оваа интеграција осигурува дека релевантната документација е поврзана со прашањата на Џира (Jira), обезбедувајќи централизирано складиште на информации.

6.2.3. Експеримент – практична примена на Џира (Jira) во компанија од машинската индустрија

Цели на истражувањето

1. Да се започне со примена на софтверската алатка Џира (Jira) во компанија од машинската индустрија или да се подобри нејзината употреба со понапредни функции што ги овозможува, доколку веќе се користи.
2. Да се оптимизира и да се поедностави процесот на организација и следење на работните задачи.
3. Да се следи напредокот и брзината на работните процеси и на вработените.

Хипотези на истражувањето

1. Се смета дека компанијата-учесничка од машинската индустрија не користи софтверска алатка за организација и прераспределба на работните задачи.
2. Се смета дека доколку започнат со употреба на софтверска алатка за организација и прераспределба на работните задачи, ќе имаат пооптимална организација, поуспешна и попрецизна работа.

3. Се смета дека работните процеси ги организираат и ги следат мануелно.

6.2.3.1. Истражување на начинот на досегашната организација на работата

За потребите на ова истражување воспоставена е соработка со компанија од машинската индустрија, поточно со ФАКОМ АД – Скопје. Најпрвин е направено истражување дали компанијата веќе користи одредена алатка за организација на работните процеси, со што е утврдено дека компанијата ја користи алатката SharePoint, со што се негираат две од поставените хипотези – дека не користат воопшто софтверска алатка и дека мануелно ја организираат и ја следат работата.

Досегашната организација на работата во компанијата се базира на поделба на работата по сектори. Се отвора налог каде што секој сектор што е инволвиран во изработка на тоа решение го надополнува со неопходни информации. До налогот секој вработен има пристап, но со различна видливост, во согласност со дозволите на профилот. Некои профили може само да гледаат, други може и да прават измени на налогот.

Работните задачи се прераспределуваат на вработени на различни начини во различни сектори. Во дел од секторите со пишување маил, а во дел со отворање на налог за алокација на ресурс (вработен). Секој сектор има различна процедура на работа, во согласност со правилата на ISO 9001 стандарди.

За временската естимација на работните задачи прават одредена мануелна калкулација при изготвување на понудата, при што се врши проверка на зафатеноста на ресурсите (машини и вработени) и алокација на ресурсите.

Во продолжение е прикажана досегашната практична организација и реализацијата на побарувачката за одредена услуга – -објект на компанијата. Откако клиентот ќе побара понуда за одредена услуга или производ се реализира **проектна задача** во која се прави детален опис за што конкретно се бара, на пример: должината, висината, ширината на објектот, материјалот од кој ќе биде изработен објектот, материјалот на фасадата и на кровот. Доколку клиентот се согласува со изработената проектна задача, започнува практичната изработка.

Проектната задача се препраќа до **секторот за проектирање** каде што по разгледување на задачата започнува процесот на статистичка пресметка. Проектот се исцртува во програмот **Текла** со делот structures detailing каде што објектот може да се прикаже во 3Д-приказ. Понатаму објектот се изработува и во делот со **general drawing**. Се одредува кои завртки и материјали ќе се користат. Откако ќе се заврши со пресметките,

моделирањето и креирањето на цртежите се прави **проектот** и се испраќа до нарачателот да го провери и да го потврди.

По добиената потврда се одредува количината на материјали што треба да биде употребена, и се започнува со **assembly drawing**. Потоа се креира сингл **single part drawing**, односно единечни цртежи од досега изработеното. Се креира документација и верификација од задолжени технолози, при што може да побараат дополнително објаснување или директно да го одобрат продолжувањето на процесот.

Досега сработените цртежи се препраќаат кон **ИТ секторот** за да ги изработат преку посебен софтвер, за да може да се пуштат деловите на машините за кроење и да се подготви материјалот. Деловите се носат во **производствениот сектор** каде што секој нацртан дел се става на соодветна машина и започнува процесот на производство. Откако ќе се изработат сите делови, како столбови, носачи и слично, деловите се проверуваат од **контролата на производство** пред да се продолжи со понатамошниот процес.

Сработените делови се препраќаат на линијата за **заварување** каде што се заваруваат елементите. Во согласност со цртежите и во овој дел проверката ја врши **контролата на заварување**. Изработените делови се испраќаат во делот за **чистење од корозија**, во посебни комори за таа намена. Откако ќе се заврши со тој дел, се врши **потпишување** на деловите на конструкцијата. Секој дел се испраќа во соодветна комора за **фарбање**. Во секој погон работата ја надгледува одговорниот на тој погон.

Произведените делови се ставаат во **камион** и се носат на **градилиштето** кое е наменето за поставување на објектот, пропратен со одредена група вработени и со дигалка со чија помош ќе се постави објектот.

6.2.3.2. Практична примена на Џира (Jira) во работата на компанијата

Направена е презентација за начинот на работа на Џира (Jira) и можностите што ги нуди. Спроведен е практичен експеримент во компанијата со употреба на Џира (Jira) во нивните работни процеси, во времетраење од еден спринт (2 недели) – тргнувајќи од самото добивање на одреден работен процес, па негова организација по работни задачи, до временската естимација и алокацијата на соодветните ресурси (луѓе и машини).

За пример: **Направен е план за работа и се дефинирани работните задачи за изработка и за производство на хала од 500 метри квадратни**. Направени се соодветни временски естимации на работата и соодветно се поделени по спринтови. Креирани се дваесет и три работни задачи за целиот работен процес по сите сектори што се учесници во процесот и поделени се работните задачи на соодветни вработени. На слика 39 е прикажана

иницијална табла со дефинираните работни задачи. Сите се со статус „TO DO“, значи дека треба да се сработат, додека сè уште не е започнато со работа.

Projects / Hall

Backlog

MA Epic

91 0 0 Start sprint

HALL-1 Create a project plan for a new hall	TO DO	10	
HALL-2 Project plan verification version 1	TO DO	1	
HALL-3 Statistics calculation	TO DO	8	
HALL-4 Drawing the hall phase 1	TO DO	3	
HALL-5 General drawing in Tekla	TO DO	5	
HALL-6 Project verification version 2 (by client)	TO DO	1	
HALL-7 Officially start with detailed drawing	TO DO	8	
HALL-8 Assembly drawing	TO DO	3	
HALL-9 Create a plan for procurement of materials	TO DO	2	
HALL-10 Writing a documentation	TO DO	3	

Слика 39: Преглед на сите работни задачи

Backlog

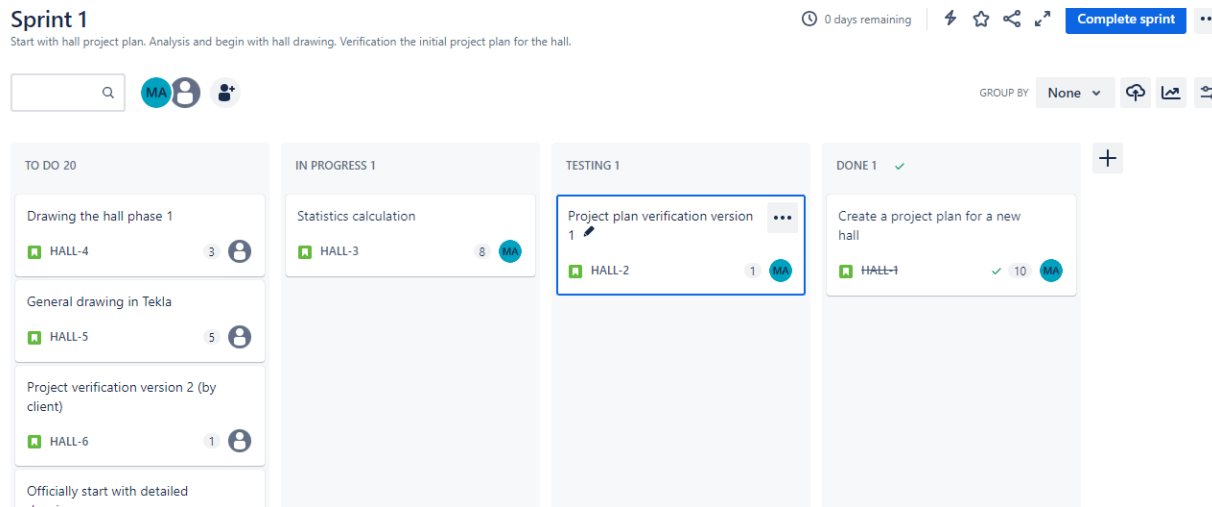
MA Epic

Import work Insights View settings

HALL-11 Single part drawing	TO DO	5	
HALL-12 Document verification	TO DO	1	
HALL-13 Drawing in the software	TO DO	1	
HALL-14 Drawings verification in production	TO DO	1	
HALL-15 Preparing single part drawing	TO DO	1	
HALL-16 Production control	TO DO	1	
HALL-17 Welding construction	TO DO	3	
HALL-18 Welding control verification	TO DO	1	
HALL-19 Corrosion cleaning	TO DO	1	
HALL-20 Construction signature	TO DO	1	
HALL-21 Chamber painting	TO DO	1	
HALL-22 Production process	TO DO	10	
HALL-23 Hall assembly (montage)	TO DO	10	

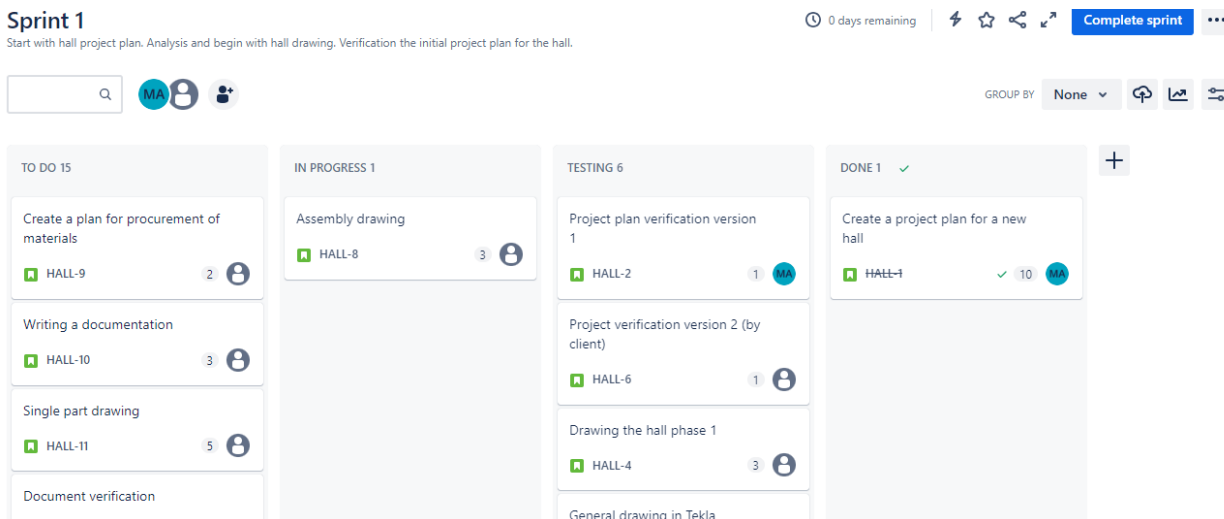
Слика 40: Продолжение, приказ на работните задачи

На слика 39 е прикажана иницијална табла со работни задачи, откако процесот на работа, односно спринтот е веќе започнат. Спринтот е со име „Sprint 1“, колоните со кои располага таблата се: „TO DO“ – што е предвидено да се сработи во овој спринт, „IN PROGRESS“ – тука се работните задачи што се започнати, „TESTING“ – тука се сите работни задачи што се завршени од страна на предвидениот вработен и се чека некој да ги провери/тестира/верифицира, „DONE“ – тука се работните задачи што се целосно завршени во процесот, проверени се и може да се започне со нивната финална употреба или испорака кон крајниот корисник, односно клиентот.

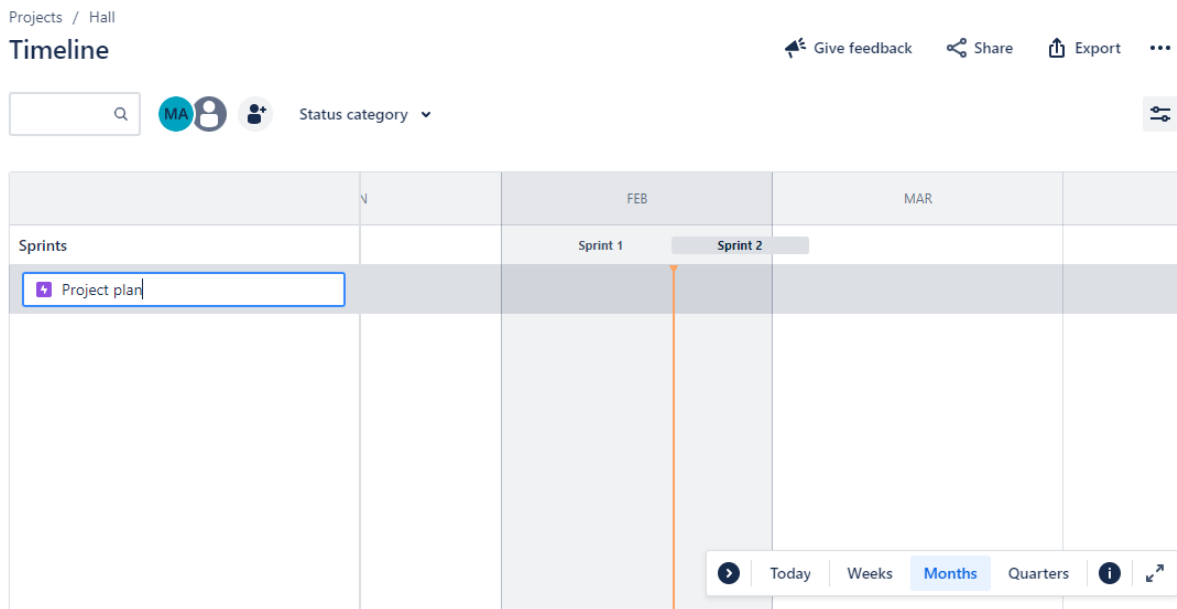
Слика 41: Табла со работни задачи

Слика 41, исто така, ја прикажува моменталната состојба на работните задачи во одреден момент од времето.

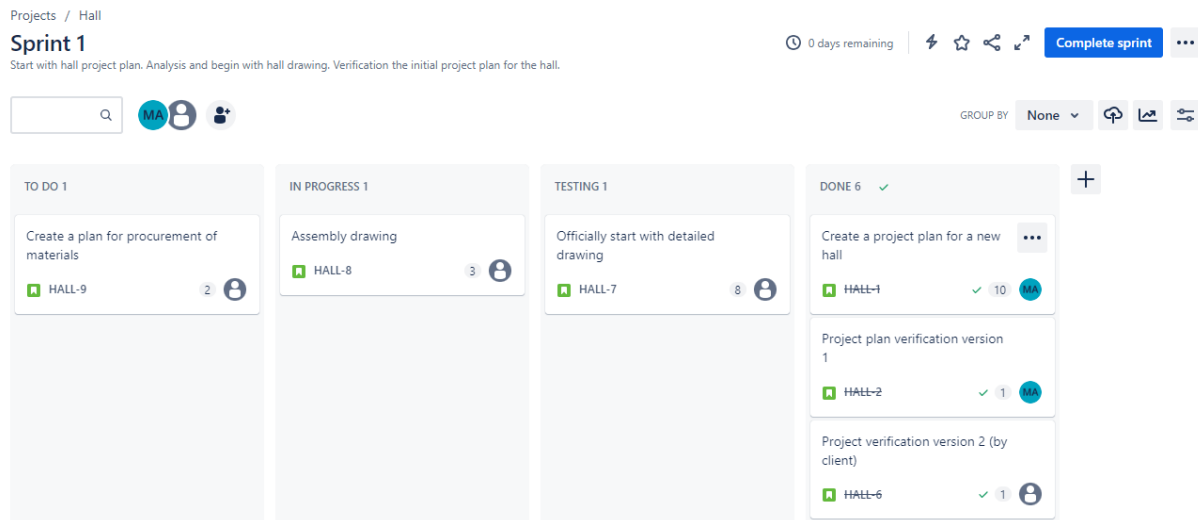
Слика 42: Табла со работни задачи во текот на работниот процес

На слика 43 е прикажан временскиот план за проектот, опфатена е фазата на креирање на проектот во нашиот пример, но тука може да стојат повеќе епици (epics). Тоа е најголема логичка целина по Џира (Jira), која во себе може да содржи повеќе работни задачи, како помали логички целини во вид на сториња (stories) и работни задачи (tasks).

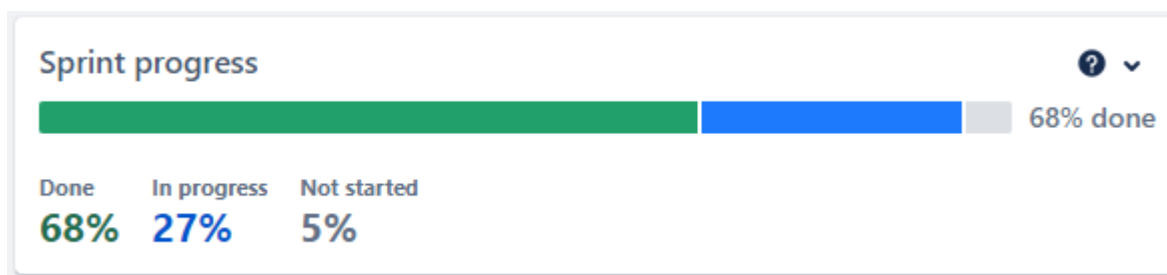
Слика 43: Временски план за проектот

Слика 44 е визуелен приказ на работната табла пред временскиот истек на спринтот, односно пред да се комплетира спринтот. Може да се забележи дека повеќето предвидени работни задачи се завршени, односно се наоѓаат во последната колона – „DONE“. Другите што не се целосно завршени во овој спринт, доколку се приоритетни, како во случајов, ќе се преместат веднаш за наредниот спринт и ќе се продолжи со нивната работа. Од извештаите ќе се провери зошто целата предвидена работа не е завршена во спринтот. Доколку преостанатите работни задачи не се приоритет, може да се вратат во делот со планирани задачи (backlog) на проектот и да се постават во некој од наредните спринтови кога ќе има потреба од нив.

Слика 44: Табла со работни задачи пред завршување на спринтот

Слика 45 покажува каков е напредокот на спринтот, односно 68 % од предвиденото е целосно завршено – што, реално, е висок процент; 27 % е останатата работа што е веќе започната, а можно е да е и при крај, а 5 % се работните задачи што воопшто не се започнати, значи дека немало време за нивното започнување. Пред да ги префрлиме работните задачи во следниот спринт, мора да потврдиме во кој статус се тие 27 % започната работа (на почеток, во средина или во завршна фаза), за да се знае колку време би одзеле од наредниот спринт.

Слика 45: Следење на напредокот на работниот спринт

Слика 46 прикажува брндаун-шема (burndown) за успешност на изминатиот спринт и тука треба одговорниот да процени колку бил успешен спринтот. Во примеров спринтот се смета за успешен, имајќи предвид дека е и прв спринт и претходно не бил користен овој начин на работа.

Sprint burndown

29 points done, 62 points to go

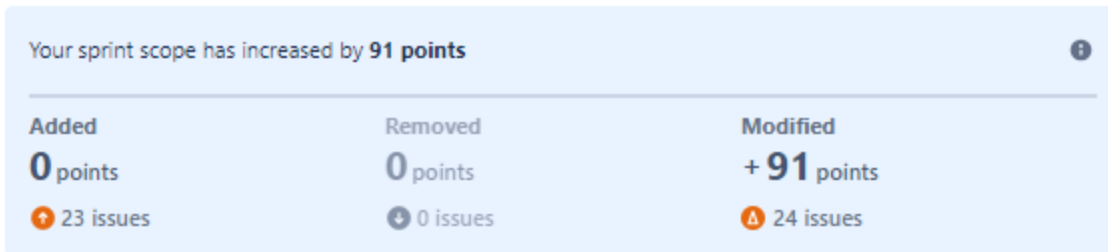
Слика 46: Успешност на изминатиот спринт

На слика 47 е прикажано како изгледа еден таск и сите полиња и опции што ги има, а што е пожелно да се пополнат. Тука може да се видат целосни информации за тоа во кој статус е таскот, кој го работи, што работи, кога ќе биде завршен.

The screenshot shows a Jira task page. At the top, there's a header with 'Add epic' and 'HALL-1'. Below it, the task title is 'Create a project plan for a new hall'. There are buttons for 'Attach', 'Add a child issue', 'Link issue', and a dropdown menu. The 'Description' section has a placeholder 'Add a description...'. Below that, there's a section for 'Confluence pages' with a link to 'Product requirements' and a 'TRY TEMPLATE' button. An 'Activity' section at the bottom shows a comment input field with a placeholder 'Add a comment...' and a 'Pro tip: press M to comment' message. On the right side, there's a 'Pinned fields' section with a close button. Below it, the 'Details' section shows various fields: 'Assignee' (Milica Avramovska), 'Labels' (None), 'Parent' (NEW), 'Story point estimate' (10), 'Sprint' (Sprint 1), 'Releases' (None), and 'Reporter' (Milica Avramovska).

Слика 47: Пример за таск (работна задача)

На слика 48 е прикажан вкупниот број поени што се испланирани за работа во спринтот и врз основа на претходните спринтови, алатката ќе даде препорака дали тоа се многу или малку испланирани поени, а одговорниот треба да процени дали ќе зголеми или ќе намали со работата. Во овој случај ова е прв спринт и поради тоа нема предлог од апликацијата.

Слика 48: Збир на поени доделени во спринтот

На слика 49 е прикажан начинот на кој се дефинира времетраењето на спринтот (од кој датум започнува и до кога ќе трае) и доделувањето цели за спринтот што се подготвува да започне со работа. Во овој пример се доделени три цели што се очекува да се завршат до крајот на спринтот, а тоа се:

1. да се започне со дефинирање на проектот за изработка на хала;
2. анализа и почеток на цртање на халата;
3. верификација на иницијалниот проектен план за халата.

Start Sprint

23 issues will be included in this sprint.

Required fields are marked with an asterisk *

Sprint name *

Sprint 1

Duration *

2 weeks

Start date *

2/5/2024

10:15 AM

End date *

2/19/2024

10:15 AM

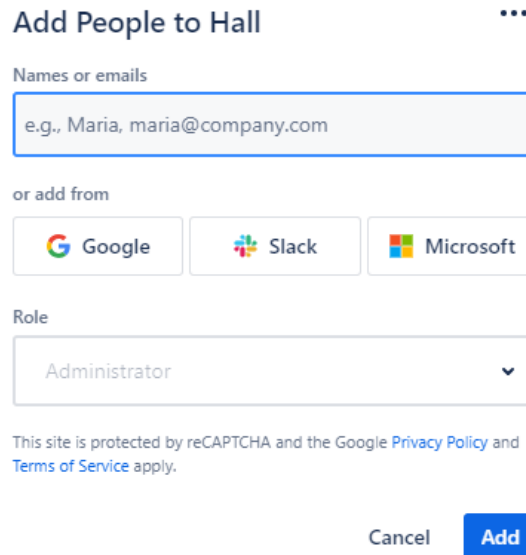
Sprint goal

Start with hall project plan.
Analysis and begin with hall drawing.
Verification the initial project plan for the hall.

Слика 49: Поставување цели за спринт

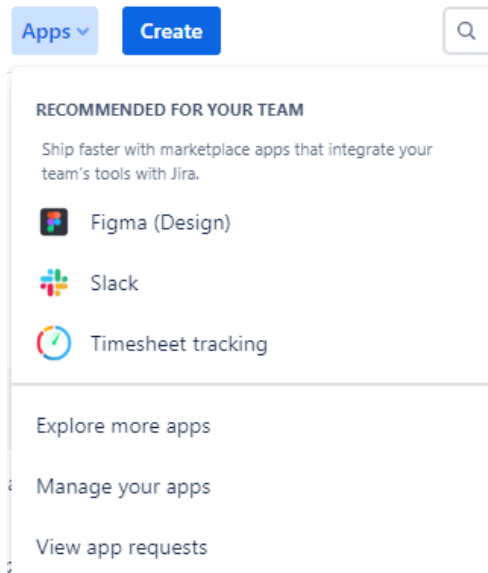
Слика 50 е пример како се повикуваат нови корисници на проектот. Им се испраќа покана на меил и потоа соодветно им се доделуваат привилегии за работа. Алатката е

поврзана со меил и за секој чекор направен на Џира (Jira) се добива известување на меил. Стига известување и до одговорниот на тој корисник.

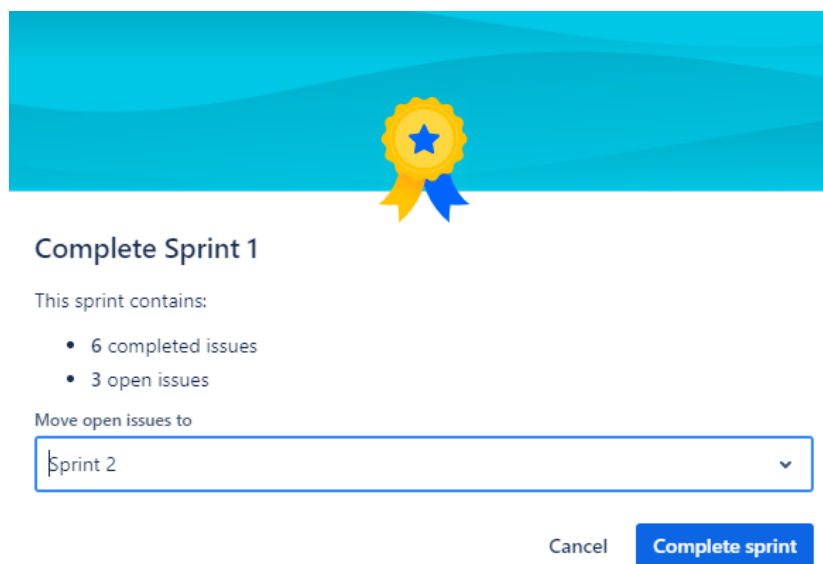
Слика 50: Додавање нови вработени на проектот

На слика 51 е прикажана опцијата што ја нуди алатката да се поврзе со други апликации, како на пример slack – социјална мрежа за комуникација и многу други.

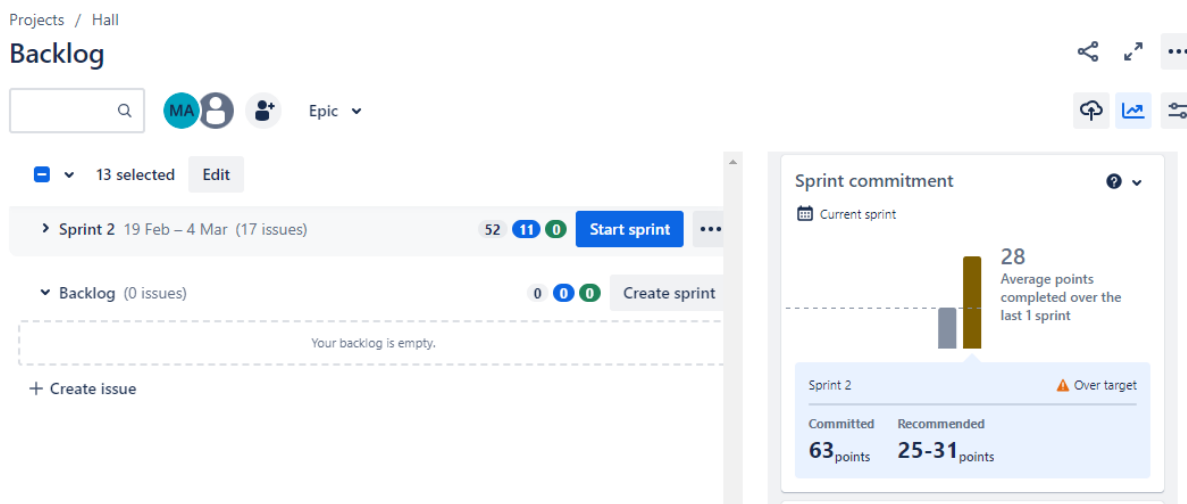

Слика 51: Поврзување на Џира (Jira) со други апликации

На слика 52 е прикажан начинот на кој ќе се заврши спринтот и преостанатата работа ќе се префрли во наредниот спринт, додека на слика 53 може да се види како изгледа почеток на спринтот 2.

Слика 52: Преместување на преостанатите работни задачи во следниот спринт

Слика 53: Почеток на следен спринт

6.2.4. Џира (Jira) во ИТ-индустријата

За да се провери употребата на Џира (Jira) во ИТ-индустријата спроведено е истражување во ИТ компании за тоа дали ја користат алатката и доколку ја користат колку имаат бенефит од употребата на алатката.

Се тргнува од претпоставката дека Џира (Jira) интензивно се користи во ИТ-индустријата. Таа е една од најпопуларните алатки за управување со проекти и за следење на соработката меѓу тимовите за развој на софтвер и ИТ професионалците. Алатката нуди флексибилност и поддршка за агилни методологиите, како што се Scrum и Канбан, и ја прават особено погодна за управување со проекти за развој на софтвер. Свкупно, нуди разновидност, приспособливите карактеристики и интеграциите на Џира (Jira) ја прават алатка за ИТ професионалци вклучени во развој на софтвер и управување со проекти. Тоа им помага на тимовите да останат организирани, ефективно да соработуваат и да испорачуваат висококвалитетни софтверски производи.

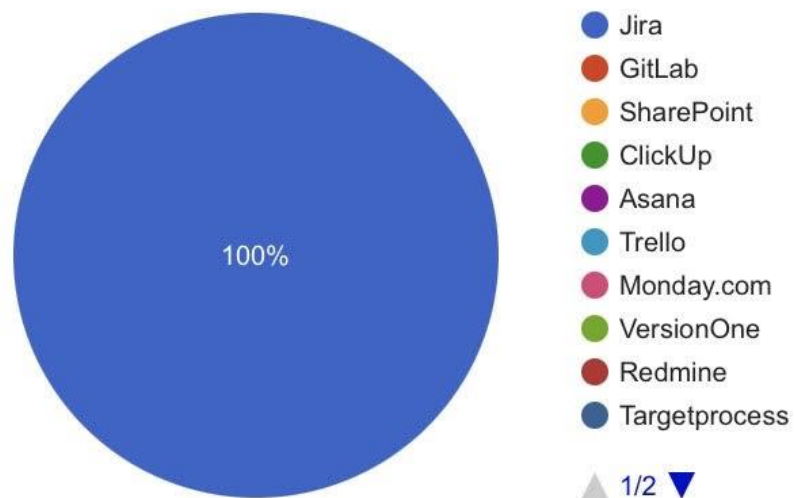
Анкетните прашања што се поставени во анонимната електронска анкета до ИТ компаниите:

1. Дали користите некоја од наведените алатки за организација на вашите работни задачи? (Jira, GitLab, SharePoint, ClickUp, Assana, Trello, Monday.com, VersionOne, Redmine, Targetprocess, Wrike, Zendesk, Zoho, не користам)
2. Доколку сте користеле и друга алатка, освен Џира (Jira), дали би ѝ дале предност на Џира (Jira) и поради што? (Да/не и отворено поле)
3. Доколку користите која било алатка, колку таа ви ја олеснува организацијата на работните задачи? (1-5; 1 — воопшто не се согласувам, 5 — целосно се согласувам)
4. Дали можете да работите без воопшто да користите некоја алатка за организација на работните задачи? (Да/не)
5. Која функционалност најмногу ја користите од алатката? (отворено поле)
6. Дали сите вработени ја користат алатката или само делот на менаџментот? (Да, сите/само менаџментот)
7. Дали генерирате извештаи преку алатката или ја користите само за организација на работните задачи? (Извештаи, организација, двете)

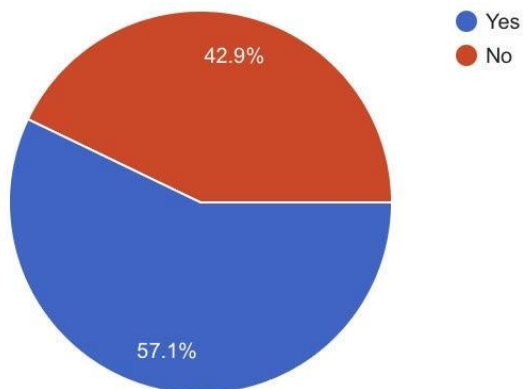
Анкетата е спроведена во ИТ компании со канцеларии во Македонија, Србија, Турција, Германија, Шведска. Вкупниот број на добиени одговори од вработените е 214.

6.2.4.1. Резултати добиени од спроведеното истражување

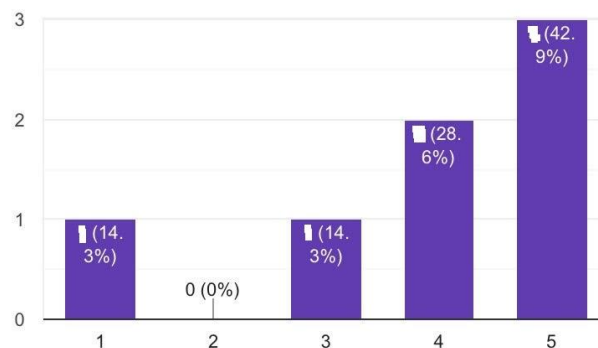
1. Дали користите некоја од наведените алатки за организација на вашите работни задачи?

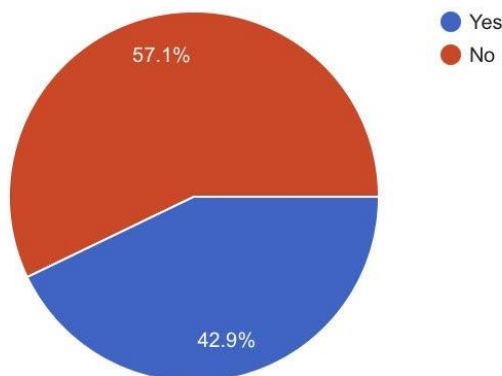
2. Доколку сте користеле и друга алатка, освен Џира (Jira), дали би и дале предност на Џира (Jira) и поради што?

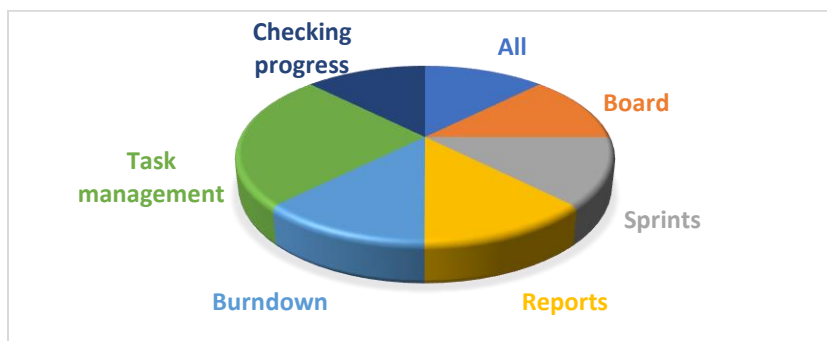
3. Доколку користите која било алатка, колку таа ви ја олеснува организацијата на работните задачи?

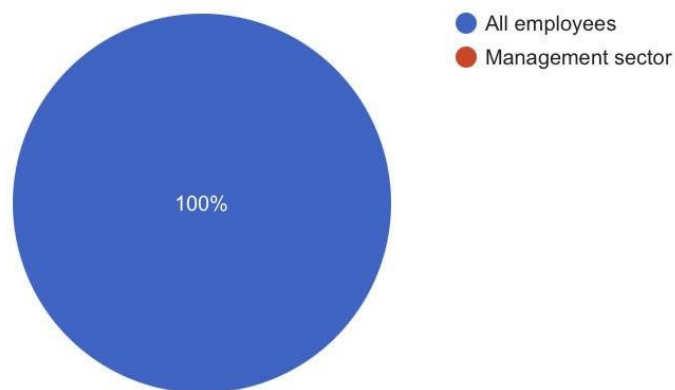
4. Дали можете да работите без воопшто да користите некоја алатка за организација на работните задачи?

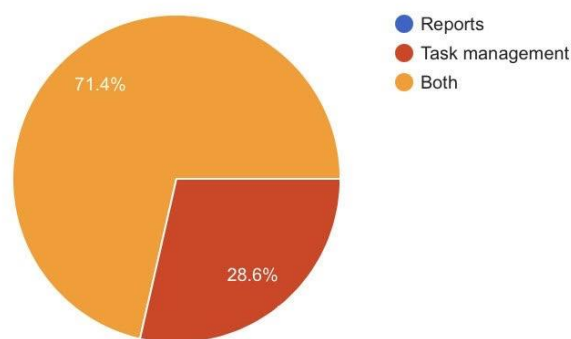
5. Која функционалност најмногу ја користите од алатката?

6. Дали сите вработени ја користат алатката или само делот на менаџментот?

7. Дали генерирате извештаи преку алатката или ја користите само за организација на работните задачи?

Спроведеното истражување во ИТ компаниите целосно ги потврди појдовните точки и ја оправда потребата од неговото спроведување. Сите анкетирани вработени ја користат Џира (Jira) како алатка за организација на работните задачи. Од нив 57,7 % би ѝ дале предност во однос на другите алатки, кои се користат за истата намена. Над 80 % од испитаниците се изјасниле дека алатката многу им го олеснува работењето и од нив 57,1 % сметаат дека воопшто не би можеле да работат без воопшто да користат некоја алатка за организација на работните задачи. Најчестите функционалности на алатката што ги користат испитаниците се: секојдневен преглед на таблата со работни задачи, извештаи, брндаун-шеми (burndown), микроменаџирање со работни задачи, следење на напредокот на работните процеси, а 16,7 % се изјасниле дека користат сè што нуди алатката како можност. Едногласно, односно 100 % се изјасниле дека сите вработени ја користат алатката, а не само менаџерскиот дел. 71,4 % се изјасниле дека ја користат алатката и за вадење извештаи и за

менаџирање со работни задачи, а 28,6 % ја користат алатката исклучиво за управување со работни задачи и процеси.

Џира (Jira) се издвојува како робусна алатка за управување со проекти, која значително придонесува за подобрување на ефикасноста на проектите. Приспособливите работни текови, поддршката за агилни методологиите и функциите за соработка во реално време го прават драгоцено богатство за различни индустрии.

6.2.5. Заклучок од истражувањето 2

- Со спроведеното истражување може да се заклучи дека Џира (Jira) е присутна во разни индустрии, иако најмногу се користи во ИТ-индустријата. Џира (Jira) може да се приспособи и за употреба во машинската индустрија. Резултатите го оправдаа истражувањето и потребата од спроведување на истражувањето. Машинската индустрија сè повеќе користи софтвер во своето работење, со што се обезбедува поголема оптимизација на работните процеси, забрзување и помало ниво на грешка. Сè повеќе има комуникација и поврзаност помеѓу машинската и ИТ-индустријата. Голем дел од софтверите што се изработуваат наоѓаат примена во машинската индустрија.
- Спроведената анкета во ИТ-индустријата за употреба на Џира (Jira), исто така, во целост ја оправда хипотезата, дека е секојдневно присутна алатка во софтверскиот свет. Барем еднаш вработените ја имаат користено во текот на работењето, а голем дел ја користат и сега активно. Алатката нуди огромна организација и оптимизација на работните задачи, уреден визуелен преглед на работните задачи, лесна е за употреба и нуди многу можности за детално и прегледно следење на работниот процес.

6.3. Истражување 3

Ова истражување се однесува на алокацијата (распределбата) на ресурсите во машинската и во ИТ-индустријата со примена на агилните методологии, со цел оптимизација на искористувањето на ресурсите. Тоа алокација се однесува на доделување работни задачи на вработените, на машините и на планирањето на буџетот за изработка на проектот.

Распределбата на ресурсите игра клучна улога во ефикасноста и во конкурентноста на компаниите од машинската индустрија. Во ова истражување се опфатени различните

стратегии што се употребуваат при распределбата на ресурсите во машинската индустрија, фокусирајќи се на човечките, на финансиските и на технолошките ресурси. Преку анализа на студии на случај и релевантна литература, во ова истражување се идентификувани клучните предизвици со кои се соочуваат компаниите во распределбата на ресурсите и предлог на потенцијални решенија за распределбата. Опфатени се и идните трендови и препораки за оптимизирање на распределбата на ресурсите во машинската индустрија.

Распределбата (алокацијата) на ресурсите во ИТ-индустријата е критичен аспект на управувањето со проекти, опфаќајќи ја распределбата на вработените, финансиите, времето, опремата и другите ресурси за ефикасно да се постигнат целите на проектот. Истражувањето опфаќа различни стратегии, предизвици и најдобри практики поврзани со распределбата на ресурсите во ИТ секторот. Врз основа на постоечката литература и на практични примери, истражувањето ги идентификува клучните фактори што влијаат на одлуките за распределба на ресурсите и нуди увид во оптимизирањето на искористувањето на ресурсите за подобрување на резултатите од проектот.

Машинската индустрија служи како столб на модерното производство, опфаќајќи широк спектар на сектори, како што се автомобилската индустрија, воздушната индустрија, електрониката и стоките за широка потрошувачка. Ефикасната распределба на ресурсите според состојбата е од суштинско значење за компаниите што работат во оваа индустрија да ги задоволат барањата за производство, да обезбедат квалитет на производот и да останат конкурентни на глобалниот пазар. Распределбата на ресурсите вклучува дистрибуција на различни ресурси, вклучувајќи човечки капитал, финансиски средства и технолошки способности за максимизирање на продуктивноста и профитабилноста.

За информатичката технологија (ИТ) ефективната распределба на ресурсите игра клучна улога во успехот на проектите. Со зголемената сложеност и обемот на ИТ проектите, организациите се соочуваат со значителни предизвици во ефикасното управување со нивните ресурси според состојбата за да ги исполнат целите на проектот, додека ги минимизираат трошоците и ја максимизираат продуктивноста. Ова истражување има за цел да истражува за сложеноста на распределбата на ресурсите според нивната состојба во ИТ-индустријата, испитувајќи ги употребените стратегии, предизвиците со кои се соочуваат и најдобрите практики усвоени за оптимизирање на искористувањето на ресурсите.

6.3.1. Алокација на ресурси во машинската индустрија

Самото алоцирање на соодветни ресурси не е едноставен процес и со себе носи голем број предизвици. Некои од предизвиците со кои се соочува машинската индустрија се:⁶⁴

- **Несигурност и нестабилност** — Машинската индустрија работи во динамично опкружување што се карактеризира со нестабилност на пазарот, менување на преференциите на потрошувачите и технолошки нарушувања. Несигурноста во предвидувањето на побарувачката и условите на пазарот поставуваат предизвици за одлуките за распределба на ресурсите, што доведува до неефикасност и неоптимални резултати.
- **Ограничувања на ресурсите** — Ограничената достапност на ресурси, како што се квалификувана работна сила, сировини и капитал, може да ја ограничи способноста на компаниите оптимално да ги распределуваат ресурсите. Конкурентните барања за ресурси низ различни проекти или одделенија може да резултираат со конфликти и компромиси, што налага потреба од одредување приоритети и одлуки при распределбата.
- **Комплексност на донесувањето одлуки** — Одлуките за распределба на ресурсите во машинската индустрија вклучуваат сложени компромиси помеѓу краткорочните цели за изведба и долгорочните стратешки цели. Урамнотежувањето на конкурентните приоритети додека се земаат предвид различните ограничувања и несигурности бара софистицирани процеси на донесување одлуки и аналитички алатки.

6.3.1.1. Алокација на вработени

Човечкиот капитал е еден од најкритичните ресурси во машинската индустрија. Ефективната распределба на квалификуваната работна сила е од суштинско значење за исполнување на целите на производството и за одржување на квалитетот на производот. Стратегиите, како што се планирање на работната сила, управување со таленти и програми за развој на вештини најчесто се користат од компаниите за да се оптимизира распределбата на човечките ресурси.⁶⁵

⁶⁴ Gupta, S., & Sharma, P. (2022). Decision-Making Models for Resource Allocation in Manufacturing Enterprises. *International Journal of Operations Research*, 40(1), 45-60.

⁶⁵ Smith, J. (2019). Strategic Human Resource Management in the Machine Industry. *Journal of Manufacturing Technology*, 15(2), 123-140.

Распределбата на човечките ресурси е критичен аспект на работењето во машинската индустрија, што влијае врз продуктивноста, на иновативноста и на севкупната конкурентност. Врз основа на релевантна литература и на студии на случај, истражувањето ја нагласува важноста на стратешкото планирање на работната сила, управувањето со таленти и развојот на вештини во оптимизирање на распределбата на човечките ресурси.

Машинската индустрија служи како камен-темелник на современото производство, опфаќајќи различни сектори, како што се автомобилската индустрија, воздушната индустрија, електрониката и машините. Човечкиот капитал го формира столбот на операциите во оваа индустрија, со квалификувани работници, кои ги поттикнуваат иновациите, ефикасноста и квалитетот на производите. Ефективната распределба на човечките ресурси е од суштинско значење за компаниите што работат во машинската индустрија да ги исполнат производните цели, да се приспособат на технолошкиот напредок и да одржуваат конкурентска предност на глобалниот пазар:⁶⁶

- **Стратешко планирање на работната сила** — Стратешкото планирање на работната сила вклучува усогласување на способностите на човечките ресурси со организациските цели и идните проекции на побарувачката. Компаниите во машинската индустрија ги анализираат барањата за работна сила врз основа на распоредот на производството, технолошкиот напредок и трендовите на пазарот за да обезбедат достапност на квалификувана работна сила кога и каде што е потребна. Со прогнозирање на празнините во вештините и имплементирање на стратегии за регрутирање, обука и задржување, компаниите можат да ја оптимизираат распределбата на човечките ресурси и да го ублажат недостигот од таленти.
- **Управување со таленти** — Управувањето со таленти опфаќа регрутирање, развој и задржување на квалификувани вработени за поддршка на организациските цели и поттикнување на културата на извонредност. Во машинската индустрија, практиките за управување со таленти, како што се вработувањата засновани на компетентност, управувањето со перформансите и програмите за развој на кариерата се клучни за идентификување и за негување на поединци со висок потенцијал. Со инвестирање во професионалниот раст и зајакнувањето на вработените, компаниите можат да ја подобрат продуктивноста, лојалноста и ангажираноста на работната сила, а со тоа да ги подобрат резултатите од распределбата на човечките ресурси.
- **Развој на вештини и обука** — Континуираниот развој на вештините и обуката се најважни во делот на машинската индустрија што брзо се развива, каде што технолошкиот напредок и барањата на пазарот предизвикуваат постојани промени. Компаниите им даваат приоритет на инвестициите во програмите за обука, сертификати и иницијативи за меѓуфункционални развојни иницијативи за да ги

⁶⁶ Jackson, S. E., & Ruderman, M. N. (2019). Diversity in Work Teams: Research Paradigms for a Changing Workplace. Washington, DC: American Psychological Association.

опремаат вработените со знаење и компетенции потребни за да успеат во своите улоги. Со поттикнување на културата на учење и иновации, компаниите можат да ги подобрат приспособливоста, еластичноста и ефективноста на вработените, на крајот оптимизирајќи ја распределбата на човечките ресурси и на перформансите.

Предизвици со кои се соочува менаџерот при распределба на работата на човечките ресурси, во согласност со нивната моментална состојба:⁶⁷

- **Недостиг на вештини и стекнување таленти:** Машинската индустрија се соочува со предизвици поврзани со недостиг на вештини и стекнување таленти, влошени од демографските промени, технолошките сложености и конкуренцијата за квалификувана работна сила. Регрутирањето и задржувањето на квалификувани вработени со специјализирани вештини, како што се инженерство, програмирање и техничка експертиза, претставуваат значителни предизвици за компаниите, што влијаат на распределбата на човечките ресурси и на оперативната ефикасност.
- **Различност и вклученост на работната сила:** Промовирањето на различноста и вклученоста на работната сила е од суштинско значење за создавање динамична и инклузивна култура на работното место, но, сепак, претставува предизвик во распределбата на човечките ресурси. Компаниите мора да се справат со културните разлики, со јазичните бариери и со предрасудите за ефективно да го искористат целосниот потенцијал на разновидна работна сила. Со имплементирање инклузивни практики за вработување, обуки за различностите и програми за менторство, компаниите можат да ги подобрат резултатите од распределбата на човечките ресурси и да поттикнат иновации и соработка.⁶⁸

Распределбата на човечките ресурси е критична детерминанта за успехот во машинската индустрија, обликувајќи ги организациските перформанси, иновациите и конкурентската предност. Со усвојување на стратешко планирање на работната сила, управување со таленти и практики за развој на вештини, компаниите можат да ги оптимизираат резултатите од распределбата на човечките ресурси и да се справат со предизвиците, како што се недостигот на вештини и различноста на работната сила.⁶⁹ Гледајќи напред, континуираното инвестирање во развојот и зајакнувањето на вработените ќе биде од суштинско значење за одржување на оперативната извонредност и поттикнување на идниот раст во машинската индустрија.

⁶⁷ Cascio, W. F. (2020). *Managing Human Resources: Productivity, Quality of Work Life, Profits*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

⁶⁸ Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B., & Wright, P. M. (2021). *Human Resource Management: Gaining a Competitive Advantage*. Boston, MA: McGraw-Hill Education.

⁶⁹ Becker, B. E., & Huselid, M. A. (2022). Strategic Human Resources Management: Where Do We Go From Here? *Journal of Management*, 28(6), 935-952.

6.3.1.2. Алокација на машини

Со брзиот напредок во технологијата, компаниите во машинската индустрија мора ефективно да ги распределат ресурсите за усвојување и интегрирање на новите технологии во своите операции. Ова вклучува инвестиции во истражување и развој, стекнување технологија и управување со иновации. Стратешките партнерства и соработките со технолошките провајдери се, исто така, клучни за пристап до врвни способности и заземање место пред конкурентите.⁷⁰

Распределбата на технолошките ресурси е критичен аспект на конкурентноста и на иновативноста во машинската индустрија. Во ова истражување се испитани различни стратегии за ефективно распределување на технолошките ресурси, вклучувајќи инвестиции за истражување и развој, стекнување технологија и управување со иновации.

Машинската индустрија се карактеризира со брзи технолошки достигнувања, поттикнување на иновациите и обликување конкурентна динамика. Технолошките ресурси, вклучувајќи ги истражувачките способности, интелектуалната сопственост и инфраструктурата, се од суштинско значење за компаниите во оваа индустрија да развијат нови производи, да ги подобрат процесите и да останат пред конкурентите. Ефективната распределба на технолошките ресурси е затоа најважна за постигнување стратешки цели и одржување на долгорочен раст во машинската индустрија.⁷¹

Стратегии за технолошко алоцирање на ресурсите:⁷²

- **Инвестиции во истражување и развој (R&D):** Инвестициите во R&D се основаат на распределбата на технолошките ресурси во машинската индустрија, овозможувајќи им на компаниите да иновираат и да развиваат нови технологии, производи и процеси. Компаниите распределуваат ресурси за внатрешни напори за истражување и развој, за партнерства за соработка во истражувањето и отворени иновативни иницијативи за поттикнување на технолошкиот напредок и за одржување на конкурентната предност. Со приоритизирање на инвестициите во истражувањето и развојот врз основа на трендовите на пазарот, потребите на клиентите и технолошката изводливост, компаниите можат да ја оптимизираат распределбата на ресурсите и да ги подобрат резултатите од иновациите.

⁷⁰ Brown, M., & Johnson, R. (2021). Technology Innovation and Resource Allocation in the Machine Industry. *Journal of Technology Management*, 35(3), 321-336.

⁷¹ Rothaermel, F. T. (2022). *Strategic Management: Concepts and Cases*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

⁷² Teece, D. J. (2018). Profiting from Innovation in the Digital Economy: Enabling Technologies, Standards, and Licensing Models in the Wireless World. *Research Policy*, 47(8), 1367-1387.

- **Стекнување и интеграција на технологијата:** Стекнувањето технологија игра клучна улога во дополнувањето на внатрешните напори за истражување и развој и во пристапот до надворешните способности и експертиза. Компаниите во машинската индустрија инвестираат во спојувања и преземања (M&A), договори за лиценцирање и технолошки партнерства за да стекнат иновативни технологии, интелектуална сопственост и таленти. Ефективната интеграција на стекнатите технологии во постојните операции бара стратешко планирање, распределба на ресурсите и организациско усогласување за да се реализираат синергии и да се максимизира создавањето вредност.
- **Управување со иновации:** Управувањето со иновациите ги опфаќа процесите и практиките за генерирање, за евалуација и за комерцијализација на нови идеи и технологии. Компаниите распоредуваат рамки за управување со иновации, како што се моделите на сцената, методологиите за размислување на дизајнот и пристапите за агилен развој, за да се насочат иновативните процеси и ефикасно да се распределат ресурсите. Со поттикнување култура на иновации, соработка и експериментирање, компаниите можат ефективно да ги користат технолошките ресурси за да поттикнат одржлив раст и конкурентна предност.

Предизвици при технолошка алокација на ресурси.⁷³

- **Технолошка сложеност и несигурност:** Машинската индустрија работи во динамично опкружување кое се карактеризира со брзи технолошки промени, нестабилност на пазарот и барања на клиентите, кои се развиваат. Несигурноста околу новите технологии, регулаторниот развој и конкурентната динамика претставуваат предизвици за компаниите во ефективното распределување на технолошките ресурси. Компаниите мора да се справат со технолошката комплексност и неизвесноста преку стратешки предвидувања, управување со ризик и адаптивни стратегии за распределба на ресурсите.
- **Ограничувања на ресурси и компромиси:** Ограничената достапност на ресурси, како што се финансискиот капитал, техничката експертиза и време, може да ја ограничи способноста на компаниите да инвестираат во технолошки иновации. Конкурентните приоритети и размената на ресурси во различни проекти или деловни единици може да доведат до неоптимални одлуки за распределба на ресурсите. Компаниите мора да дадат приоритет на распределбата на ресурсите врз основа на стратешките цели, размислувањата за враќање на инвестицијата (ROI) и ограничувањата на ресурсите за да го максимизираат создавањето вредност и да ги ублажат ризиците.

⁷³ Chesbrough, H. (2020). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston, MA: Harvard Business Review Press.

Распределбата на технолошките ресурси е клучен двигател на конкурентноста и на иновациите во машинската индустрија. Со усвојување стратешки пристапи за инвестиции во истражување и развој, стекнување технологија и управување со иновации, компаниите можат да ја оптимизираат распределбата на ресурсите и да профитираат од новите можности. Сепак, предизвиците, како што се технолошката сложеност, несигурноста и ограничувањата на ресурси бараат проактивно управување и адаптивни стратегии.⁷⁴ Гледајќи напред, компаниите мора да ги прифатат новите технологии, да ја поттикнуваат соработката и да ја негуваат културата на иновации за да се справат со прекините и да отклучат нови можности за раст во развојот на полето на машинската индустрија.

6.3.1.3. Алокација на финансиски ресурси

Финансиските ресурси играат клучна улога во одржувањето на операциите и во поттикнувањето на растот во машинската индустрија. Компаниите користат буџетирање, анализа на инвестиции и техники за управување со трошоците за ефикасно да ги распределат финансиските ресурси. Освен тоа, одлуките за распределба на капиталот, како што се инвестициите во нова технологија или проширувањето на производствените капацитети, значително влијаат на долгорочната конкурентност.⁷⁵

6.3.2. Практично истражување во компанија од машинската индустрија

За потребите на ова истражување воспоставена е соработка со компанија од машинската индустрија, поточно со ФАКОМ АД Скопје. Анализирани се начинот на кој компанијата врши алокација на вработените и на машините за потребите на одреден проект.

Досегашната организација на работата во компанијата е објаснета детално во истражување број 2. Во ова истражување е опфатен начинот на кој вршат алокација на ресурсите и колку временски го естимираат работниот процес.

⁷⁴ Laursen, K., & Salter, A. (2021). Open for Innovation: The Role of Openness in Explaining Innovation Performance Among U.K. Manufacturing Firms. *Strategic Management Journal*, 27(2), 131-150.

⁷⁵ Jones, A., & Wang, L. (2020). Financial Resource Allocation Strategies for Manufacturing Firms. *International Journal of Production Economics*, 25(4), 567-582.

6.3.2.1. Алокација на ресурси и временска естимација за изработка на хала од 500 m²

Проектната задача се испраќа до **секторот за проектирање** каде што по разгледување на задачата започнува процесот на статистичка пресметка на задачата. Проектот се исцртува во програмот Текла со делот **structures detailing** каде што објектот може да се прикаже во 3Д-приказ. Понатаму се изработува и во делот со **general drawing**. Се одредува кои завртки и материјали ќе се користат. Откако ќе се заврши со пресметките, моделирањето и креирањето на цртежите, се креира **проектот** и се испраќа до нарачателот да го провери и да го потврди.

По добиена потврда се одредува количината на материјали која треба да биде употребена, и се започнува со **assembly drawing** цртање. Потоа се креира сингл **single part drawing**, односно единечни цртежи од досега изработеното. Се креира документација и верификација на документацијата од задолжени технолози, при што може да побараат дополнително објаснување или директно одобрување за продолжување на процесот. Овој дел од работата се доделува на тим од тројца искусни вработени штом ќе бидат слободни. За оваа побарана хала времето за изработка во овој сектор со формираниот тим е 7-10 работни дена, односно 168-240 работни часа.

Изработениот дел се испраќа до тимот за контрола со вклучени тројца технолози, кои треба за 5-7 работни дена, односно 120-168 работни часа, да извршат проверка на сработеното и да дадат потврда за понатамошниот тек на проектот или да го вратат на доработка или корекција во претходниот сектор.

Досега сработените цртежи се препраќаат кон **ИТ секторот** за да ги изработи преку посебен софтвер, за да може да се пуштат деловите на машините за кроење и подготовка на материјалот. За овој дел се одредува времетраење од 2-3 работни дена со тим од 3-4 вработени, односно 48-96 работни часа. Деловите се носат во **производствениот сектор** каде што секој нацртан дел се става на соодветна машина и започнува процесот на производство. Овој процес трае 2-3 работни дена со полн капацитет на сите машини. Откако ќе се изработат сите делови, како столбови, носачи и слично, деловите се проверуваат од **контролата на производство**, пред да продолжи со понатамошен процес. Контролата ја вршат двајца контролори во рок од 5 работни дена или 80 работни часа.

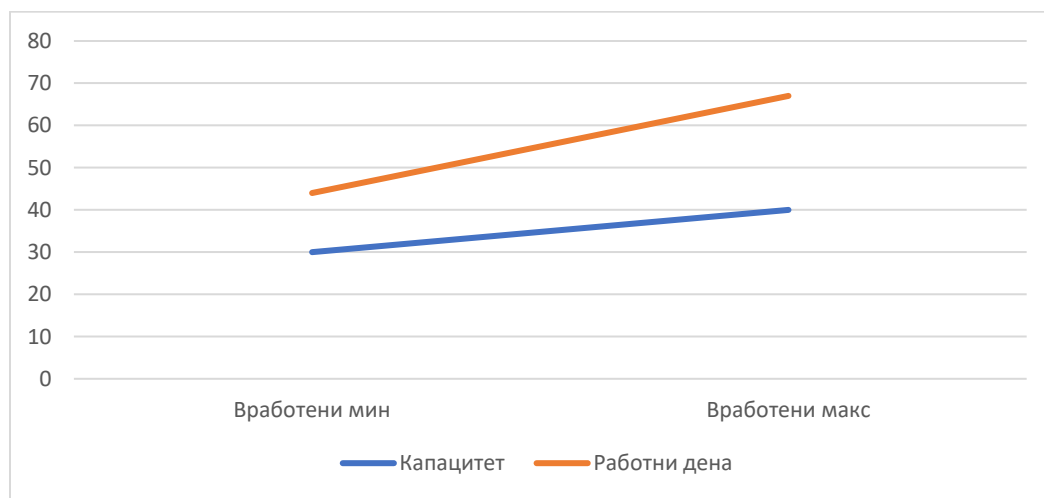
Изработените делови се препраќаат на линијата за **заварување** каде што се заваруваат елементите. Се заварува од двајца заварувачи за 1-3 работни дена, односно од 16-48 работни часа. Согласно цртежите и во овој дел проверка врши **контролата на заварување**. Контролата се завршува од страна на еден контролор во рок од 1-2 часа. Изработените делови се испраќаат во делот за **чистење од корозија**, посебни комори за таа намена. Процесот трае од 1-3 часа со тим од 4-5 вработени. Откако ќе се заврши со тој дел,

се врши **потпишување** на деловите на конструкцијата. Ова го работи еден вработен во рок од неколку часа или еден работен ден. Секој дел се испраќа во соодветна комора за **фарбање**. Ова е линиски процес со тим од 3-5 вработени во времетраење од 3-5 работни дена или 72-200 работни часа. Во секој погон работата ја надгледува одговорниот на тој погон.

Произведените делови се ставаат во **камион** и се носат на **градилиште** кое е наменето за поставување на објектот, пропратени со одредена група на вработени и дигалки со чија помош ќе се постави објектот. Процесот на монтажа го вршат 5 монтажери и 2 дигалки. Откако ќе се заврши со поставување на челичната конструкција, се поставува фасада и кров, односно се местат панели. Се монтираат олуци, останата потребни делови, врата и прозорци. Овој дел од работата зависи од повеќе фактори, како што се временски услови, капацитет на вработени итн, но се предвидува дека треба да се заврши во рок од 20-30 работни дена со тим од 5 вработени, односно 800-1200 работни часа.

Целиот проект за изработка на хала од 500 м² се проценува во времетраење од 44-67 работни дена, односно 1209-2059 работни часа, со капацитет од 30 вработени соодветно поделени по сектори, сите машини во производство (тоа зависи од потребните делови за халата), 2 дигалки.

Во продолжение на дијаграм 1 е прикажан соодносот помеѓу минималниот и максималниот капацитет на погоре разработениот проект за хала.

Слика 54: Сооднос на минималниот и максималниот капацитет за проектот

6.3.3. Алокација на ресурси во ИТ-индустријата

Распределбата на ресурсите во ИТ-индустријата вклучува распределба на човечкиот капитал, на финансиските ресурси, на опремата и на времето низ различни проекти и задачи. Вообичаено се користат неколку стратегии за да се олесни ефективната распределба на ресурсите, а тоа се:⁷⁶

1. Планирање на капацитетот: предвидување на потребите за ресурсите врз основа на барањата на проектот и нивното усогласување со расположливиот капацитет за да се обезбеди оптимално искористување.⁷⁷
2. Распределба врз основа на приоритетите: Доделување ресурси врз основа на приоритетите на проектот, на критичноста и на стратешкото значење за организацијата.
3. Здружување на ресурсите: Создавање централизирани базени на ресурси, кои можат динамично да се распределат на различни проекти врз основа на побарувачката.
4. Агилни методологии: Прифаќање агилни принципи, како што се адаптивно планирање и итеративен развој за да се овозможи флексибилна распределба на ресурсите како одговор на променливите барања на проектот.
5. Израмнување на ресурсите: Ублажување на искористеноста на ресурсите низ проектите за да се спречи прераспределба или недоволно искористување на ресурсите, со што се оптимизира продуктивноста.⁷⁸

И покрај усвојувањето на различните стратегии за алокација на ресурсите според состојбата, распределбата на ресурсите во ИТ-индустријата е полна со предизвици, како што се:⁷⁹

- **Конфликти на ресурсите**: Конкурентни барања за оскудни ресурси што доведуваат до конфликти и дилеми за приоритизација.⁸⁰
- **Неизвесни барања**: Тешкотии во прецизното проценување на потребите за ресурси поради развојот на опсегот на проектот и промената на потребите на засегнатите страни.

⁷⁶ A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) – Sixth Edition. Project Management Institute, 2017.

⁷⁷ Cohn, M. (2005). Agile estimating and planning. Pearson Education.

⁷⁸ Kerzner, H. (2017). Project management: A systems approach to planning, scheduling, and controlling. John Wiley & Sons.

⁷⁹ Boehm, B., & Papaccio, P. (1988). Understanding and controlling software costs. IEEE Transactions on Software Engineering, 14(10), 1462-1477.

⁸⁰ PMI. (2017). PMI's Pulse of the Profession®: Success rates rise: Transforming the high cost of low performance. Project Management Institute.

- **Неусогласеност на вештините:** Распределба на ресурсите со неусогласени вештини на задачите, што доведува до неефикасност и доцнење.
- **Буџетски ограничувања:** Ограничени финансиски ресурси што ја ограничуваат распределбата на соодветен персонал и инфраструктура за проектите.
- **Комуникациски бариери:** Несоодветна комуникација и соработка меѓу проектните тимови, што ја попречува ефективната координација на ресурсите.

На пример, една компанија за развој на софтвер, која има задача да извршува повеќе проекти истовремено за да оптимизира распределбата на ресурсите, усвојува агилни методологии, користејќи вкрстено функционални тимови и итеративни развојни циклуси. Преку планирање на капацитетот и израмнување на ресурсите, компанијата гарантира дека ресурсите се распределуваат врз основа на приоритетите на проектот и достапните капацитети, спречувајќи пренамена и недоволна искористеност. Сепак, предизвиците се јавуваат кога се појавуваат конфликтни рокови на проектот и неизвесни барања, што бара од компанијата динамично да ги приспособи своите стратегии за распределба на ресурсите.⁸¹

6.3.3.1. Алокација на вработени

Распределбата на соодветни вработени на проекти во ИТ-индустријата е од клучно значење за успехот на проектот и за организациската ефикасност. Врз основа на постоечката литература и практични примери, во дисертацијата се разгледани клучните фактори што влијаат на одлуките за распределба на вработените и увид во оптимизирање на искористеноста на вработените за да се максимизираат резултатите од проектот.

Во динамичното и брзо опкружување на индустријата за информатичка технологија (ИТ), распределбата на вистинските вработени на проектите е од суштинско значење за ефикасно постигнување на целите на проектот. Процесот на распределба на вработените вклучува усогласување на вештините, стручноста и достапноста на вработените со барањата на конкретни проекти. Истражени се стратегиите и најдобрите практики за оптимизирање на распределбата на вработените во ИТ компаниите, земајќи ги предвид факторите, како што се вештините, искуството, обемот на работа и приоритетите на проектот.

Некои од факторите што влијаат на распределбата на вработените во ИТ проекти се: **вештини и експертиза**, односно усогласување на техничките вештини, знаењето и

⁸¹ Leung, H., & Ngai, E. W. (2014). Measuring the efficiency and effectiveness of IT governance in large enterprises: A case study of a Chinese securities and futures brokerage firm. *Information & Management*, 51(2), 225-237.

искуството на вработените со барањата на проектот; **достапност** — земајќи ги предвид достапноста и обемот на работа на вработените за да се осигура дека тие можат да посветат доволно време и напор за проектот; **проектни барања** — усогласување на компетенциите на вработените со специфичните потреби и со целите на проектот; **динамика на тимот** балансирање на составот и динамиката на тимот за да се поттикне соработката и синергијата меѓу членовите на тимот; **развој на кариерата** — обезбедување можности за вработените да развијат нови вештини и искуства преку проектните задачи.⁸²

За да се оптимизира распределбата на вработените за ИТ проекти, организациите можат да ги имплементираат следните стратегии:⁸³

- Усогласување на вештините: користење матрици на вештини и проценки на компетентност за да се идентификуваат најсоодветните вработени за секој проект.
- Здружување на ресурсите: создавање централизиран базен на ресурси на кои проектните менаџери можат да се потпираат врз основа на потребите на проектот.
- Вкрстена обука: инвестирање во програми за вкрстени обуки за подобрување на разновидноста и приспособливоста на вработените во различни проекти.
- Континуирано следење: редовно следење на обемот на работа, на перформансите и на развојот на вештините на вработените за да се донесат информирани одлуки за распределба.
- Флексибилност и приспособливост: одржување на флексибилноста во распределбата на ресурсите за да се приспособат на променливите проектни барања и на приоритетите.

Пример, кога компанија за развој на софтвер има задача да развие нова мобилна апликација и да обезбеди ресурси за тоа, треба да ги спроведе следните активности. За да се распределат соодветни вработени во проектот, компанијата спроведува темелна процена на вештините, на искуството и на состојбата на вработените. Врз основа на барањата на проектот, компанијата избира меѓуфункционален тим, кој се состои од развивачи на софтвер, дизајнери на UI/UX и инженери за обезбедување квалитет со соодветна експертиза. Во текот на животниот циклус на проектот, компанијата континуирано ги следи перформансите на тимот и ја приспособува распределбата на ресурсите по потреба за да обезбеди успех на проектот.

Правилната распределба на вработените за ИТ проекти е од суштинско значење за постигнување на целите на еден проект и за максимизирање на организациската ефикасност. Со разгледување на факторите, како што се вештините, состојбата и

⁸² Kerzner, H. (2017). Project management: A systems approach to planning, scheduling, and controlling. John Wiley & Sons.

⁸³ Shtub, A., Bard, J. F., & Globerson, S. (2019). Project management: Processes, methodologies, and economics (4th ed.). Prentice Hall.

проектните барања, организациите можат да донесат одлуки за распределба и да градат проектни тимови со високи перформанси. Спроведувањето на стратегии, како што се усогласување на вештините, здружување на ресурсите и вкрстена обука може да им помогне на организациите да ја подобрат искористеноста на вработените и приспособливоста низ проектите. Ефективната распределба на вработените придонесува за успехот на ИТ проектите и поттикнува култура на континуирано учење и развој во организацијата.

6.3.3.2 Алокација на опрема

Распределбата на соодветна опрема за ИТ проекти е од суштинско значење за обезбедување на ефикасно извршување на проектот и постигнување на посакуваните резултати. Во продолжение се прикажани стратегиите и размислувањата за распределба на опремата во ИТ компаниите. Разгледани се клучните фактори што влијаат на одлуките за распределба на опремата и направен е увид за максимизирање на ефективността на користењето на опремата во ИТ проектите.⁸⁴

Неколку фактори влијаат на распределбата на опремата за ИТ проекти:⁸⁵

- **барања за проектот:** разбирање на специфичните потреби и на техничките барања на проектот, вклучувајќи спецификации за хардвер и софтвер;
- **технолошки трендови:** ажурност со најновите технолошки трендови и напредок за да се осигура дека доделената опрема е релевантна и ефикасна;
- **буџетски ограничувања:** земајќи ги предвид буџетските ограничувања и економичноста при набавка и распределба на опрема за проекти;
- **приспособливост:** предвидување на идните барања за приспособливост на проектот и обезбедување доделената опрема да може да се приспособи на растот и на проширувањето;
- **достапност и пристапност:** обезбедување доделената опрема да биде лесно достапна и пристапна за проектните тимови кога е потребно.

За да се оптимизира распределбата на опремата за ИТ проекти, организациите можат да ги имплементираат следните стратегии:

- процена на потребите: спроведување темелна процена на проектните барања за да се одреди типот и количината на потребната опрема;
- стандардизација: стандардизирање на конфигурациите и спецификациите на опремата за да се насочат процесите на набавка и распоредување;

⁸⁴ Turner, J. R., & Müller, R. (2005). The project manager's leadership style as a success factor on projects: A literature review. *Project Management Journal*, 36(2), 49-61.

⁸⁵ McConnell, S. (2006). *Software project survival guide*. Microsoft Press.

- здружување ресурси: создавање централизирани базени на опрема што може да се дели и динамично да се распределува врз основа на барањата на проектот;
- управување со животниот циклус: спроведување ефективни практики за управување со животниот циклус за да се обезбеди навремена замена и надградба на опремата по потреба;
- соработка со продавачите: воспоставување партнерства со продавачите на опрема за да се искористи нивната експертиза и пристап до најсовремените технологии.

На пример, доколку треба да се алоцира соодветна опрема за проект за развој на софтвер, кој бара компјутерски ресурси со високи перформанси за извршување сложени симулации и тестови, треба да се спроведат следните активности. За да се одвои соодветна опрема за овој проект, доколку веќе компанијата не располага со потребната опрема или со дел од неа, потребно е компанијата да спроведе процена на потребите и да соработува со продавач специјализиран за компјутерски решенија со високи перформанси. Врз основа на проектните барања и на буџетските ограничувања, компанијата набавува кластер од сервери опремени со напредни процесори и доволен капацитет на меморија. Во текот на животниот циклус на проектот, компанијата го следи користењето на опремата и приспособливоста, осигурувајќи дека доделените ресурси ги задоволуваат потребите на проектот што се развиваат.

Ефективната распределба на опремата е многу важна за успехот на ИТ проектите, овозможувајќи им на организациите да ги користат вистинските алатки и технологии за ефикасно да ги постигнат целите на проектот. Со разгледување на факторите, како што се барањата на проектот, технолошките трендови, буџетските ограничувања и приспособливоста, организациите можат да донесат информирани одлуки во врска со распределбата на опремата.⁸⁶ Спроведувањето стратегии, како што се процена на потребите, стандардизација, здружување на ресурсите, управување со животниот циклус и соработка со продавачите може да помогне да се оптимизира користењето на опремата и да се зголеми ефективната на ИТ проектите. Проактивната и стратешката распределба на опремата придонесува за подобрени резултати од проектот, зголемена продуктивност и зголемена конкурентност во ИТ-индустријата.

6.3.3.3. Алокација на финансиски ресурси

Финансиските ресурси се многу важни за да може да се обезбеди потребната опрема и да се платат вработените за да може кој било проект да се отпочне. Најчесто наплатата оди по договор со клиентската страна и се практикува на крајот на секој месец или на секој квартал. По договор може да се реализира и однапред, што е многу поретко. Компаниите

⁸⁶ Vukomanovic, M., Blagojevic, M., & Sajfert, Z. (2014). Project team performance as a complex system: A case study of an IT company. *Engineering Management Journal*, 26(2), 3-12.

изработуваат планови за буџетирање, анализа на инвестиции и техники за управување со трошоците за ефикасно да ги распределат финансиските ресурси.

6.3.4. Практично истражување во компанија од ИТ-индустријата

Практичното истражување е спроведено во Сивус — софтверската компанија, која има свои канцеларии во Македонија, Србија, Шведска и Турција. Начинот на алокација на ресурси во рамки на компанијата се спроведува на неколку начини, во зависност од потребите на проектот.

Под претпоставка дека компанијата веќе располага со сите потребни ресурси, проектот се доделува на веќе постоен тим, на пример, тим составен од проектен менаџер, софтверски инженери и тестери, или формира соодветен тим. Во зависност од типот на проектот се формира тим со соодветни профили на вработени и нивен сениоритет, како и соодветна опрема потребна за проектот. Прво се проверува состојбата на потребните ресурси, на вработените и нивната опрема. Откако ќе се потврди дека вработените се слободни да бидат алоцирани на новиот проект, се проверува и нивната опрема: дали нивниот службен лаптоп е во соодветна состојба како што е потребно за проектот, дали може да ги прифати сите верзии на инсталации на алатките што се потребни и дали е потребна некоја дополнителна опрема. Најчесто, се менуваат одредени делови од компјутерите за да бидат приспособени за работа или му се доделува нов компјутер на вработениот.

6.3.4.1. Изработка на банкарски систем за електронско плаќање

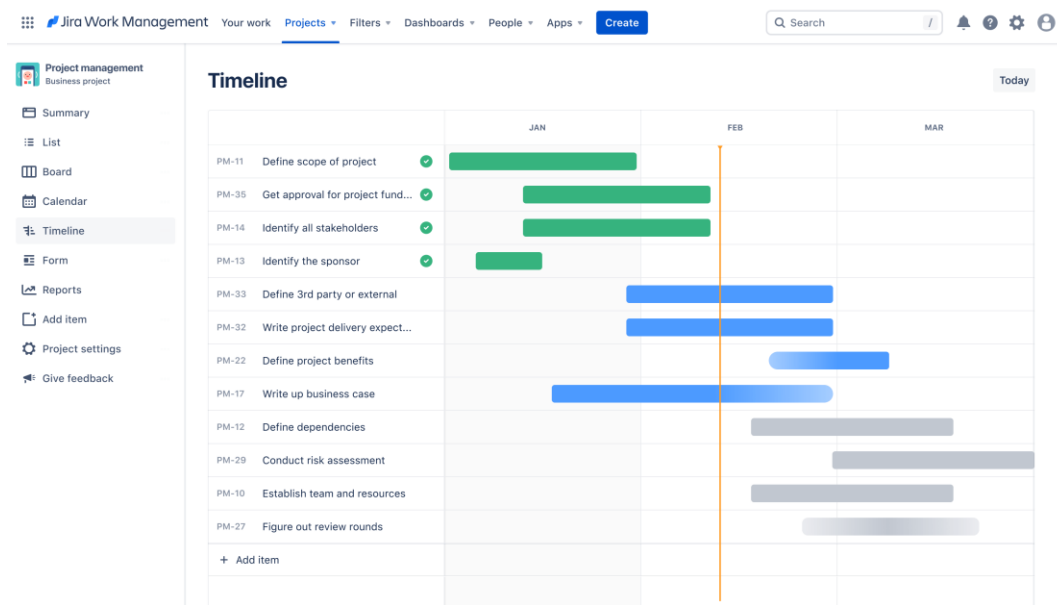
По прифаќање на веќе изработеното предлог-решение од страна на компанијата и по усогласувањето на двете страни и поставувањето на буџетски рамки, за потребите на овој проект се формира тим од десет члена. Од кои еден е проектен менаџер/скрам мастер, еден технички тим лидер, тројца сениор софтверски инженери, двајца интермидиет (mid) софтвер инженери, двајца сениор тестери, еден бизнис аналит. Со сите профили веќе располага компанијата, се утврдува само почеток на проектот. Се проверува состојбата на опремата со која располагаат вработените и на дел од нив им се доделуваат нови компјутери со соодветни верзии на алатките што им се неопходни за изработка на проектот.

Проектот се изработува во Java спринг-програмски јазик (Java Spring), се користи Ес-кју-ел (SQL) база на податоци и автоматско тестирање. Се доделуваат и четири сервери на кои треба да се постави изработената апликација, но тие ќе бидат закупени при крајот на

проектот. Проектот го започнува иницијално проектниот менаџер, бизнис-аналистот и техничкиот тим-лидер. Креираат работни задачи по Scrum и го прават проектното планирање на глобално ниво. Целиот проект треба да е во времетраење од една година. Материјата што е неопходна да се изработи, се дели на епици, како поголеми логички целини, а секој од нив содржи соодветни работни задачи. Се врши приоритизација на работните задачи и во оваа фаза најмногу се комуницира со клиентската страна, доколку има прашања да се разјаснат. За тоа време другите членови на тимот работат на други проекти. Откако ќе заврши планирањето, целиот тим се вклучува во работата.

Секоја од работните задачи соодветно се естимира во времетраење не повеќе од две недели, доколку е поголема задача, се дели на помали задачи. Тимот работи по Scrum-фрејмворк (Scrum framework), тоа значи дека секој ден имаат дневни состаноци, на две недели прават планирање за идните две недели и преглед на сработеното во изминатите две недели и го мерат задоволството на членовите во тимот и даваат предлог што би можеле да сменат доколку не се сите доволно продуктивни и задоволни во рамките на својот тим. По договор, на секој преглед на сработеното може да се вклучи и клиентот. Во согласност со природата на проектот најлесно и најтемелно се следат промените на овој принцип на работа и поради тоа е глобално усвоен. Проектниот план е прикажан на слика 55, во времетраење од јануари до март.

За времетраење на проектот можно е да дојде до промени на ресурсите од најразлични причини: да се замени некој од вработените, што би довело до мало успорување на проектот додека да се вклопи новиот ресурс, или можно е да дојде до оштетување на опремата или до намалување на нејзините перформанси и во тој случај се врши промена на одредени делови или на цели машини.

Слика 55: Проектен план

6.3.5. Споредба на алокацијата на ресурси во машинската и во ИТ-индустријата

Распределбата на ресурсите е критичен аспект и за секторите за информатичката технологија (ИТ) и за машинската индустрија, каде што ефикасната распределба може значително да влијае врз продуктивноста, на иновативноста и на севкупниот успех. Во претходните точки се разработени практиките за распределба на ресурсите во овие две индустрии, истакнувајќи ги нивните сличности, разликите, предностите и недостатоците. Потпирајќи се на постоечката литература, студии на случај и практични увиди, во докторската дисертација е прикажана сеопфатна анализа на стратегиите за распределба на ресурси во ИТ и во машинската индустрија, расветлувајќи ги предизвиците и можностите со кои се соочуваат организациите при оптимизирање на распределбата на ресурсите за одржлив раст.

Распределбата на ресурси е процес на дистрибуција на ресурсите, вклучувајќи финансиски, човечки и технолошки ресурси, меѓу различни активности или проекти во рамките на една организација. Во динамичниот и конкурентен пејзаж на современите индустрии, ефективната распределба на ресурсите игра клучна улога во постигнувањето на организациските цели, во подобрувањето на ефикасноста и во одржувањето на конкурентната предност.

ИТ-индустријата опфаќа широк опсег на бизниси вклучени во развојот, имплементацијата и управувањето со компјутерски системи, софтверски апликации и информациски мрежи. Од друга страна, машинската индустрија вклучува производство и распоредување на машини и опрема што се користат во различни сектори, како што се производството, градежништвото, рударството, земјоделството и транспортот.

И покрај нивните разлики во природата и во работењето, и двете индустрии во голема мера се потпираат на оптимизирана распределба на ресурсите за поттикнување на иновациите, задоволување на барањата на пазарот и максимизирање на повратот од инвестицијата. Во продолжение се прикажани и соодветни предности, недостатоци и потенцијални области за подобрување во двете индустрии.

Во ИТ-индустријата, распределбата на ресурсите често се базира на распределбата на финансискиот капитал, на квалификуваната работна сила и на технолошката инфраструктура за поддршка на проекти за развој на софтвер, ИТ-услуги и активности за одржување. Агилните методологии, како што се Scrum и Канбан, вообичаено се користат за да се олеснат итеративните развојни циклуси и флексибилната распределба на ресурсите врз основа на барањата на проектот кои се развиваат.

Предности на алокацијата на ресурси во ИТ-индустријата се:⁸⁷

- **Флексибилност:** агилните методологии овозможуваат адаптивна распределба на ресурсите, овозможувајќи им на тимовите брзо да одговорат на променливите приоритети и динамиката на пазарот.
- **Иновации:** со распределба на ресурсите за иницијативи за истражување и развој, ИТ-компаниите можат да ги поттикнат иновациите и да останат пред конкурентите.
- **Приспособливост:** технологиите за пресметување во облак и виртуелизација овозможуваат скалабилна распределба на ресурсите, дозволувајќи им на ИТ фирмите да ги приспособат компјутерските ресурси врз основа на флукуациите на побарувачката.

Недостатоци на алокацијата на ресурси во ИТ-индустријата се:

- **Фрагментација:** лошо управувана распределба на ресурсите може да доведе до фрагментација на напорите и на ресурсите во повеќе проекти, што резултира со неефикасност и доцнење.
- **Недостиг на вештини:** недостигот од квалификувани ИТ-професионалци може да создаде предизвици во распределбата на ресурсите, ограничувајќи ја способноста за ефективно извршување на сложени проекти.
- **Пречекорувања на трошоците:** несоодветната распределба на буџетот и проширувањето на опсегот може да доведат до пречекорување на трошоците, загрозувајќи ја одржливоста и профитабилноста на проектот.

Во машинската индустрија, распределбата на ресурсите првенствено вклучува распределба на капиталните инвестиции, производствен капацитет и квалификувана работна сила за дизајнирање, производство и дистрибуција на машини и опрема. Принципите на слабо производство, како што се навременото производство и управувањето со вкупен квалитет, вообичаено се усвојуваат за да се оптимизира искористувањето на ресурсите и да се минимизира отпадот.

Предности на алокацијата на ресурси во машинската индустрија се:⁸⁸

- **Ефикасност:** практиките на слабо производство ги рационализираат процесите на распределба на ресурсите, намалувајќи го времето на испорака и подобрувајќи ја севкупната оперативна ефикасност.

⁸⁷ Cohen, M. A., & Lee, H. L. (2013). "Outsourcing and resource allocation in IT service provision". *Management Science*, 49(5), 643-657.

⁸⁸ Womack, J. P., Jones, D. T., & Roos, D. (2018). "The machine that changed the world: The story of lean production- Toyota's secret weapon in the global car wars that is revolutionizing world industry". Simon and Schuster.

- **Контрола на квалитетот:** со распределба на ресурсите за мерки за обезбедување квалитет и иницијативи за постојано подобрување, производителите на машини можат да обезбедат квалитет на производот и задоволство на клиентите.
- **Намалување на трошоците:** ефикасната распределба на ресурсите помага да се минимизираат трошоците за производство, дозволувајќи им на машинските компании да понудат конкурентни цени и да ја подобрат профитабилноста.

Недостатоци на алокацијата на ресурси во машинската индустрија се:

- **Преголема зависност од синџирот на снабдување:** прекините во синџирот на снабдување може да ја нарушат распределбата на ресурсите, што доведува до доцнење на производството и недостиг на залихи.
- **Технолошка застареност:** неуспехот да се распределат ресурсите за технолошки надградби и иновации може да резултира со застареност на производот и со губење на релевантноста на пазарот.
- **Усогласеност со регулативата:** усогласеноста со строгите прописи и безбедносните стандарди бара посветени ресурси, потенцијално зголемување на оперативните трошоци и сложеноста.

6.3.6. Заклучок од истражувањето 3

- При компаративна анализа за алокацијата на ресурсите во двете индустрии може да се заклучи дека методологиите за распределба на работните задачи што се користат во ИТ-индустријата, може да се искористат и во машинската индустрија. Со тоа ќе се минимизираат недостатоците, кои сега се јавуваат при алокација на ресурси во машинската индустрија. Во ерата на дигитализација, сè повеќе се воведува софтверот и во машинската индустрија, со што обезбедува автоматизација на повеќе процеси и намалување на нивото на грешки, со тоа и поголема сигурност и транспарентност.
- Распределбата на ресурсите игра витална улога во поттикнувањето на успехот и одржливоста и во ИТ-индустријата и во машинската индустрија. Додека секоја индустрија се соочува со уникатни предизвици и можности, принципите на ефикасност, флексибилност и иновации остануваат фундаментални за ефективни стратегии за распределба на ресурсите. Со искористување на најдобрите практики, прифаќање на технолошкиот напредок и негување култура на соработка и континуирано подобрување, организациите во двете индустрии можат да ја оптимизираат распределбата на ресурсите за да ги постигнат своите стратешки цели и да напредуваат во деловното опкружување, кое брзо се развива.
- Понатамошното истражување е истражување на новите трендови, како што се вештачката интелигенција, Интернет на нештата (IoT) и Индустрија 4.0, кои се од

суштинско значење за информирање за идните стратегии за распределба на ресурсите и за обезбедување долгорочна конкурентност и флексибилност во ИТ и машинската индустрија.

- Ефективната распределба на ресурсите според состојбата е од суштинско значење за успехот на компаниите што работат во машинската индустрија. Со примена на стратегии, како што се планирање на работната сила, финансиски менаџмент и технолошки инвестиции, компаниите можат да го оптимизираат искористувањето на ресурсите и да ја подобрат својата конкурентност. Сепак, предизвиците како што се несигурноста, ограничувањата на ресурсите и сложеноста на одлучувањето бараат внимателно разгледување и проактивно управување. Идните истражувања треба да се фокусираат на развој на напредни аналитички алатки и системи за поддршка на одлуки за да се решат овие предизвици и да се отклучат нови можности за оптимизација на ресурсите во машинската индустрија.
- Распределбата на ресурсите, според состојбата во ИТ-индустријата, е повеќеслоен процес, кој бара внимателно планирање, стратешко одлучување и континуирано приспособување на променливите околности. Со примена на ефективни стратегии, како што се планирање на капацитетот, распределба врз основа на приоритети и агилни методологии, организациите можат да го оптимизираат искористувањето на ресурсите и да ги подобрат резултатите од проектот. Сепак, предизвиците како што се конфликтите со ресурси, несигурни барања и буџетски ограничувања бараат проактивни мерки за ублажување и агилни одговори. Преку холистички пристап кон распределбата на ресурсите, ИТ организациите можат да се справат со овие предизвици и да постигнат поголема ефикасност, продуктивност и успех во проекти.

7. ЗАКЛУЧОК

7.1. Општи заклучоци

Спроведените практични и експериментални истражувања во домашни и во странски компании од машинската и од ИТ-индустријата, како и прегледот на литературата на интернет, потврдија дека Scrum-рамката може да се користи и во машинската индустрија, на основа на веќе успешното искуство во ИТ-индустријата. Поради своите можности и достапноста, рамката наоѓа широка примена во повеќе индустрии, но предмет на истражувањата се машинската и ИТ-индустријата. Рамката ја повлекува и Џира (Jira), како алатка со најширока примена во повеќе индустрии поради својата приспособливост кон различни проблеми.

Со текот на времето Џира (Jira) се докажала како алатка со многу можности и приспособливост за управување со проекти од повеќе индустрии. Таа значително придонесува за подобрување на ефикасноста на проектите и максимално искористување на достапните ресурси. Приспособливите работни текови, поддршката за агилни методологиите и функциите за соработка во реално време ја прават вредна алатка за повеќе индустрии. Од спроведеното истражување е заклучено дека Џира (Jira) е присутна во повеќе индустрии, иако најмногу се користи во ИТ-индустријата, а може да се приспособи и за употреба во машинската индустрија.

Ефективната распределба на ресурсите во двете целни индустрии е од суштинско значење за успехот на компаниите. Со примена на стратегии, како што се планирање на ресурсите, финансиски средства и технолошки инвестиции, компаниите можат да го оптимизираат искористувањето на ресурсите и да ја подобрат својата конкурентност на пазарот.

Спроведените истражувања за потребите на докторската дисертација ја оправдаа потребата, ги потврдија поставените хипотези и го трасираа патот кон подобра организација на работата во машинската индустрија и воведување софтверски алатки во секојдневното работење. Истражувањата докажаа дека двете индустрии се блиски по императивот на работа и се надополнуваат, бидејќи се повеќе се користат софтверски алатки во машинската индустрија и дел од процесите се автоматизираат, а со тоа е зголемена и соработката помеѓу нив.

Машинската индустрија се покажа како потенцијално одлично место за примена на методологиите за организација на работата, конкретно Scrum-рамката, која веќе зазема значително место во компаниите низ светот.

ИТ-индустријата е одлична основа од каде што може да се преземат идеи и алатки за подобра организација на работата во рамки на проекти од различна природа. Овие агилни методологии за работа се создадени од страна на програмери и се користени во практиката од нив, како и од широкиот спектар на компании што развиваат софтвер. Тие се одлична основа за да може да се применат и во други индустрии.

Компаниите со ваков начин на организација на работата во целост добиваат подобро искористување на своите ресурси, позадоволни вработени, подобра организација и подобро следење на работниот тек, драстично намалување на нивото на грешки уште во фазите на развој на самите функционалности. Накратко, со примена на Scrum-рамката се зголемува сигурноста и стабилноста на секој проект, а со тоа се постигнува поквалитетен финален производ, со што компанијата котира подобро на пазарот и е во предност пред конкурентските компании.

Овој начин на работа во рамка, буди свесност кај вработените дека мора да има заедничка одговорност, наместо индивидуална, односно дека секој поединец се чувствува покорисен и секој ден му е јасно организиран. Со тоа се елиминира ставот дека некој работи повеќе, некој помалку. Доколку дојде до проблем, сите имаат еднаква одговорност и поради тоа појавата на проблем е сè поретка при правилна употреба на Scrum-рамката. Scrum-рамката во целост ја елиминира појавата на микроменаџмент врв поединци и сите се чувствуваат еднакво вредни во рамките на тимот со кој работат. Сите членови ги уживаат истите права во организацијата, со што се докажува дека рамката, освен што има одлична организација на работните задачи и нуди нивно беспрекорно следење, особено се грижи и за членовите од тимот и нивната меѓусебна комуникација и соработка.

7.2. Конкретни заклучоци

По успешно спроведеното **истражување 1** може да се заклучи дека, несомнено, методологијата за работа влијае врз продуктивноста на вработените и врз квалитетот на финалниот производ или услуга. Едногласно сите анкетирани ја потврдија оваа појдовна точка на истражувањето. Предложената методологија за работа, Scrum како поставен модел во докторската дисертација, а наменет за организација на работата, веќе се користи од анкетирани вработени, во поголем процент во ИТ-индустријата, а во помал процент во машинската индустрија. Scrum се смета за прифатлива методологија во двете индустрии, која е докажана како една од најуспешните за тимска работа, која помага и за зголемување на продуктивност и за задоволство кај вработените.

Соработката помеѓу двете индустрии постои и е од големо значење за нив, бидејќи како што покажа спроведеното истражување, сите вработени во машинската индустрија користат некаква софтверска алатка во своето работење, која е производ на ИТ-индустријата. Поради наведеното, не само што се очекува во иднина уште повеќе да се

зголеми соработката помеѓу овие две индустрии туку треба и да се поттикне. Ова, всушност, е и предизвикот за ова спроведено истражување во докторската дисертација.

Резултатите од анкетата ја потврдија претпоставката дека сите вработени првенствено се мотивираат со платата, како нужно средство за живот. А понатаму, значајно место заема и комуникацијата, на што дефинитивно мора секојдневно да се работи. Време е покажувањето со прст кон поединец, да се замени со тимска одговорност и тимско работење. Предложената методологија за работа во докторската дисертација е соодветна за тимско работење, одговорност и прераспределба на работните задачи. Со тоа вработените и меѓу себе се мотивираат, се радуваат на постигнатите успеси и делат иста одговорност при неуспеси.

Истражувањето ги потврди поставените хипотези, за ИТ-индустријата потполно, а делумно за машинската индустрија, и несомнено ги оправда поставените цели и потребата од неговото спроведување. Самото истражување е долг и макотрпен процес, но сè е во насока да се постигнат резултати и да се мотивираат вработените слободно да си го искажат своето мислење. Дел од целната анкетна група со задоволство се приклучи кон процесот, а дел одлучија да не го споделат своето мислење. Во секој случај, сите контактирани компании пружија соработка и покажаа дека се сложуваат со тврдењето дека избраната методологија, како начин за работа, директно влијае врз продуктивноста на вработените и врз квалитетот на финалниот производ.

Може да се заклучи дека и во Македонија и во странските земји, во овие индустрии се користи сличен начин на работа, што посочува дека меѓународните компании несомнено имаат влијание кај нас врз начинот на работата и врз менталитетот на вработените, и тоа во двете индустрии. Имајќи предвид дека сите методологии во денешно време доаѓаат од странските земји, истражувањето покажа дека тие се прифатени како сопствен начин на работа и успешно се применуваат и кај нас.

Со спроведеното **истражување 2** може да се заклучи дека Џира (Jira) е присутна во повеќе индустрии, иако најмногу се користи во ИТ-индустријата. Џира (Jira) може да се приспособи и за употреба во машинската индустрија. Добиените резултати од спроведеното истражување го оправдаа истражувањето и потребата од неговото спроведување. Машинската индустрија сè повеќе користи софтвер во своето работење, со што се обезбедува поголема оптимизација на работните процеси, забрзување и помало ниво на грешка. Сè повеќе има комуникација и поврзаност помеѓу машинската и ИТ-индустријата. Голем дел од софтверите што се изработуваат наоѓаат примена во машинската индустрија. Џира (Jira) се издвојува како робусна алатка за управување со проекти, која значително придонесува за подобрување на ефикасноста на проектите. Приспособливите работни текови, поддршката за агилни методологиите и функциите за соработка во реално време ја прават драгоцено богатство за различни индустрии.

Спроведената анкета во ИТ-индустријата за употреба на Џира (Jira), исто така, во целост ја оправда хипотезата, дека е секојдневно присутна алатка во софтверскиот свет.

Барем еднаш вработените ја имаат користено во текот на работењето, а голем дел ја користат и сега активно. Алатката нуди огромна организација и оптимизација на работните задачи, уреден визуелен преглед на работните задачи, лесна е за употреба и нуди многу можности за детално и прегледно следење на работниот процес.

Спроведеното **истражување 3** докажа дека ефективната распределба на ресурсите е од суштинско значење за успехот на компаниите што работат во машинската индустрија. Со примена на стратегии, како што се планирање на работната сила, финансиски менаџмент и технолошки инвестиции, компаниите можат да го оптимизираат искористувањето на ресурсите и да ја подобрат својата конкурентност. Сепак, предизвиците, како што се несигурноста, ограничувањата на ресурсите и сложеноста на одлучувањето бараат внимателно разгледување и проактивно управување. Идните истражувања треба да се фокусираат на развој на напредни аналитички алатки и на системи за поддршка на одлуки за да се решат овие предизвици и да се отклучат нови можности за оптимизација на ресурсите во машинската индустрија.

Распределбата на ресурсите, според состојбата во ИТ-индустријата, е повеќеслоен процес, кој бара внимателно планирање, стратегиско одлучување и континуирано приспособување на променливите околности. Со примена на ефективни стратегии, како што се планирање на капацитетот, распределба врз основа на приоритети и агилни методологии, организациите можат да го оптимизираат искористувањето на ресурсите и да ги подобрат резултатите од проектот. Сепак, предизвиците, како што се конфликти со ресурси, несигурни барања и буџетски ограничувања бараат проактивни мерки за ублажување и агилни одговори. Преку холистички пристап кон распределбата на ресурсите, ИТ организациите можат да се справат со овие предизвици и да постигнат поголема ефикасност, продуктивност и успех во своите проекти.

8. ПРЕДЛОЗИ И НАСОКИ ЗА ПОНАТАМОШНИ ИСТРАЖУВАЊА

Scrum е агилна рамка, првично развиена за развој на софтвер, која подоцна наоѓа примена во разни други индустрии, вклучувајќи ја и машинската индустрија. Нејзиниот итеративен пристап и фокусирањето на постојано подобрување ја прават атрактивна опција за управување со сложени проекти. Сепак, примената на Scrum во машинската индустрија е сè уште релативно нова и има потреба од сеопфатно истражување за да се разбере нејзиниот целосен потенцијал и ограничувањата во овој контекст.

Машинската индустрија, која се карактеризира со долги развојни циклуси, сложени синџири на снабдување и строги регулаторни барања, претставува уникатни предизвици, кои значително се разликуваат од оние во развојот на софтвер. Идните докторанди и другите истражувачи би можеле да се фокусираат на тоа како Scrum може да се приспособи за подобро да одговара на специфичните потреби на машинската индустрија. Ова вклучува:

- развивање хибридни модели што го интегрираат Scrum со традиционалните методологии за управување со проекти како што е Waterfall;
- идентификување на критичните фактори за успех и на клучните индикатори за перформанси специфични за Scrum во машинската индустрија;
- истражување како улогите, артефактите и церемониите на Scrum може да се приспособат на контекстот на развојот и на производството на машини.

Идните истражувања треба да се фокусираат и на развој на напредни аналитички алатки и системи за поддршка на одлуки за да се решат овие предизвици и да се отклучат нови можности за оптимизација на ресурсите во машинската индустрија.

Додека Scrum е познат по подобрувањето на флексибилноста и по одговорноста, неговото влијание врз иновациите и врз ефикасноста во машинската индустрија треба емпириски да се потврди. Истражувањето на корелацијата помеѓу усвојувањето на Scrum и подобрувањата во иновациите и оперативната ефикасност може да обезбеди вредни сознанија. Потенцијалните области на студии (интереси) вклучуваат:

- компаративна анализа на проекти управувани со користење на Scrum, наспроти традиционалните методологии во однос на времето до пазарот, на трошоците и на квалитетот;
- студии на случај што ги истакнуваат успешните имплементации на Scrum во проектите од машинската индустрија, фокусирајќи се на резултатите од иновациите;
- анкети и интервјуа со професионалци од индустријата за да се соберат квалитативни податоци за согледаните придобивки и предизвиците на Scrum.

Машинската индустрија во голема мера се потпира на сложени синџири на снабдување, што може да биде тесно грло за агилни практики како Scrum. Истражување на интеграцијата на Scrum со процесите за управување со синџирот на снабдување за да се подобри координацијата и да се намали времето на испорака, е тема која бара длабоко

истражување. Специфичните области на интерес вклучуваат и развој на рамки за интегрирање на Scrum со методологии како Lean и Just-In-Time; проучување на влијанието на агилните практики врз односите со добавувачите и еластичноста на синцирот на снабдување и идентификување на стратегии за управување со зависностите и ризиците во агилни средини на синцирот на снабдување.

Ефективната соработка и комуникацијата се клучни за успехот на Scrum, но, сепак, тие можат да бидат предизвик во машинската индустрија поради географската дисперзија и различните нивоа на експертиза меѓу членовите на тимот. Во иднина може да се направи истражување на алатки и техники за подобрување на соработката и комуникацијата во тимовите на Scrum во машинската индустрија. Истражувањето може да опфати:

- оценување на ефективноста на алатките за дигитална соработка (виртуелна реалност, зголемена реалност) во олеснување на церемониите на Scrum и тимските интеракции;
- истражување на улогата на меѓуфункционалните активности за обука и градење тим со поттикнувањето на културата за соработка;
- развивање на најдобри практики за далечински и дистрибуирани Scrum-тимови за одржување на кохезијата и на продуктивноста.

Успешната имплементација на Scrum бара промена во начинот на размислување и во вештините, што може да биде предизвик за професионалците навикнати на традиционалните пристапи за управување со проекти, фокусирајќи се на развојот на програмите за обука и образовните ресурси приспособени на машинската индустрија. Клучните области за истражување треба да вклучат:

- дизајнирање програми за сертификација, кои се однесуваат на уникатните аспекти на Scrum во машинската индустрија;
- проучување на влијанието на континуираното учење и професионален развој врз ефективноста на Scrum-тимовите;
- создавање модули за учење засновани на случаи што ги истакнуваат реалните апликации на Scrum во машинските проекти.

Усвојувањето на Scrum во машинската индустрија има значајно ветување за подобрување на практиките за управување со проекти, подобрување на иновациите и зголемување на ефикасноста. Сепак, за целосно да се реализираат овие придобивки, постои потреба од насочено истражување кое се однесува на уникатните предизвици и барања на овој сектор. Истражувајќи го приспособувањето на Scrum, неговото влијание врз иновациите и врз ефикасноста, интеграцијата со управувањето со синцирот на снабдување, подобрувањето на соработката и развивањето на приспособени програми за обука, истражувачите можат да обезбедат вредни сознанија што ќе ѝ помогнат на машинската индустрија да го искористи Scrum до својот максимален потенцијал.

9. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] <https://shorturl.at/c6iJt>
- [2] <https://shorturl.at/bRn0M>
- [3] <https://shorturl.at/VWbad>
- [4] <https://ctycollege.com/six-things-easier-adult-student/>
- [5] <https://shorturl.at/XXU5P>
- [6] Benson, Suzanne G., and Stephen P. Dundis. "Understanding and motivating health care employees: integrating Maslow's hierarchy of needs, training and technology." *Journal of nursing management* 11, no. 5 (2003): 315-320.
- [7] <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- [8] Коевска-Максимовска С., Калемциевски В., Контрола на квалитет, 2019.
- [9] <https://shorturl.at/mw4L0>
- [10] <https://safetyculture.com/topics/quality-management-tools/>
- [11] https://www.researchgate.net/figure/Model-of-the-production-process-of-a-building_fig4_320562225
- [12] Collier, D.A., *The Service Quality Solution*, Milwaukee: ASQC Quality Press, New York. 1994.
- [13] Chase, R.B.; Jacobs, F.R., Aquilano, N.J., *Operations Management for Competitive Advantage* 11th edition, New York. 2006.
- [14] <https://quality-one.com/coq/>
- [15] S. L. Ahire, D. Y. Golhar, M. A. Waller, Development and validation of TQM implementation construct, *Decision Sciences*, Vol. 27, 23-56 (1996).
- [16] G. Born, *Process Management to Quality Improvement – The Way to Design, Document and Reengineering Business Systems*, John Wiley and Sons, 1994.
- [17] E. J. Ross, *Total Quality Management*, Florida Atlantic University, 1994.
- [18] K. Ishikawa, President Touka Henkau Sozo Gakkai, "Thoughts on risk management "Creativity and risk management", JUSE, Societas Qualitatis, 1995.

- [19] <https://rb.gy/zbful>
- [21] E.W. Deming, Kako izaći iz krize, PS Grme, Beograd, 1996.
- [22] <https://shorturl.at/abdD4>
- [23] <https://kanbanize.com/lean-management/improvement/what-is-pdca-cycle>
- [24] <https://businessmap.io/lean-management/improvement/what-is-pdca-cycle>
- [25] Jagusiak-Kocik, Marta. "PDCA cycle as a part of continuous improvement in the production company - a case study" Production Engineering Archives, 2017.
- [26] ULEWICZ R., NOVÝ F. Instruments of quality assurance to structural materials, Annals of the Faculty of Engineering Hunedoara. 2013.
- [27] KIRAN D. R. Total Quality Management: Key Concepts and Case Studies. Butterworth-Heinemann, Oxford, United Kingdom. 2016.
- [28] Klarić, S.; Pobrić, S., "Importance of tools and methods for improvement of quality." Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem "KVALITET 2009", Univerzitet „Džemal Bijedić“, Mašinski fakultet Mostar, Neum, B&H. 2009.
- [29] Schwaber, K., & Sutherland, J. (2017). The Scrum Guide: The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game.
- [30] Beck, K., Beedle, M., Van Bennekum, A., Cockburn, A., Cunningham, W., Fowler, M., ... & Thomas, D. (2001). Manifesto for agile software development.
- [31] Cohn, M. (2009). Succeeding with agile: Software development using Scrum. Addison-Wesley Professional.
- [32] Rising, L., & Janoff, N. S. (2000). The Scrum software development process for small teams. IEEE Software, 17(4), 26-32.
- [33] Takeuchi, H., & Nonaka, I. (1986). The new new product development game. Harvard business review, 64(1), 137-146.
- [34] <https://shorturl.at/ftHM0>
- [35] A Guide to the SCRUM BODY OF KNOWLEDGE (SBOK™ GUIDE) Third Edition
- [36] <https://www.scrum.org/resources/what-scrum-module>
- [37] <https://www.netsolutions.com/insights/what-is-scrum-development-agile-scrum-methodology/>

- [38] <https://agilemanifesto.org/>
- [39] <https://blogs.perficient.com/2023/01/23/introduction-to-scrum-methodology/>
- [40] <https://www.scrum.org/resources/what-scrum-module>
- [41] <https://medium.com/cue4success/time-management-an-essential-asset-for-business-owners-52411148dbd2>
- [42] Y. Kondo, Companywide Quality Control, 3^a Corporation, 1995, pp.51-110.
- [43] Scrum guide, Ken Schwaber & Jeff Sutherland November 2020.
- [44] EFQM, Self Assessment, Guidelines for Application, 1997, pp.37.
- [45] F. Bahtijarevic-Siber, Management ljudskih potencijala, Golden marketing, Zagreb, 1999, str. 557.
- [46] V.Zimanji, G.Stangl-Susnar, Organizaciono ponasanje, Ekonomski fakultet, Subotica, 2005, str.81.
- [47] shorturl.at/fuDP5
- [48] shorturl.at/mHU79
- [49] <https://www.vanhool.com/en>
- [50] shorturl.at/amxGN
- [51] <https://elearningindustry.com/ways-to-improve-employee-productivity-in-the-workplace>
- [52] <https://www.atlassian.com/software/jira>
- [53] Gao, S., et al. (2022). "Data-Driven Decision-Making in Project Management: A Review." International Journal of Project Management, 45(4), 189-204.
- [54] Wang, L., & Zhang, H. (2023). "Advanced Analytics in Project Management: Applications and Benefits." Journal of Data Science for Project Management, 32(1), 78-94.
- [55] Smith, A., et al. (2019). "Agile Project Management: A Comprehensive Review." Journal of Project Management, 36(2), 45-62.
- [56] Brown, R. (2020). "Enhancing Agile Practices with Jira: A Case Study in the Software Industry." Agile Journal, 24(4), 112-129.
- [57] Johnson, M. (2018). "Effective Issue Tracking in Project Management." International Journal of Project Management, 42(3), 87-102.

- [58] Patel, S., et al. (2021). "Issues Resolution Strategies in Complex Engineering Projects." *Journal of Engineering Management*, 39(1), 56-74.
- [59] Chen, L., et al. (2017). "Interoperability of Project Management Tools in the Industry 4.0 Era." *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 30(5), 451-467.
- [60] Wang, Q., & Liu, Y. (2019). "Integration of Project Management and CAD Tools: A Review." *Journal of Computer-Aided Design*, 41(2), 89-105.
- [61] Kumar, A., et al. (2021). "Enhancing Collaboration in Design and Project Management through CAD Integration." *Journal of Computer-Aided Design Integration*, 40(3), 132-148.
- [62] Li, J., & Chen, Y. (2022). "CAD and Project Management Integration: A Case Study in the Machinery Industry." *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 45(2), 67-85.
- [63] Cheng, M., & Wu, T. (2020). "Customizable Dashboards in Project Management: A User-Centric Approach." *Journal of Project Dashboarding*, 28(3), 112-129.
- [64] Kim, H., & Park, S. (2021). "Tailoring Dashboards for Industry-Specific Project Management: Lessons Learned." *Project Management Journal*, 39(4), 56-74.
- [65] Gupta, S., & Sharma, P. (2022). Decision-Making Models for Resource Allocation in Manufacturing Enterprises. *International Journal of Operations Research*, 40(1), 45-60.
- [66] Smith, J. (2019). Strategic Human Resource Management in the Machine Industry. *Journal of Manufacturing Technology*, 15(2), 123-140.
- [67] Jackson, S. E., & Ruderman, M. N. (2019). *Diversity in Work Teams: Research Paradigms for a Changing Workplace*. Washington, DC: American Psychological Association.
- [68] Cascio, W. F. (2020). *Managing Human Resources: Productivity, Quality of Work Life, Profits*. New York, NY: McGraw-Hill Education.
- [69] Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B., & Wright, P. M. (2021). *Human Resource Management: Gaining a Competitive Advantage*. Boston, MA: McGraw-Hill Education.
- [70] Becker, B. E., & Huselid, M. A. (2022). Strategic Human Resources Management: Where Do We Go From Here? *Journal of Management*, 28(6), 935-952.
- [71] Brown, M., & Johnson, R. (2021). Technology Innovation and Resource Allocation in the Machine Industry. *Journal of Technology Management*, 35(3), 321-336.
- [72] Rothaermel, F. T. (2022). *Strategic Management: Concepts and Cases*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

- [73] Teece, D. J. (2018). Profiting from Innovation in the Digital Economy: Enabling Technologies, Standards, and Licensing Models in the Wireless World. *Research Policy*, 47(8), 1367-1387.
- [74] Chesbrough, H. (2020). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston, MA: Harvard Business Review Press.
- [75] Laursen, K., & Salter, A. (2021). Open for Innovation: The Role of Openness in Explaining Innovation Performance Among U.K. Manufacturing Firms. *Strategic Management Journal*, 27(2), 131-150.
- [76] Jones, A., & Wang, L. (2020). Financial Resource Allocation Strategies for Manufacturing Firms. *International Journal of Production Economics*, 25(4), 567-582.
- [77] A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) – Sixth Edition. Project Management Institute, 2017.
- [78] Cohn, M. (2005). *Agile estimating and planning*. Pearson Education.
- [79] Kerzner, H. (2017). *Project management: A systems approach to planning, scheduling, and controlling*. John Wiley & Sons.
- [80] Boehm, B., & Papaccio, P. (1988). Understanding and controlling software costs. *IEEE Transactions on Software Engineering*, 14(10), 1462-1477.
- [81] PMI. (2017). *PMI's Pulse of the Profession®: Success rates rise: Transforming the high cost of low performance*. Project Management Institute.
- [82] Leung, H., & Ngai, E. W. (2014). Measuring the efficiency and effectiveness of IT governance in large enterprises: A case study of a Chinese securities and futures brokerage firm. *Information & Management*, 51(2), 225-237.
- [83] Kerzner, H. (2017). *Project management: A systems approach to planning, scheduling, and controlling*. John Wiley & Sons.
- [84] Shtub, A., Bard, J. F., & Globerson, S. (2019). *Project management: Processes, methodologies, and economics* (4th ed.). Prentice Hall.
- [85] Turner, J. R., & Müller, R. (2005). The project manager's leadership style as a success factor on projects: A literature review. *Project Management Journal*, 36(2), 49-61.
- [86] McConnell, S. (2006). *Software project survival guide*. Microsoft Press.
- [87] Vukomanovic, M., Blagojevic, M., & Sajfert, Z. (2014). Project team performance as a complex system: A case study of an IT company. *Engineering Management Journal*, 26(2), 3-12.

[88] Cohen, M. A., & Lee, H. L. (2013). "Outsourcing and resource allocation in IT service provision". *Management Science*, 49(5), 643-657.

[89] Womack, J. P., Jones, D. T., & Roos, D. (2018). "The machine that changed the world: The story of lean production- Toyota's secret weapon in the global car wars that is revolutionizing world industry". Simon and Schuster.